

**OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİNİN
ÖZEL GEREKSİNİMLİ BİREYLERE
YÖNELİK FARKINDALIK GELİŞTİRME
KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Meltem ÇITAK YILDIZ

Eskişehir 2020

**OKUL ÖNCESİNDE ÖĞRETMENLERİN ÖZEL GEREKSİNİMLİ
BİREYLERE YÖNELİK FARKINDALIK GELİŞTİRME KONUSUNDAKİ
GÖRÜŞLERİ**

Meltem ÇITAK YILDIZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Temel Eğitim Anabilim Dalı
Okul Öncesi Eğitimi Programı
Danışman: Dr.Öğr.Üyesi Arzu ARIKAN**

**Eskişehir
Anadolu Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
OCAK 2020**

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Meltem ÇITAK YILDIZ'ın "Okul Öncesinde Öğretmenlerin Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Farkındalık Geliştirme Konusundaki Görüşleri" başlıklı tezi 15.01.2020 tarihinde, aşağıda belirtilen jüri üyeleri tarafından "Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği"nin ilgili maddeleri uyarınca, Temel Eğitim Anabilim Dalı Okul Öncesi Öğretmenliği Programında, Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvanı-Adı Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı)

: Dr. Öğr. Üyesi Arzu ARIKAN

Üye

: Doç.Dr. Neslihan BAY

Üye

: Dr. Öğr. Üyesi Sunagül SANI BOZKURT

Prof.Dr. Handan DEVECİ
Anadolu Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Müdür Vekili

ÖZET

OKUL ÖNCESİNDE ÖĞRETMENLERİN ÖZEL GEREKSİNİMLİ BİREYLERE YÖNELİK FARKINDALIK GELİŞTİRME KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLERİ

Meltem ÇITAK YILDIZ

Temel Eğitim Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ocak 2020

Danışman: Dr.Öğr.Üyesi Arzu ARIKAN

Bu çalışma okul öncesi öğretmenlerinin özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirme konusundaki görüşlerini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden temel nitel araştırma modelinde tasarlanan bu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme ile veri elde edilmiştir. Araştırma sürecinde araştırmacı günlükleri de tutulmuştur. Veriler Eskişehir'in Tepebaşı ve Odunpazarı ilçelerindeki anaokulu ve ana sınıflarında görev yapan; 2018-2019 eğitim-öğretim yılında kaynaştırma eğitimi veren, üç okul öncesi öğretmeniyle pilot çalışma yapılarak, toplamda ise 18 okul öncesi öğretmeniyle gerçekleştirilmiştir. Veri analizinde, araştırma sorularına ve görüşme sorularına dayalı temalar oluşturulmuştur. Bu temalar öğretmenlerin özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirme konusundaki farkındalıkları, düşünceleri ve sınıf içi deneyimleri başlıklarında elle ve NVIVO12 programıyla kodlanmıştır. Araştırma sonucunda öğretmenler farkındalık geliştirilmesinin önemli olduğu konularda neredeyse fikir birliği göstermektedir. Genel olarak farkındalık temasında öğretmenler, özel gereksinimli bireyler ve bireysel farklılıklara saygı kavramlarından söz etmişlerdir. Düşünce temasına bakıldığında öğretmenlerin çoğu, kaynaştırma eğitiminin farklılıklara saygı konusunda normal gelişim gösteren bireyler açısından faydalı olduğunu ifade etmişlerdir. Sınıf içi deneyim temasında öğretmenler sınıf içi etkileşimleri sırasında

birçok sorun çözme yöntemi kullandıklarını, özel gereksinimli çocuklara destek olduklarını; öte yandan kendilerini yetersiz hissettiklerini ve duygusal yıpranma yaşadıklarını söylemişlerdir. Öğretmenlerin özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirme etkinliklerini belirli günler ve haftalar dışında genel olarak planlamadıkları görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Özel gereksinimli birey, Farkındalık gelişimi, Kaynaştırma eğitimi, Okul öncesi

ABSTRACT

PRESCHOOL TEACHERS' VIEWS ON DEVELOPING AWARENESS FOR INDIVIDUALS WITH SPECIAL NEEDS

Meltem ÇITAK YILDIZ

Department of Primary Education

Anadolu University, Graduate School of Educational Sciences, January 2020

Supervisor: Asst.Prof. Arzu ARIKAN

This study was conducted in order to describe the opinions of preschool teachers about developing awareness towards individuals with special needs. In this research, designed as basic qualitative research, data was obtained through semi-structured interviews. The researcher journals were also used. The participants are the kindergarten and preschool teachers who provided inclusive education in the 2018-2019 academic year in Tepebaşı and Odunpazarı districts of Eskişehir. Data collection was carried out with 18 preschool teachers, three of whom were included in pilot stage, The data analysis employed three main themes created using the interview and research questions. These themes were categorized manually and using NVIVO12 program. The themes included teachers' awareness, thoughts and classroom experiences about developing awareness for individuals with special needs. As a result of the research, teachers almost agree on issues where awareness is important. In general, in the theme of awareness, teachers talked about the concepts of individuals with special needs and respect for individual differences. Looking at the theme of thought, most of the teachers stated that inclusive education is beneficial for individuals with normal development in respect of differences. In the classroom experience theme, teachers used many problem-solving methods during their classroom interactions and supported children with special needs. However, they said that

they felt inadequate and experienced emotional fatigue. It has been observed that teachers do not generally plan awareness raising activities for individuals with special needs, except certain days and weeks.

Keywords: Individual with special needs, Awareness development, Inclusive education, Preschool

TEŞEKKÜR

En büyük teşekkürüm, çalışmam uzun ve zorlu bir süreçte ilerlerken her aşamasında bana sabrıyla ve bilgisiyle yol gösteren sevgili danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Arzu ARIKAN'a. Değerli görüşleri ve yapıcı eleştirilerinden dolayı jüri üyelerim Doç. Dr. Döndü Neslihan BAY ve Dr. Öğr. Üyesi Sunagül SANİ BOZKURT'a teşekkürlerimi sunarım. Görüşme soruları için uzman görüşlerini aldığım Dr. Mehmet Cem AKKÖSE'ye, Araş. Gör. Gülhan YILMAZ BURSA'ya, Blm. Uzm. D. Merve TUNA'ya ve Blm. Uzm. Fatma AVCI'ya çok teşekkür ederim. Ayrıca dönütlerinden dolayı Öğr. Gör. Dilara HARMANDAR'a teşekkür ederim.

Her zorlukta yanımda olan canım ailem; annem Sevgi ÇITAK'a, babam Durmuş Ali ÇITAK'a, kardeşim Merve ÇITAK BELGÜCAN'a, sevgili eşim Ertuğrul YILDIZ'a, canım oğlum Ömer Türkay YILDIZ'a ve henüz dünyaya gelmemiş minik oğluma en içten sevgilerim ve teşekkürlerimi sunarım.

Meltem ÇITAK YILDIZ

Eskişehir 2020

15/01/2020

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “Turnitin” ile tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Meltem ÇITAK YILDIZ

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
BAŞLIK SAYFASI	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR	vii
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	viii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar DİZİNİ.....	xiii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiv
GÖRSELLER DİZİNİ	xvi
1. GİRİŞ	1
1.1. Sorun	2
1.2. Amaç.....	5
1.3. Önem	5
1.4. Varsayımlar.....	7
1.5. Sınırlıklar	7
1.6. Tanımlar	8
2. ALAN YAZIN	9

2.1. Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Farkındalık Geliştirme	10
2.2. Düünden Bugüne Türkiye’de Kaynaştırma Uygulamaları	11
2.3. Erken Çocukluk Döneminde Kaynaştırma Alanında Yapılan Bilimsel Araştırmalar	13
2.3.1. Çocuklarla yapılan çalışmalar	15
2.3.2. Öğretmenlerle yapılan çalışmalar	18
2.3.2.1. Öğretmen tutum ve görüşleri.....	18
2.3.2.2. Öğretmen bilgi düzeyi.....	20
2.3.3. Fiziksel ortam	25
3. YÖNTEM.....	27
3.1. Araştırma Modeli.....	27
3.2. Katılımcı	27
3.3. Veri Toplama	29
3.4. Veri Analizi	31
4. BULGULAR	33
4.1. Okul Öncesi Çocuklarında Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Farkındalık Geliştirilmesi Konusunda Öğretmen Farkındalığı	36
4.1.1. Farkındalık gelişiminin önemli olduğu konular	37
4.1.2.Özel gereksinimli bireyler	38
4.1.2.1. Özel gereksinimli bireylerin özellikleri.....	40
4.1.3. Sınıfın genel değerlendirmesi	42
4.1.4. Özel gereksinimli çocuğu dahil etme	44

4.1.5. Geçmiş deneyimler	45
4.2. Okul Öncesi Çocuklarında Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Farkındalık Geliştirilmesi Konusunda Öğretmen Düşünceleri	48
4.2.1. Öğretmenlerin kaynaştırma eğitimi hakkındaki düşünceleri	49
4.2.2. Özel gereksinimli bireylerin Türkiye'deki yaşamı	50
4.2.3. Kurum ve kuruluşlar	52
4.2.4. Öğretmenleri değerlendirme	54
4.2.5. Yapılması gerekenler	56
4.2.6. Öz değerlendirme	57
4.3. Sınıf İçi Deneyim	58
4.3.1. Etkileşim	59
4.3.2. Destek	62
4.4.3. Farkındalık etkinlikleri	63
5. SONUÇLAR, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	70
5.1. Sonuçlar	70
5.1.1. Öğretmenlerin özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalıkları	70
5.1.2. Öğretmenlerin özel gereksinimli bireyler hakkındaki düşünceleri	72
5.1.3. Öğretmenlerin farkındalık geliştirme konusunda sınıf içi deneyimleri	76
5.2. Tartışma	78
5.2.1. Öğretmenlerin özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalıkları	78

5.2.2. Öğretmenlerin özel gereksinimli bireyler hakkındaki düşünceleri.....	80
5.2.3. Öğretmenlerin farkındalık geliştirme konusunda sınıf içi deneyimleri.....	82
5.3. Öneriler	83
5.3.1. Eğitim politikacılarına yönelik öneriler.....	83
5.3.2. Uygulama ve araştırmaya yönelik öneriler	84
KAYNAKÇA.....	85
EKLER	
ÖZGEÇMİŞ	

TABLÖLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 3.1. Katılımcıların kişisel özellikleri	28
Tablo 3.2. Öğretmenlerin çalıştığı özel gereksinimli öğrencilerin tanıları	29
Tablo 3.3. Öğretmenlerle yapılan görüşmelerin tarihleri ve süreleri	31

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 4.1.	Okul öncesi çocuklarında özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirilmesi konusunda öğretmen görüşleri	35
Şekil 4.2.	Okul öncesi çocuklarında özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirilmesi konusunda öğretmen farkındalığı	36
Şekil 4.3.	Okul öncesi çocuklarında özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirilmesi konusunda öğretmenin farkındalık gelişimi ile ilgili bulunduğu konular.....	37
Şekil 4.4.	Özel gereksinimli bireyleri tanıma	39
Şekil 4.5.	Özel gereksinimli bireylerin özellikleri	40
Şekil 4.6.	Sınıfın genel değerlendirmesi	43
Şekil 4.7.	Özel gereksinimli çocuğu dahil etme	44
Şekil 4.8.	Lisansta eğitim durumu	46
Şekil 4.9.	Okul öncesi çocuklarında özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirilmesi konusunda öğretmen düşünceleri	48
Şekil 4.10.	Kaynaştırmanın katkıları	49
Şekil 4.11.	Özel gereksinimli bireylerin Türkiye’deki yaşamı	51
Şekil 4.12.	Kurum ve kuruluşlar	52
Şekil 4.13.	Öğretmenlerin farkındalık geliştirme konusunda diğer meslektaşlarının uygulamalarını değerlendirme	55
Şekil 4.14.	Öğretmenlerin farkındalık geliştirme konusunda yapması gerekenler	56

Şekil 4.15. Öğretmenlerin farkındalık geliştirme konusundaki öz değerlendirmeleri....	57
Şekil 4.16. Öğretmenlerin özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirmek için sınıf içindeki deneyimleri	59
Şekil 4.17. Öğretmenlerin özel gereksinimli çocuklarla etkileşimi	60
Şekil 4.18. Öğretmenlerin farkındalık geliştirme uygulamalarında aldığı destekler	62
Şekil 4.19. Öğretmenlerin farkındalık geliştirme konusunda uyguladıkları etkinlikler..	63

GÖRSELLER DİZİNİ

Sayfa

Görsel 4.1. Öğretmenlerden alınan farkındalık geliştirme etkinliklerinden fotoğraf	64
Görsel 4.2. Engelliler Haftasında görme engeli ile ilgili günlük plan	65
Görsel 4.3. Engelliler Haftasında ortopedik yetersizlik ile ilgili günlük plan	65
Görsel 4.4. Engelliler Haftası ile ilgili etkinlik örneği	65
Görsel 4.5. Öğretmenlerden alınan Engelliler Haftasında yapılan etkinlik fotoğrafı	67
Görsel 4.6. Dünya Çocuk Hakları Günü etkinliklerinden fotoğraf	68
Görsel 4.7. Engelliler Haftası etkinliklerinden fotoğraf	69

1. GİRİŞ

Milli Eğitim Bakanlığı okul öncesi eğitim programının temel ilkelerinden biri “Okul öncesi dönemde verilen eğitim ile çocukların sevgi, saygı, iş birliği, sorumluluk, hoşgörü, yardımlaşma, dayanışma ve paylaşma gibi duygu ve davranışları geliştirilmelidir” ilkesidir (MEB, 2013). Çocukların bu kavramları öğrenebilmeleri için ilk olarak yetişkinlerin bu dönemdeki çocuklara rol model olması ve çocukların bu kavramlara ilişkin eğitim alması gerekmektedir (Kamaraj ve Kerem, 2006, s. 87-96). Çocuklar bu eğitimi formal olarak en erken okul öncesinde kaynaştırma eğitimi kapsamında edinebilmektedir. Kaynaştırma eğitimi, her an eğitim desteği hizmetlerine ihtiyaç duyulan ve erken başlatılması önemli olan bir süreç olduğundan, sadece fiziksel bir ilişki olarak görülmemelidir (Özyürek, 2012).

Özel gereksinimli çocukların normal gelişim gösteren çocuklarla sosyalleşebilmesi için akranlarıyla bir arada olması gerekmektedir (Koçyiğit, 2015). Kaynaştırma eğitimi, farklı özel gereksinimlere sahip bireyleri normal gelişim gösteren akranlarıyla aynı sınıfta; ayrıca sınıf dışında da destek alarak bütünleştirilmesini sağlar (Rakap, 2017). Bu eğitim, okul öncesi dönem çocuklarının yaşadıkları toplumda özel gereksinimli bireylerin olduğunu kabul etmelerine, onlara karşı ön yargı duymamayı ve hoşgörülü olmayı öğrenmelerine katkıda bulunur (MEB, 2013). Çocuklar okul öncesi dönemde özel gereksinimli olan bireylere saygı göstererek çağdaş demokratik eğitim anlayışına göre bireylerin farklılıklarına duyarlı olmayı öğrenir. Evrensel değerlerin (empati, barış, çevreye duyarlılık ve farklılıklara saygı gibi) okul öncesi dönemde çocuklara kazandırılması özellikle bu yaş grubu çocuklarının gelişimi, demokratik ortamın oluşturulması ve çocukların gelecekte toplumda yaşayan bireyler olarak vatandaş kimliği ve sorumluluğu bilincinin oluşturulmasında oldukça önemlidir (Gürkan, 2010; Oktay, 2000).

Okul öncesindeki çocuklar, birbirlerinden ayrıştırıldığında onlara sosyal değerler ve beceriler kazandırılması imkânsız hale gelebilir. Çocuklar okul öncesinde benmerkezci

dönemde olsalar dahi çocukların yaşları ilerledikçe birbirlerine karşılıklı saygı duyması beklenir (Tufan, 2013). Bu dönemde kazanılan sosyal ve duygusal öğrenmeler, sonradan öğrenmelere göre daha kalıcıdır (Karaca, Gündüz ve Aral, 2011). Bu nedenle özel gereksinimli bireylere sosyal hayatta nasıl davranması gerektiğini erken öğrenen çocuklar, uygulama açısından daha etkili ve kalıcı sosyal beceriler kazanmış olacaktır.

Özel gereksinimli bireylerin kendine benzeyen ve olumlu özellikleriyle ilgili farkındalık kazanan normal gelişim gösteren çocuk, refah bir toplumun temelini oluşturmaktadır. Yalnızca sosyalleşme değil, diğer alanlarda da erken eğitim alma imkanı bulan özel gereksinimli birey, toplumsal yaşama daha çabuk uyum sağlayacaktır. Ayrıca özel gereksinimli bireyin zihinsel ve sosyal gelişimi desteklenirken, davranış problemleri de azalacaktır (Batu ve Kırcaali İftar, 2010).

Kaynaştırma eğitimi, normal gelişim gösteren çocukta toplumsal duyarlılığın artmasını; kendinden farklı olanlara olumsuz tutumların sergilenmemesini; bireysel farklılıkların farkındalığının oluşmasını sağlar. Öğretmenlerin bu farkındalığı oluşturmada önemi büyüktür. Okul öncesi dönemdeki çocuklar, öğretmenlerin diğer insanlarla olan ilişkilerindeki verdikleri tepkileri gözlemleyerek kendi duygularını nasıl kontrol edebileceğine dair yöntemler geliştirirler (Ekinci Vural, 2006; Shapiro, 2004). Bu kapsamda sadece sınıftaki özel gereksinimi olan çocuklarla ilişkilerin desteklenmesi değil toplumda özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirilmesinde de öğretmenler önemli görevler üstlenmişlerdir. Bu araştırmanın konusu da özel gereksinimli bireylere yönelik okul öncesi eğitim kademesinde farkındalık geliştirilmesi olup öğretmenlerin bu konudaki görüşleri betimlenmektedir.

1.1. Sorun

Özel gereksinimli olmak, fiziksel, sosyal ve psikolojik olarak birbirleriyle iç içe geçen sorunları beraberinde getiren bir durumdur (Burcu, 2002). Özel gereksinimli bireyler toplumda demografik açıdan sayıca önemli bir grup olmalarına rağmen pek çoğu

hak ettiği gibi toplumsal yaşamın olanaklarından faydalanamamaktadır. Türkiye’de birçok engel grubu için fiziksel alt yapı oluşturuluyor olsa da bu çalışmalar hala yeterli düzeye ulaşmamıştır. Özel gereksinimli bireyler pozitif ayrımcılık gibi uygulamalarla hakları olan hizmetlere ulaşmak yerine yaşamın birçok alanında çeşitli sorunlar yaşamakta ve engellerle karşılaşmaktadırlar. Bu sorunlara örnek olarak, onlar için ayrılmış park yerlerinin ihlali, hizmete sunulmuş asansörlerin, lavaboların gereksiz kullanımı, onların kullandıkları tekerlekli sandalyeler için eğimli rampaların yetersizliği, rampalar önüne park edilmiş araçların olması gibi durumlar verilebilir. Bu sorunlarla sık sık karşılaşan özel gereksinimli bireylerin gündelik yaşamları kısıtlanmaktadır. Bu sorunlar sık sık medyanın da gündemine gelmektedir. Örneğin, Türkiye’de bir ilde yılın ilk yedi ayı boyunca, trafik polisleri özel gereksinimli bireyler için ayrılmış park yerlerini boş yere işgal edenlere çok büyük miktarlarda para cezası kesmiştir (DHA, 2019). Bir devlet ilkokulunda otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan öğrencileri diğer ğrenci velileri istemeyip; iki veli grubu arasında büyük tartışmalar yaşanmıştır (NTV, 2019). Değil kaynaştırma sınıfında, aynı okulda ve farklı sınıflarda bile olmalarına tahammül edilemeyen özel gereksinimli bireylerin hakları ihlal edilmekte ve duyguları incitilmektedir. Özel gereksinimli bireylerin, farklılıklarıyla kabul edilmemeleri, onlara gözlerini dikip bakan insanların varlığı, olumlu özelliklerine odaklanılmaması, aile ve sosyal evre tarafından dışlanması gibi durumlar, onları psikolojik olarak yıpratmaktadır (Demirbilek, 2013).

Okul ncesi dönemindeki normal gelişim gösteren çocuklar, özel gereksinimli bireylerin özelliklerini fark etmeye başlamakta ve ğretmen ve ebeveyn tutumlarına bağlı olarak ön yargı oluşturabilmektedir. Normal gelişim gösteren çocuklar yaşadıkları bu ön yargıları aşamadıklarında, kırılması zor n yargılara ve farklılıkları reddeden tutumlar sergilemesine neden olabilmektedir (Pekdoğan, 2018). Diğer yandan bu dönemdeki çocukların özel gereksinimli bireylerle ilgili sorularına cevaplar verildiğinde kaynaştırma

uygulamasına yerleştirilen özel gereksinimli çocuğu kabullenmeleri daha kolay olmakta, bu da sosyal kaynaşmayı sağlamaktadır (Seçer, Sarı ve etin, 2010).

Kaynaştırma eğitimi, hem özel gereksinimli birey için insan haklarından olan eğitim hakkını alma olarak hem de sosyal yaşamda birlikte olunan özel gereksinimli bireyleri ulaşabilecekleri en iyi seviyeye gelmeleri için çok önemli bir süreç olarak algılanmalıdır. Yasalarla desteklenen ve yaşamamıza giderek daha çok dahil olmaya başlayan kaynaştırma eğitimine, öğretmenlerin bu konudaki bilgi seviyeleri arttırıldığında daha olumlu tutum geliştirebilecekleri yapılan çalışmalarda görülmektedir (Sart vd., 2004; Sucuoğlu, nsal ve Özokçu, 2004). Normal gelişim gösteren çocuklar, diğer alanlarda olduğu gibi sosyalleşme alanında da öğrenmenin en kalıcı olduğu okul öncesi dönemde, ğretmenlerinin olumlu model olmalarıyla özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirebilir. Kaynaştırma eğitimi, öğretmenlerin normal gelişim gösteren çocuklarla yapacağı farklılıkları kabul etme becerisi kazandırma çalışmalarında önem taşır. Akran etkileşimini oyun etkinlikleriyle arttıran ğretmen, özel gereksinimli çocukların akranlarıyla daha çok zaman geçirmesini sağlar. Öğretmen yapacağı eğitim uygulamalarını tüm çocukların ihtiyacına yönelik hazırlayıp, katılımlarını desteklemeli ve gereksinim duyduğunda diğer uzmanlardan destek alarak sorunları zebilmelidir (Gülay Ogelman, 2018).

Kaynaştırma eğitimi tüm paydaşlar için önemli katkılar sağlar. Normal gelişim gösteren çocuklar, özel gereksinimli akranlarıyla birlikte kazandıkları tecrübelerle birçok sosyal beceri kazanabilmektedir. Bu da kaynaştırma eğitiminin normal gelişim gösteren çocuklara kattığı en önemli değerlerden biridir (Metin, 2018). Kaynaştırmanın özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirmede önemi vurgulanmasına rağmen yapılan çalışmalarda normal gelişim gösteren çocukların özel gereksinimli akranlarına karşı olumsuz tutum gösterdikleri ve akran reddine maruz bıraktıkları görülmektedir (olak, Vuran ve Uzuner, 2013; Koçbeker Eid, Saban ve Uygun, 2017). Bu süreçte öğretmenlerin normal gelişim gösteren çocukların farkındalık geliştirme konusundaki

farkındalıklarının, görüşlerinin ve sınıf içi uygulamalarının ne düzeyde olduğunun bilinmemesi, özel gereksinimli bireyler açısından sorun olarak görülmektedir.

1.2. Amaç

Bu araştırmanın temel amacı sınıfında özel gereksinimli öğrencisi olan okul öncesi öğretmenlerinin normal gelişim gösteren çocuklarda özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirme konusundaki görüşlerini betimlemektir. Başka bir ifadeyle öğretmenlerin kaynaştırma eğitiminin normal gelişim gösteren çocuklara farkındalık geliştirme konusunda sunduğu fırsatı değerlendirmek için neler yaptığını ve bu konudaki bilgi ihtiyaçlarını nasıl giderdiklerini görebilmektir. Yarı yapılandırılmış görüşmelere dayalı olarak gerçekleştirilmiş bu araştırma kapsamında aşağıdaki temel ve alt sorulara cevap aranmıştır:

- Sınıfında özel gereksinimli öğrencisi olan okul öncesi öğretmenlerinin, normal gelişim gösteren çocuklarda özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirme konusundaki görüşleri nedir?
 1. Öğretmenlerin özel gereksinimli bireylere farkındalık geliştirme konusundaki farkındalıkları nasıldır?
 2. Öğretmenlerin sınıflarında özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirme konusundaki düşünceleri nelerdir?
 3. Öğretmenlerin kaynaştırma eğitimi kapsamında özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirme konusunda sınıf içi deneyimleri nelerdir?

1.3. Önem

Alan yazında okul öncesinde normal gelişim gösteren çocuklara, özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirme konusunda sınırlı çalışmalar vardır. Bu

çalışmalarda giderek artan şiddet, insan hakları ihlalleri gibi olumsuzlukların temelinde farklılıklara saygı duyamama ve ötekileştirme gibi kavramların daha fazla dile getirildiği belirtilmektedir (Erdoğan, 2017). Okul öncesi dönemde, dışlanan, saygı duyulmayan gruplardan biri de özel gereksinimli çocuklardır (Uysal ve Dinçer, 2012). Okul öncesi dönemdeki çocuklara okunan kitaplar ve yapılan drama çalışmalarıyla okul öncesi dönemdeki normal gelişim gösteren çocuklara özel gereksinimli bireylere farkındalık geliştirmeleri sağlanmıştır (Erdoğan ve Baş, 2018). Kaynaştırma eğitimi verilen okul öncesi sınıflarında, özel gereksinimli öğrencisiyle olumlu sosyal iletişimi sağlayan öğretmenlerin, normal gelişim gösteren öğrencilerinin de olumlu tepkiler verdiği görölmüştür. Normal gelişim gösteren öğrenciler, akranları olan özel gereksinimli öğrenciyi yeterli görüp kabul ettikleri ve etkinliklere katmak istediklerini belirtilmiştir. Kaynaştırma eğitimine karşı olan öğretmenlerin sınıfındaki normal gelişim gösteren öğrencilerin ise daha olumsuz tutum sergiledikleri ifade edilmiştir (Çulhaoğlu İmrak, 2009). Aynı sınıfı paylaşan normal gelişim gösteren çocukların özel gereksinimli çocuklarla ilgili algılarının, kaynaştırma sürecine dâhil olmayan çocuklardan daha olumlu olduğu ifade edilmektedir (Başgül vd., 2018).

Okul öncesinde kaynaştırma eğitimini farklı yönleriyle ele alan birçok çalışma bulunmaktadır. Öğretmenlerle ilgili yapılan çalışmalarda, genel olarak öğretmenlerin bilgi yönünden eksiklerinin olduğu görölmektedir. Bu çalışmaların bazılarında eğitimcilerin kaynaştırmayla ilgili bilgilerinin yetersizliği dikkat çekmiştir (Akalm, 2014; Dikici Sığırtmaç, Hoş ve Abbak, 2011; Ergin ve Bakkaloğlu, 2015; Gezer, 2013; Tekin Ersan ve Ata, 2016; Yılmaz ve Batu, 2014). Normal gelişim gösteren çocuklarla yapılan kimi çalışmalarda da özel gereksinimli öğrencilerle oyun ortamında akran iletişimi, algısı ve farkındalığı (Başgül vd., 2018; Koçbeker Eid, 2016; Koçbeker Eid, Saban ve Uygun, 2017) incelenmiştir.

İnsanı konu alan sosyal bilimlerde genelleme yapmaktan çok durumla ilgili derinlemesine veri elde edilmesi o konunun daha iyi anlaşılmasını sağlar. Fakat özel

gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirme ve kaynaştırma eğitimi sürecini nitel çalışmalar olarak ele alan araştırmalar olsa da genel olarak nicel çalışmalar yapılmaktadır. Bu araştırmalarda öğretmenlerin tutumları, görüşleri ve konu hakkındaki bilgileri anketler ve ölçekler kullanılarak incelenmektedir. Bu çalışmada özel gereksinimli öğrencilerin bireysel özelliklerini, olumlu yönlerini diğer normal gelişim gösteren akranlarının farkına varabilmeleri için öğretmenlerin neler yaptığı ve hangi yolları izlediği derinlemesine betimleneceğinden elde edilen sonuçların diğer öğretmenlere yol gösterici nitelikte olacağı düşünülmektedir. Kaynaştırma eğitimi süreçlerinde uygulanacak eğitim programlarında özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirme konusunun yer alması önemli bir gerekliliktir. Kaynaştırma eğitiminin amacı sadece özel gereksinimli bireylerin topluma uyumunu sağlamak değil; normal gelişim gösteren çocukların da diğerleri ile uyum içerisinde ve farklılıklara saygı duyarak yaşamalarının temellerini atmaktır. Bunun için de çocukların özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalıklarının gelişmesi önemlidir. Ancak, okul öncesi öğretmenlerinin özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirme konusunda neler yaptığına ve neler düşündüğüne dair alan yazında yeterli çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışma okul öncesi dönemde, özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirilmesi konusunda öğretmenlerin düşünce ve deneyimlerine odaklanarak alan yazına katkı sağlayacaktır.

1.4. Varsayımlar

Bu çalışma nitel bir araştırma desende gerçekleştirildiği için varsayımlara yer verilmemiştir.

1.5. Sınırlıklar

Araştırmanın katılımcıları, Eskişehir ili Tepebaşı ve Odunpazarı ilçelerindeki okullarda, 2018-2019 Eğitim-Öğretim yılında görev yapan ve sınıfında tam zamanlı

kaynaştırma eğitimi veren okul öncesi öğretmenleri ile sınırlıdır. Araştırma veri toplama teknikleri açısından da yarı yapılandırılmış görüşme ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Kaynaştırma/Bütünleştirme Eğitim Uygulamaları: Özel gereksinimli bireylerin tüm kademelerde diğer bireylerle etkileşim kurabilmeleri ve eğitim amaçlarını üst düzeyde gerçekleştirmek için destek hizmetleriyle birlikte akranlarıyla tam zamanlı ya da özel eğitim sınıflarında yarı zamanlı şekilde verilen eğitimidir (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2018). Çeşitli kaynaklarda bütünleştirme kavramı da bazen kaynaştırmadan ayrı, bazen kaynaştırma ile beraber kullanılmış olup bu çalışmada kaynaştırma kavramı tercih edilmiştir.

Özel gereksinimli birey: Çeşitli nedenlerden dolayı diğer bireylerden farklılık gösteren ve farklı gereksinimleri olan bireylerdir. Bu gereksinimler bedensel, sosyal, duygusal veya iletişim alanlarının biri ya da bir kaçında olabilir. Özel gereksinimli olup da eğitim çağında olan bireyler farklılıklardan dolayı bireysel planlanmış eğitim programlarına gereksinim duyarlar (Cavkaytar, 2012). Yararlanılan kaynaklarda özel gereksinimli bireyleri tanımlamada; engelli, özürlü, gelişimsel geriliği veya yetersizliği olan, sakat gibi kavramlara başvurulmakta olup bu araştırmada özel gereksinimli birey ve yetersizlik kavramları tercih edilmiştir.

BEP: Bireyselleştirilmiş Eğitim Programları (BEP), yetersizlik tanısıyla sınıf ortamına gelen öğrenciler için kazandırılması gereken davranışları, nerede ve kimler tarafından, hangi yöntemlerle ve hangi zaman aralığında yapılacağını belirleyen bir eğitim programıdır (Eripek, 2007).

2. ALAN YAZIN

Farkındalık kavramı bireyin, tüm duyularıyla içinde bulunduğu çevreyi anlamlandırması, çevreden haberdar olması ve kavranması gereken noktaya dikkat etmesi ya da hassasiyet göstermesidir (İlhan ve Esentürk, 2015). Özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirme ile ilgili önce tarihi, hukuki ve uygulama boyutları çerçevesinde farkındalık gelişimi, kaynaştırma uygulamaları, erken çocukluk döneminde kaynaştırma alanında yapılan bilimsel araştırmalar ve öğretmenlerle yapılan çalışmalara yer verilmektedir. Uygulama boyutunda yasaların ne kadar uygulandığı, istatistiki veriler ve öğretmenlerin uygulamalarda yapması önerilenler incelenmiştir. Erken çocukluk döneminde kaynaştırma alanında yapılan çalışmalarda; öğretmenlere, özel gereksinimli öğrencilerin ebeveynlerine, özel gereksinimli çocuklara ve normal gelişim gösteren akranlarına ve yöneticilere yer verilmektedir. Okul öncesi eğitim alanında yapılan araştırmaların genel olarak normal gelişim gösteren çocuklarla sınırlı olduğu; özel gereksinimli çocuklarla daha az sayıda çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Öğretmenlerle yapılan çalışmalar tutum ve görüşleri, bilgi düzeyleri ve fiziksel ortam başlıkları altında incelenmiş olup; genel olarak tutum ve görüşlerin yer aldığı çalışmalar çoğunluktadır. Alan yazında ve bu çalışmada hâkim görüş, farkındalık gelişiminin ve kaynaştırma eğitiminin olumlu olduğu yönündedir; uygulama boyutunda ise zorluklar ve eksiklikler olduğu görülmekte ve dile getirilmektedir. Ayrıca üniversite öğrencilerinin özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalığı konusunda yapılan ve çok sayıda katılımcının yer aldığı nicel bir araştırmada; özel gereksinim tanımlamaları, bilgi sahibi olma ve farkındalıklarının düşük olduğu sonuçları elde edilmiştir. Özel gereksinimli bireylerin toplumda görünürlüğünün az olması nedeniyle farkındalık oluşturma çalışmalarının da beklenen düzeyde olmadığından söz edilmiştir (Sağlam ve Altındağ, 2017). Tüm bunların yanı sıra kurum, işletme ve benzeri oluşumların farkındalıkları üzerine de yapılan bir araştırmada, kurumsal farkındalık konusunda özel gereksinimli bireylerin ihtiyaçlarının belirlenmesi ve bu ihtiyaçların karşılanması hakkında seçilen

örneklem için yeterli çalışmaların bulunmadığı ve bu durumun genel olarak ülkemizde de geçerli olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır (Emini ve Ayaz, 2019).

2.1. Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Farkındalık Geliştirme

Özel gereksinimli olma kavramı ile ilgili çeşitli tanımlamalar ve modellemeler olsa da genellikle bireysel ve sosyal model olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bireysel modelde bireyin gereksinimlerine odaklanılır ve bireyin sorununa tıbbi açıdan bakılır (Sart vd., 2016). Bu modelde özel gereksinimli bireyin ne yapacağından çok eksiklikleri ve neler yapamayacağı üzerinde durulur. Bu modelde, toplumun dayatmış olduğu “normal” olma gereklilikleri savunulduğu için eleştiri almaktadır. Sosyal modelde ise özel gereksinimli bireyin toplum yüzünden kısıtlandığı, sosyal çevrenin dışlamasıyla gereksinim olgusunun ortaya çıktığı düşünülmektedir. Bu modelde fiziksel, toplumsal olarak oluşturulan engeller; etiketleme, dışlama gibi sorunları göstererek, özel gereksinimli olmanın o bireylerin sorunu olmadığını savunur.

Ayrıca bireysel model ve sosyal modelin daha iyi çalışmasını sağlamak amacıyla oluşturulan, bir çeşit karma model olan biyo-psiko-sosyal model bulunmaktadır. Bu modelde her insanın farklı olduğu, eşit haklara sahip olduğu üzerinde durulmuştur. Dahası her insanın farklı farklı yetenekleri, deneyimleri, çevresel faktörlerden etkilendiği bir yapısı olduğunun altı çizilmiştir (Sart vd., 2016). Bu son model düşünüldüğünde özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirmek, onları tüm bireyler gibi biricik olarak kabul etmekle başlar. Oysa özel gereksinimli bireyler yaşamlarında birçok sorunla karşılaşmaktadır. En sık karşılaştıkları sorunların başında, bulunduğu topluma uyum sağlamaya çalışma çabasıdır. Bu uyum süreci içinde en önemli faktör ise toplumun onu kabul etmesi ve olumlu yaklaşım içinde olmasıdır (Ayrıl vd., 2015). Bunlar da özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirerek sağlanabilir.

2.2. Düünden Bugüne Türkiye’de Kaynaştırma Uygulamaları

Geçmişten günümüze bakıldığında yasal düzenlemelerle özel gereksinimli çocuklar hep kaynaştırma uygulamaları açısından desteklenmektedir. Ülkemizde ilk defa 1982 yılında Özel Eğitim Öğretmenliği, Sınıf Öğretmenliği programının çatısından kurtulmuştur ve ayrıca bu yıllarda gelişim geriliği olan çocuklar için olumlu bazı düzenlemeler yapılmıştır. 1983’te yürürlüğe giren 2916 sayılı Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu ile kaynaştırma eğitiminin ilk yasal düzenlemesi yapılmıştır (Güner, 2010). Daha sonra Portage ve Küçük Adımlar Projeleri ile gelişim geriliği olan çocuklara erken eğitim alabilme imkânı sunulmuştur. 573 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname (1997) ile de özel gereksinimli çocuklar için okul öncesi eğitim zorunlu hale gelmiştir (Gül ve Diken, 2009). Yasal düzenlemelerle daha kapsamlı şekilde eğitimde yer vermeye başlanan özel gereksinimli çocuklar için sunulan eğitim, en son Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’nde ve kaynaştırma eğitim modeline dayandırılmıştır (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2018). Bu yönetmelikte özel gereksinimli çocuklar için eğitim hizmetleri aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır:

Madde22-(1) Özel eğitim ihtiyacı olan bireyler Özel Eğitim Değerlendirme Kurulu Raporu doğrultusunda her tür ve kademedeki eğitimlerini kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla sürdürebilirler. (2) Özel eğitim ihtiyacı olan bireyler, kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitimlerini akranları ile birlikte aynı sınıfta tam zamanlı veya özel eğitim sınıflarında yarı zamanlı olarak sürdürebilirler. (3) Okul öncesi eğitim, ilköğretim ya da mesleki ve teknik eğitim programlarının uygulandığı özel eğitim okullarında kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim verilebilir. (4) Kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim yapılan okullarda BEP geliştirme birimi oluşturulması zorunludur. (5) Öğrenci Davranışlarını Değerlendirme Kurulu ile Ödül ve Disiplin Kurulu’nda kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitimlerine devam eden öğrencilerle ilgili alınacak kararlarda BEP geliştirme birimiyle iş birliği yapılır.

Özel gereksinimli çocukların tanımlanmasında, eğitim planı hazırlanmasında, eğitim ortamlarına yönlendirilmesinde, yerleştirilmesinde ve izlenmesinde gerekli yasal

düzenlemeler bulunmaktadır. Özel eğitim hizmetleri kurulu, özel eğitim değerlendirme kurul raporunu göz önünde bulundurarak özel gereksinimli bireyi ona uygun resmî okul veya kuruma yerleştirmektedir. Bireyi yerleştirirken yetersizlik derecesi, gelişimsel ve akademik performansı, ilgi ve gereksinimleri; yerleştirileceği okulun durumu, personel sayısı; velinin yazılı görüşü; ikamet adresi dikkate alınır. Özel gereksinimli bireyin gelişimlerinin izlenmesi; özel eğitim hizmetleri kurulu; özel eğitim okul veya kurum müdürü, özel eğitim okulu veya kurumu bulunmayan yerlerde ise kaynaştırma uygulaması yapılan ilköğretim ya da ortaöğretim kurumlarından bir müdür, bir rehber öğretmen, görme, işitme ve zihinsel yetersizliği sınıf öğretmenlerinden bir öğretmen, bulunması hâlinde gezerek özel eğitim görevi yapan bir öğretmen tarafından RAM, okullar, kurumlar ve ailenin iş birliğiyle yürütülür (MEB, 2013). Yürütülen kaynaştırma uygulamasının başarıya ulaşabilmesi için tüm ekibin yani bu özel eğitim hizmetleri kurulunda yer alan kişilerin sorumluluklarını tam anlamı ile yerine getirmesi ve rolünü benimsemesi önemlidir (Aksoy ve Diken, 2009). Ulaşılan bazı araştırmalarda kaynaştırma alanına yasal alanda destek verilirken, sosyal alanda ise bu desteğin fazla yansıtılmadığı görülmektedir. Özel gereksinimli çocukların ebeveynleri çocuklarının tanılmasında, eğitsel planlamalarının yapılmasında, yönlendirilmesinde, yerleştirilmesinde ve izlenmesinde sıkıntı yaşadıklarını; bu sorunları kendi yöntemleri ve çabalarıyla aşmaya çalıştıklarını söylemektedir.

Kaynaştırma eğitiminin başarılı olmasının önemli faktörlerinden olan fiziksel ortam, özel gereksinimli ve normal gelişim gösteren çocukların ihtiyaçlarına göre düzenlenmelidir. Sınıfın alanı, mobilyalar, araç-gereçler tüm çocukların gereksinimine göre planlanmalı, uyarılma ve eklemeler yapılmalıdır. Böylece çocukların hareket özgürlüğü artacak ve birbirleriyle daha çok sosyalleşebileceklerdir (Tufan, 2013). Milli Eğitim mevzuatına göre (2012), “Kaynaştırma yoluyla eğitimlerine devam eden bireylerin bulunduğu sınıflarda sınıf mevcutları; okul öncesi eğitim kurumlarında özel

eğitime ihtiyaı olan iki bireyin bulunduğu sınıflarda 10, bir bireyin bulunduğu sınıflarda 20 öğrenciyi geçmeyecek şekilde düzenlenir” şeklindedir.

Milli Eğitim İstatistikleri rgn Eğitim 2017-2018 verilerine göre; 353.610 özel gereksinimli öğrenciden 263.761’i kaynaştırma eğitimi almaktadır (MEB ve TÜİK, 2018). Bu da neredeyse her 4 özel gereksinimli öğrenciden 3’ünün kaynaştırma ortamında olduğunu göstermektedir. 2011 yılında TÜİK tarafından gerçekleştirilen Nüfus ve Konut Araştırması’yla Türkiye’de yaklaşık 9 milyon bireyin özel gereksinimli olduğunu gösteren bu araştırma 2013 yılının Mayıs ayında yayınlanmıştır. Neredeyse 10 kişiden 1’inin özel gereksinimli olduğu ülkemizde, her 4 özel gereksinimli bireyden 3’ünün kaynaştırma eğitimi aldığı düşünüldüğünde; normal gelişim gösteren çocukların özel gereksinimli çocukla karşılaşma olasılığı oldukça yüksektir.

Türkiye’de ilk yasal düzenlemeler 1983 yılında başlamış olsa da kaynaştırma eğitimi 2000’li yıllarda önem kazanmaya başlamıştır. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde kaynaştırma eğitimiyle ilgili çeşitli bilgiler sunulmuş olsa da kaynaştırma eğitimi alacak öğrencilerin ne tür yetersizliği olacağı ve bu yetersizliğin ne düzeyde olacağı belirtilmemiştir. Özel eğitim hizmetleri kurulu özel eğitim değerlendirme kurul raporunu göz önünde bulundurarak özel gereksinimli bireyi ona uygun resmi okul ya da kuruma yerleştirmesi gerekirken; ebeveynler kendi imkanlarıyla çocuklarını kaynaştırma eğitimine almaları için okulları ikna etmeye çalışmaktadır. Kaynaştırma eğitimi verilecek sınıflarda sayısal verilere uyulmadığı, sınıfların çok kalabalık olduğu öğretmenlerce dile getirilmektedir (Dikici Sığırtmaç, Hoş ve Abbak, 2011).

2.3. Erken ocukluk Döneminde Kaynaştırma Alanında Yapılan Bilimsel

Araştırmalar

Alan yazında yapılan araştırmaların sıklığı açısından bir genelleme yapıldığında ilk sırada öğretmenlerle birlikte yapılan çalışmalara rastlanmaktadır. Daha sonra özel

gereksinimli öğrencilerin ebeveynleriyle; normal gelişim gösteren akranlarıyla ve özel gereksinimli çocuklarla; en az da yöneticilerle yapıldığı görülmektedir. Öğretmenlerle yapılan çalışmalarda en çok nicel araştırma daha sonra nitel araştırma ve az sayıda karma araştırma yöntemleri kullanılmaktadır. Çocuklarla yapılan çalışmalarda nicel araştırma yöntemleri ağırlıklı olup, sonrasında nitel araştırma yöntemleri ve en az olarak da karma araştırma yöntemlerine başvurulmuştur. Ebeveynlerle ise en çok nitel araştırma yöntemleriyle daha az olarak da nicel araştırma yöntemleriyle çalışılmaktadır. Çalışmaların çoğunda araştırma yöntemlerinin desenlerinden bahsedilmemektedir.

Rakap (2015) tarafından yapılan derleme çalışmasında belirtildiği gibi 2013 yılında kaynaştırma eğitiminin okul öncesinde zorunlu olmasını takiben kaynaştırma eğitimiyle ilgili çalışmalara daha çok ağırlık verilmiştir. Yapılan araştırmalar başarılı bir sınıf içi geçişinin olması, geçişler için harcanan zamanı azaltıp öğretim için ayrılan zamanı artırdığını, öte yandan başarısız sınıf içi geçişlerin çocukların sergilediği problem davranışları artırdığını ve öğretim için ayrılan zamanın boşa geçtiğini göstermektedir. Bu nedenle sınıf içi geçişleri kolaylaştırmak için alan yazında pek çok geçiş stratejisi tanımlanmış ve bu stratejilerin etkililiğini göstermek adına pek çok araştırma yapılmıştır (Ergin ve Bakkaloğlu, 2015).

Erken çocukluk döneminde kimlik gelişimi sürecinde olan çocuklar gözlemleri sayesinde farklılıkları ve hatta toplumdaki yapısal sınıfları fark edip tutum ve davranış geliştirmeye başlarlar (Aktan ve Divrenge, 2010). Erken yaşlardaki çocukların gözlemleri sayesinde ve sordukları soruların yeterli veya yetersiz, olumlu veya olumsuz olması neticesinde, önyargı, ayrımcılık ve ırkçılık gibi olumsuz tutumlar geliştirdikleri, kültür, engellilik, yeteneklilik, cinsiyetçilik ve diğer farklılıklara karşı farklı tutum sergiledikleri belirlenmiştir (Eren, 2015). Bu nedenle erken çocukluk döneminde, çevresini araştırıp tanımaya çalışan çocukların, çevresiyle iletişim kurmaya istekli, yaşadığı toplumun değer yargılarına ve kültürel yapısına uygun ve olumlu davranış ile alışkanlıkları kazandığı ve bu dönemin tutumların gelişmesindeki önemi belirtilmiştir (Çiftçi ve Sucuoğlu, 2012).

2.3.1. Çocuklarla yapılan çalışmalar

Normal gelişim gösteren çocukların özel gereksinimli akranlarına karşı tutumlarıyla ilgili yapılan çalışmaların bir kısmında çocuklarda olumlu, bir kısmında ise olumsuz tutumlara işaret edilmiştir. Çocukların tutumları, sunulan uyarıcı ortam, cinsiyet, yaş, özel gereksinimli öğrencinin yetersizlik durumu gibi farklı değişkenlerle ilgili görülmektedir. Yapılan bazı araştırmalar, normal gelişim gösteren çocukların özel gereksinimli akranlarını, hareketli oyunlarda ve grup etkinliklerinde daha çok tercih ettiklerine işaret etmektedir. Buna karşın özel gereksinimli çocukların ebeveynleriyle yapılan bir araştırmada ise çocuklarının en çok grup etkinliklerine katılmakta güçlük çektikleri ve bunu sınıfa uyumda yaşanan güçlüklerin takip ettiği belirtilmektedir (Tuş ve Çifci Tekinarslan, 2013). Özel gereksinimli bireyler veya kaynaştırma konusunda bilgilendirilen çocuklar ise özel gereksinimli akranlarına karşı olumlu tutum geliştirmektedir. Öte yandan normal gelişim gösteren çocuklar, bazı araştırmalarda özel gereksinimli bireyleri oyun kurma gibi zor görülebilecek aktivitelerde görev vermeyerek dışlamakta ve olumsuz tutum sergilemektedir.

Yapılan bir araştırmada normal gelişim gösteren çocukların özel gereksinimli bireyleri oyuna alma konusunda olumlu oldukları; hareketli oyunlarla özel gereksinimli bireylerle daha çok oynamak istedikleri gözlemlenmektedir. Öte yandan normal gelişim gösteren çocuklar özel gereksinimli akranlarını oyunu başlatma ve oyun materyali düzenleme gibi alanlarda dışlamaktadır (Çulhaoğlu İmrak ve Sığırtaç, 2010). Buradan normal gelişim gösteren çocukların özel gereksinimli akranlarını kendi yönettikleri oyunlara alma konusunda daha olumlu oldukları; onlara yeni bir oyun kurulması konusunda ise yeterince güvenmedikleri anlamı çıkabilir. Başka bir araştırmada özel gereksinimli öğrenci, beslenme ve grup etkinliklerinde normal gelişim gösteren akranları tarafından nispeten daha yüksek oranda tercih edilmektedir (Karadağ, Yıldız Demirtaş ve Girli, 2014).

Özel gereksinimli çocuklarla ilgili farkındalık oluşturulan bir çalışmada, sınıftaki diğer çocukların olumlu tutum geliştirdiği gözlenmiştir. Normal gelişim gösteren çocuklarla yapılan bir araştırmada yapılan bilgilendirme programında; özel gereksinimli bireyler hakkında hazırlanan bilgilerin sunulması, hikaye anlatımı, simülasyon, misafir konuşmacının katılımı, video çekim gösterimi, grup tartışması tekniklerini içeren bir program uygulanmıştır. Bu uygulama deney grubunda yer alan normal gelişim gösteren çocukların özel gereksinimli çocuklara yönelik tutumlarının, kontrol grubundaki normal gelişim gösteren çocukların tutumlarından daha olumlu olmasını sağlamıştır (Öztürk ve Yıkmış, 2013). Özel gereksinimli öğrencilerin davranış problemlerine sahip olması ve öz bakım becerilerine tam hakim olamaması nedeniyle normal gelişim gösteren akranları olumsuz tutum sergilemektedir (Karadağ vd., 2014). Yapılan başka bir çalışmada, normal gelişim gösteren çocuklarda yaş arttıkça olumsuz tutum düzeyinin arttığına işaret edilmiştir. Normal gelişim gösteren çocukların baba eğitim düzeyi yükseldikçe ise özel gereksinimli öğrenciye olumlu tutum geliştirme oranı artmıştır. Ancak anne eğitim düzeyi, ailedeki birey sayısı, ekonomik düzey, ailede ve çevresinde özel gereksinimli birey bulunma değişkenlerinin normal gelişim gösteren öğrencilerin özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumlarında anlamlı bir farklılaşmaya yol açmadığı görülmüştür (Demir, 2016; Gümüş ve Tan, 2015).

Akran farkındalığı ve kabul görme ile ilgili yapılan araştırmalarda akademik başarısızlık ya da sosyal becerilerde olan yetersizlikleri nedeniyle özel gereksinimli çocukların akranları tarafından dışlandığı görülmektedir (Çolak, Uzuner ve Vuran, 2013; Koçbeker Eid, 2016; Koçbeker Eid, Saban ve Uygun, 2017). Kaynaştırma eğitiminde otizm tanılı çocuklar konusunda normal gelişim gösteren çocukların genel farkındalıkları, otizm tanılı çocukların akran ilişkilerindeki konumu ve bu çocukların arkadaş olarak tercih edilme düzeylerini konu alan bir araştırmada, bu çocukların hem sosyal ve akademik alanda, hem de farklı ortamlarda tercih edilme düzeylerinin düşük olduğu görülmektedir. Otizmlili çocukların akranları arasındaki sosyal konumlarının genellikle

reddedilen ve dışlanan şeklinde oldukları belirtilmektedir. Giderek artan otizm tanıları göz önüne alındığında kaynaştırma programlarında akran etkileşimini arttırmak için toplumsal ve eğitimsel çalışmaların sayısının artırılması önerilmektedir (Metin, Şenol ve Yumuş, 2015).

Normal gelişim gösteren çocuklar özel gereksinimli akranlarını belli oyunlarda veya etkinliklerde kabul etmekte ya da reddetmektedir. Özel gereksinimli arkadaşlarının akademik başarısızlıklarını, sosyal becerilerde yetersizliklerini, davranış problemlerini ve öz bakım becerisine sahip olmaması nedeniyle reddettikleri durumlar ortaya çıkmaktadır. Özel gereksinimli arkadaşının özellikleriyle ilgili bilgi verilmesi ve farkındalık oluşturulması durumunda normal gelişim gösteren çocuklar olumlu yönde tutumlar geliştirir. Bu da normal gelişim gösteren çocukların özel gereksinimli bireyleri reddetmek yerine; onların olumlu yönlerinin farkına varıp, onları var olan özellikleriyle kabul edebileceğini gösterebilir. Normal gelişim gösteren çocukların yaşlarının arttıkça daha olumsuz tutum sergilemesi, çocuklar daha küçükken farkındalık oluşturmanın daha kolay olabileceği anlamına gelebilir. Baba eğitim düzeyi arttıkça normal gelişim gösteren çocukların özel gereksinimli bireylere yönelik olumlu tutumlarının olması, babanın aile içinde daha çok model alındığı şeklinde anlaşılabilir.

Normal gelişim gösteren çocukların özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirmesi ne kadar erken olursa onlara karşı daha olumlu tutum sergiledikleri yapılan araştırmalarda göstermektedir. Sadioğlu ve Kaya'nın yaptığı çalışmada ilkokulda hayat bilgisi dersi aracılığıyla özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık oluşturma konusu incelenmiştir. Bu çalışmada özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalığın küçük yaşlarda kazandırılmasının, olumlu tutum ve davranışların yerleşmesi açısından oldukça önemli olduğu belirtilmiştir (Sadioğlu ve Kaya, 2018). Bu nedenle okulöncesi dönemdeki çocukların bu farkındalığı kazanması erken öğrenmenin kalıcılığı sayesinde daha fazla önem arz etmektedir.

2.3.2. Öğretmenlerle yapılan çalışmalar

Kaynaştırma eğitimiyle ilgili çalışmaların büyük bir kısmı öğretmenlerle yapılmıştır. Genel olarak öğretmenlerin tutum ve görüşleri incelenmiştir. Olumlu tutum ve görüşlerin daha fazla, olumsuz tutum ve görüşlerin daha az sayıda olduğu belirtilmektedir. Öğretmenlerin bilgi düzeylerine bakıldığında, çoğu çalışmada öğretmenler kaynaştırma eğitimiyle ilgili bilgi verilmesini beklemektedir. Kaynaştırma konusunda kendisi bilgiye ulaşmaya çalışan öğretmenler ise azınlıktadır. Öğretmenlerin BEP ya da etkinlik hazırlamakla ilgili yetersizlikleri olduğu; bazılarının bu yetersizliğini kendi çabalarıyla aşmaya çalıştıkları, kimilerinin de hiçbir hazırlık yapmadıkları görülmektedir. Özel gereksinimli çocukların ebeveynleri de öğretmenlerin ve kurumların kaynaştırma eğitimine karşı olumsuz tutum sergilediklerini ve onları sınıflarında istemediklerini belirtmektedir (Bakkaloğlu, 2013).

2.3.2.1. Öğretmen tutum ve görüşleri

Yapılan çalışmalarda öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin tutum ve görüşleri genelde olumludur. Olumsuz görüşlerin bulunduğu az sayıda çalışma vardır. Öğretmenler kaynaştırmaya olumlu baktıklarını fakat bilgi eksikliklerinin çok fazla olduğunu belirtmektedir. Öğretmen aileyle iletişime geçip öğrencinin özellikleri ve problem davranışları gibi konular hakkında bilgi alarak; rehabilitasyon merkeziyle iletişime geçerek bu sorunu aşmaya çalışmaktadır (Altun ve Gülben, 2009; Batu vd., 2013; Tuş ve Çifci Tekinarslan, 2013). Bir araştırmada öğretmenlerin ve çocukların davranışları, masa başı etkinlikler ve serbest zaman etkinliklerinde yarımsar saat kamera ile kaydedilmiş ve öğretmenler izlenmiştir. Gözlem sonuçları, öğretmenlerin özel gereksinimli ve risk grubundaki çocukla benzer şekilde etkileşime girdiğini, her iki etkinlikte de özel gereksinimli ya da risk grubunda çocuğa yönelik benzer sayıda olumlu davranış sergilediğini, olumsuz davranışlarının çok az olduğunu göstermektedir (Demir, 2016).

Kaynaştırma eğitimi konusunda bilgi sahibi olmanın tutumlarda etkili olduğu bazı çalışmalarda görülmektedir. Yapılan bir araştırmada, çevrelerinde özel gereksinimli birey bulunmayan ğretmen adayları, bulunanlara göre ve kaynaştırma eğitimi dersi alan ğretmen adaylarının almayan ğretmen adaylarına göre kaynaştırma eğitimine karşı daha olumlu tutum sergilemektedir (Okyay, Mutluer ve Peker, 2016). Öte yandan yapılan nicel bir araştırmada ise öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin tutumlarının olumlu ya da olumsuz olmadığı ve öğretmenlerin bilgi düzeyleri ile tutumları arasında bir ilişkinin olmadığı belirlenmiştir (Sucuoğlu vd., 2014). Öğrencilerin yetersizlik türlerinin sınıf ğretmenlerinin kaynaştırma eğitimine yönelik tutum geliştirmelerinde etkili olduğu bir diğer araştırma sonucudur. Konu hakkında bilgi sahibi olan sınıf ğretmenlerinin, olmayanlara göre özel gereksinimli öğrencilere daha olumlu tutumlarla yaklaştıkları saptanmıştır (Can ve Kara, 2017; Yazıcı ve Akman, 2018). Öğretmenlere bilgi verilerek kaynaştırmaya ilişkin görüşlerinin değişip değişmediğiyle ilgili bir çalışma yapılmıştır. Deney grubundaki okul öncesi öğretmenlerine toplam 15 saatlik bilgilendirme programı sunulmuştur. Bu sunular alanında uzman bir psikolojik danışman tarafından yapılmıştır. Sunular, filmler, simülasyonlarla özel eğitim konusunda kapsamlı bir bilgilendirme sunulmuştur. Araştırmanın sonucunda okulöncesi ğretmenlerinin özel gereksinimli öğrencilerin kaynaştırılmasına ilişkin görüşlerinin olumlu olduğu ve deney ve kontrol grubunun görüşleri arasında anlamlı bir fark olmadığı bulunmuştur (Kılıç, 2011). Bu da kimi öğretmenlerin bilgi düzeyleri ve tutumları arasında bir ilişkinin olmadığını göstermektedir.

Kaynaştırma eğitimine karşı tutumları olumsuz olan öğretmenler genelde; normal gelişim gösteren çocuklarla yaşanılan uyum sorununa değinmektedir. Öğretmenler, kaynaştırma sürecinde yaşanabilecek en büyük sorunun, sınıf kurallarına uyum sorunu olduğunu düşünmektedir. Nitekim ğretmenlerin özel gereksinimli çocuklarda bekledikleri öncelikli beceri, sınıftaki diğer çocuklarla uyumlu olmasıdır (Odluyurt ve

Batu, 2009). Bu gibi sorunları çözmek için kaynaştırma öncesinde diğer çocuklar kadar ailelerin de hazırlanması gerektiği vurgulanmaktadır (Temel, 2000).

Öğretmen adaylarının özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalıkları konusunda yapılan bir çalışmada, öğretmenlerin farkındalıklarının genel olarak var olduğu ancak öğretmen olarak özel gereksinimli bireylere nasıl tutum sergileyecekleri, farkındalık kazandırma noktasında neler yapabilecekleri konularında ve iletişim kurmada kendilerini yetersiz gördüklerini ifade etmişlerdir (İlgar, 2017).

Öğretmenler farklı özel gereksinimli çocuklarla ilgili yeterli bilgi sahibi olmadıklarını; çocukların gittiği rehabilitasyon merkezleriyle ya da ailelerle iletişime geçerek bilgi eksiklikleri gidermeye çalıştıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin bu bilgi ihtiyaçlarını giderebilmeleri için izleyecekleri belirli bir planın olması hem işi şansa bırakmamayı sağlarken hem de öğretmenlerin işlerini kolaylaştıracaktır. Öte yandan lisans düzeyinde kaynaştırma eğitimi dersi alan öğretmen adaylarının, almayanlara oranla kaynaştırma sürecine daha olumlu tutum göstermesi bilgi eksikliğinin olumsuz tutuma sevk ettiğine işaret edebilir. Ayrıca, öğretmen adaylarından çevresinde özel gereksinimli birey olmayanlar, olanlara göre daha olumlu tutum sergilemektedir. Öğretmenlerden de olumsuz tutumu olanların sınıf içinde yaşanan uyum sorunlarına ve sınıf kurallarının ihlal edilmesine odaklandığı görülmektedir. Özel gereksinimli çocuklarla deneyimi olan öğretmen ve öğretmen adayları olumsuz deneyimlerinden dolayı olumsuz tutum sergilemektedirler.

2.3.2.2. Öğretmen bilgi düzeyi

Öğretmenlerin gerek uzmanlarca gerek kendi öz eleştirileri dahilinde bilgi eksikliklerinin olduğuna birçok çalışmada değinilmektedir. Bunlar BEP hazırlama, özel gereksinimli çocukların tipik özelliklerini ve kullanıyorlarsa kullandıkları aletleri bilme, performans değerlendirmelerini yapma, kaynaştırmayla ilgili bazı temel kavramları bilme, materyalleri ve öğretim tekniklerini uyarlayabilme, yasada ve yönetmelikte

kaynaştırma hakkında bilgi sahibi olma, davranış değiştirme stratejilerini uygulayabilme, son olarak da lisans düzeyinde alınan dersler konularındadır. BEP hazırlama konusunda kendini geliştirmeye çalışan; kaynaştırmayla ilgili uygulamaları takip eden ya da temel kavramları bilen öğretmenler de bulunmaktadır.

Özel eğitim hizmetleri kurulunda yer alan rehber öğretmenlerin, kaynaştırma eğitimi konusunda diğer öğretmenlere rehberlik etmesi beklenmektedir. Buna karşın okul öncesi eğitim kurumlarında görev yapan rehber öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarına ilişkin bilgi ve becerilerinde sınırlılıklar olduğu görülmüştür. Yapılan bir çalışmada okul öncesi eğitim kurumunda çalışan rehber öğretmenler kaynaştırma uygulamalarına ilişkin olarak, özel gereksinimli küçük çocukların özellikleri, eğitsel değerlendirme yapma ve BEP hazırlama davranış değiştirme yöntem ve stratejilerini belirleme ve kaynaştırma uygulamalarını gerçekleştirmede okul öncesi öğretmenine bilgi ve destek konularında gereksinimleri olduğunu belirtmektedir (Akalin, 2014). Rehber öğretmenler, diğer öğretmenlere bilgi eksikliği durumunda seminer ve oryantasyon eğitimi sunmaktadır. Ayrıca okul öncesi öğretmenlerini, yönetmeliklerle ve kanunlarla ikna etmeye çalışmakta ya da gözdağı vermektedir (Gezer, 2013).

Okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşlerinin incelendiği bir araştırmada, kaynaştırma eğitimi öncesinde öğretmenlerin herhangi bir hazırlık yapmadıklarını ve bireyselleştirilmiş eğitim planı hazırlamakta kendilerini yetersiz bulduklarını belirtmektedir. Öğretmenlerin 2013 Okul Öncesi Eğitim Programında yer alan etkinlik planı içerisindeki uyarlama bölümü hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları da öğretmen görüşlerinden elde edilen bulgular arasında yer almaktadır. Yine okul öncesi öğretmenlerinin BEP hazırlamasına ilişkin görüşlerinin araştırıldığı bir çalışmada öğretmenlerin çoğu yazılı ve sistematik olarak BEP hazırlamadıkları ifade edilmektedir. Öğretmenler, BEP hazırlanması ve uygulanması ile ilgili kullanıcı dostu yazılı kaynaklara ihtiyaç duyduklarını belirtmektedir (Kale vd., 2018). Öğretmenler genel olarak BEP'i hazırlayamadıklarını ve bunun için internetten

faaydalandıklarını söylemişlerdir. Okul öncesi öğretmenlerinde görülen bu eksiklikler sınıf öğretmenlerinde de görülebilmektedir. Sınıf öğretmenleriyle yapılan başka bir çalışmada öğretmenlerin çoğu BEP'i tanımlayabilmiştir fakat BEP planlarken bilgi eksikliklerinin giderilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Bunun yanı sıra sınıf öğretmenleri az da olsa özel eğitim konusunda bilgilerinin olduğunu, lisans ya da hizmet içi kurslarla bilgi sahibi olduklarını, üzerlerine düşen görevi yaptıklarını belirtmişlerdir (Yılmaz ve Batu, 2014).

Öte yandan bazı araştırmalarda öğretmenler, BEP hazırlanmasının öğretilmesini beklemekten ziyade sorumluluk almayı tercih etmişlerdir. BEP hazırlamak için Öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin rol algılarının araştırıldığı bir çalışmada, BEP hazırlama ve uygulama, özel gereksinimli öğrencinin sosyal gelişimini destekleme, özel gereksinimli öğrenci ile ilgili sınıftaki diğer çocukları ve ailelerini bilgilendirme ve özel gereksinimli bireyin ailesine bilgi aktarımında bulunma görevlerini kendi sorumlulukları olarak görmektedir (Gezer, 2013). Öğretmenler bilgi eksikliklerini hizmet içi eğitim ve seminerlerle gidermek istediklerini belirtmektedir.

Özel gereksinimli çocuklar okul öncesi dönemde, erken müdahaleyle ve kaynaştırmayla tüm gelişimsel alanlarda üst seviyeye çıkabilir. Böylece yaşlılarıyla eşit şartlarda eğitim almasına olanak sağlanır (Tufan ve Yıldırım, 2013). Yapılan bir çalışmada bazı öğretmenler erken müdahale kavramını hiç bilmediklerini ifade ederken, bir kısmı kaynaştırmanın bir erken müdahale olduğunu ifade etmiş, bir öğretmen ise risk grubu çocuklara yönelik yapılan değerlendirme ve planlanacak müdahaleler olarak tanımlamıştır (Doğaroğlu ve Bapoğlu Dümenci, 2015). Öte yandan öğretmen adaylarının özel eğitimle ilgili bazı kavramlara yönelik görüşlerinin incelendiği bir çalışmada, katılımcıların kaynaştırma eğitimi, üstün yetenekli ve üstün zekâlı kavramlarına yönelik büyük oranda doğru ve benzer bilgilere sahip olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan yapılan başka bir araştırmada, öğretmen adaylarının özel gereksinim kavramı ile ilgili olarak yanlış bilgilere sahip oldukları ifade edilmektedir (Ummanel ve Gürkan, 2017).

Bilgi eksikliklerinin (kaynaştırma, özel gereksinim türleri ve özellikleri, etkili öğretim yöntemleri, uyarlama yapma gibi konularda) ve deneyim gereksinimleri olduğunu söyleyen öğretmenler kaynaştırma uygulamalarında da sıkıntı yaşadıklarını belirtmektedir. Öğretmenler, özel gereksinimli çocukla nasıl iletişim kuracağını, nasıl yaklaşacağını bilmemektedir (Batu vd., 2013; Gün, 2013; Sucuoğlu vd., 2014) Yapılan bir araştırmada öğretmenlerin, özel gereksinimli çocukları oyuna dahil etme konusunda; davranış yönetimi, sınıf yönetimi, dil gelişimi ile sosyal beceri eğitimi alanlarında bilgi sahibi olmadıkları görülmektedir. Bilgi gereksinimlerine bağlı olarak, kendileri isteseler de kaynaştırmaya devam eden çocukları oyuna dâhil edemediklerini, çocukların oyun sürecine dâhil edilmesi konusunda sınıf yönetimi ve davranış yönetimi konularında etkili müdahale yapamadıklarını ifade etmektedir. Bu nedenle çoğu kez kendilerinin oyunu yapılandırıp, çocukları oyuna yetişkin müdahalesi ile dâhil ettiklerini belirtmektedir (Piştav Akmeşe ve Kayhan, 2017).

Öğretmenler öğretim materyallerini uyarlayamadıklarını, özel gereksinimli öğrencilerin performanslarını nasıl ölçmeleri gerektiğini bilmediklerini ifade ettikleri çalışmada, kısa süreli hizmet içi eğitimlerin kaynaştırma eğitiminde çalışmak için kendilerine yeterli olmadığını söylemektedir (Sucuoğlu vd., 2014). Bu nedenle başta sınıf öğretmenleri olmak üzere tüm okul personelinin kaynaştırma uygulamaları konusunda bilinçlendirilmesi önerilmektedir (Saraç ve Çolak, 2012).

Bilgi Formu ve Sınıf Niteliği Ölçümleme Formu kullanılarak veri toplanan bir araştırmada, okul öncesi öğretmenleri kendi sınıflarında nitelikli program uyguladıklarını ve bunun sınıf için yeterli olduğunu belirtirken, bağımsız gözlemciler öğretmenlerin uyguladıkları programların yetersiz olduğunu gözlemiştir. Nitelikli programları uygulayan kişiden yüksek nitelikli bir müfredat kullanması beklenmektedir. Bu nitelikli müfredat, özel gereksinimli ve normal gelişim gösteren çocukların; öğretmenleriyle ve çevreyle olan etkileşimlerini, öğrenme deneyimlerini gün gün planlanmasına yardım etmelidir. Araştırmada okul öncesinde kaynaştırma uygulamaları yürütülen sınıfların

niteliğinin düşük olduğu görüldüğü için başta özel gereksinimli çocuklar olmak üzere tüm çocuklara yüksek nitelikli programlar sunulmasına yönelik çalışmaların yapılması önerilmektedir (Bakkaloğlu, Altındağ Kumaş ve Aykaç, 2017).

İşitme yetersizliği olan öğrencilerin kaynaştırma eğitimi aldığı okul öncesi sınıftaki öğretmenler, hizmet içi eğitimle ve mesleki kurslarla öğretmenlerin desteklenmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca lisans eğitimi boyunca her yetersizlik grubunun özellikleriyle ilgili, bu çocukların değerlendirmelerini yapabilmeleriyle alakalı ve çocukların kullandığı cihazlar hususunda bilgi almaları gerektiğini söylemişlerdir (Piştav Akmeşe ve Kayhan, 2016).

Okul öncesi öğretmenleri ve özel eğitim öğretmenleri ile yapılan bir çalışmada, normal gelişim gösteren çocuklar için kullanılan davranış değiştirme stratejilerinin özel gereksinimli çocuklar için kullanılıp kullanılamayacağı öğretmenlere sorulmuştur. Çalışmaya katılan özel eğitim öğretmenlerinin üçte birlik bir kısmı kullanılabileceğini; okul öncesi öğretmenleri ise kullanılamayacağını belirtmiştir. Davranış değiştirmede çok çeşitli stratejiler olmasına rağmen, okul öncesi öğretmenlerinin büyük bir kısmı olumlu davranışı pekiştirip, olumsuz davranışı söndürürken hemen hemen birbirleriyle benzer stratejiler kullanmaktadır (Akman vd., 2014).

Okul öncesi öğretmenlerinin özel gereksinimli küçük çocukların özellikleri, eğitsel değerlendirme yapma ve BEP hazırlama, sınıf yönetimi, öğretim materyali uyarlama, davranış değiştirme yöntem ve stratejilerini belirleme ve kaynaştırma uygulamalarını gerçekleştirmede bilgi ve yardım konularında gereksinimleri olduğunu gerek rehber öğretmenlerin gerekse öğretmenlerin kendilerinin belirttiği çalışmalar mevcuttur. Ayrıca lisans eğitimi boyunca çeşitli yetersizlik türleriyle ilgili bilgi almadıklarını belirtmektedir. Okul öncesi öğretmenleri hizmet içi kurslar ve seminerler olsa da bu eksiklikleri çoğu zaman giderilememektedir. Yapılan bu eğitimlerin içlerinin daha dolu ve uygulamalı olması, öğretmenlerin meslek yaşamları boyunca tekrar eğitim alması ve belli bir plan dâhilinde öğretmenlere sunulması bilgi yetersizliğinin önüne geçilmesini sağlayabilir.

Araştırmalar doğrultusunda öğretmenlerin kendilerini değerlendirirken objektif olmakta zorlandığı ifade edilebilir. Alan yazın öğretmenlerin kaynaştırma eğitimi ve özel gereksinimli bireylerle ilgili birçok konuda bilgi eksikliklerinin olduğunu göstermektedir. Öğretmenlere bu konularla ilgili destek olması gereken rehber öğretmenlerin bile bilgi konusunda sıkıntıları olduğu görülmektedir. Yöntemsel olarak değerlendirildiğinde de yapılan çalışmaların genel olarak nicel yaklaşımlara başvurduğu, nitel araştırma yöntemleri ile yapılan çalışmaların ise daha sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin bilgi eksikliklerinin olduğunu gösteren nicel araştırmalara, bu araştırmalara ışık tutacak nitel araştırmalar katkı sağlayabilir. Nitel araştırma yöntemleri ile veri toplamak öğretmenlerin karşı karşıya olduğu pek çok sorunun sınıf bağlamı içinde derinlemesine anlaşılmasına yardımcı olabilir. Öğretmenlerin kaynaştırma konusunda yaşadıkları sorunların özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirmeye yönelik düşünceleri ve yaptıkları çalışmalarla ne derece ilgili olduğu da derinlemesine yapılacak çalışmalarla anlaşılabilir.

2.3.3. Fiziksel ortam

Fiziksel ortamı; okul binası, okulun çevresi ve bahçesi, sınıf ve sınıf içinde kullanılan araç-gereçler ve sınıf mevcudu oluşturmaktadır. Fiziksel ortamın doğru ve çekici olması kaynaştırma eğitiminin etkinliğini arttırmakta büyük rol oynamaktadır (Tufan, 2013). Okul ve sınıfın fiziki şartlarının, sınıf mevcutlarının, kaynaştırma eğitimi sürecindeki tüm ilgililerin desteğinin sınıf öğretmenin iş yükünü hafiflettiği ve motivasyonunu arttırdığı saptanmıştır. Kaynaştırma eğitimi için uygun eğitim ortamları yaratmak ve öğretmene bu süreçte yalnız olmadığını düşündürecek destek hizmetler sağlamak uygulamadaki başarıyı arttıracaktır (Can ve Kara, 2017). Özel gereksinimli öğrencinin yetersizlik durumuna göre sınıf içi düzenlemeler yapılmalıdır (MEB, 2013).

Bazı araştırmalarda öğretmenler ve ebeveynler genel olarak, özel gereksinimli çocuklar için okullarda gerekli fiziksel ortamın oluşturulmadığını düşünmektedir. Sınıf öğretmenleriyle yapılan bir çalışmada, kaynaştırma uygulamalarının uygun olmayan fiziksel şartlarda gerçekleştirildiği, sınıf öğretmenlerinin sorunlarının çözümünde okuldaki diğer personelden yardım almasına karşın yapılan yardımların yeterli ve işlevsel olmadığı belirlenmiştir (Saraç ve Çolak, 2012). Okul öncesi öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin görüşlerinin alındığı bir çalışmada, öğretmenler sınıfların fiziksel özelliklerinin yeni programdaki öğrenme merkezlerini düzenlemek için yeterli olmadığını söylemektedir (Kale vd., 2018). Fiziksel ortamın diğer bileşeni olan sınıf mevcudu da kaynaştırmada ve genel eğitim uygulamalarında önemli sorunlardan biridir. Öğrencilerin yetersizlik türü ve derecesine göre tanılama ve yerleştirme, sınıf mevcutlarının özel gereksinimli öğrenciye göre düzenlenmesi gerektiği konusu da yasalarda açık ve net bir şekilde yer almasına karşın uygulamada bunlara uyulmadığı görölmektedir (Yılmaz ve Batu, 2014).

3. YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Araştırmada temel nitel araştırma modeline başvurulmuştur. Başlangıçta araştırmanın deseni durum çalışması olarak belirlenmiş ancak araştırma sürecinde Merriam (2013) tarafından tanımlanan temel nitel araştırma modelinde çalışma tamamlanmıştır. Durum çalışması, sınırlandırılmış bir veya birkaç durumun derinlemesine incelenmesi ve görüşme, gözlem, rapor ve benzeri farklı dökümanlarla betimlenerek temalar oluşturulup tanımlanmasını içeren bir nitel araştırma yaklaşımıdır (Creswell, 2007; Merriam, 2013). Durum çalışması deseni, öğrenme güçlüğü ya da özel ihtiyacı olan çocuklar gibi tipik durumlarda kullanılabilir (Bütün, 2014). Araştırma sürecinde yarı yapılandırılmış görüşme ve araştırmacının informal gözlemleri dışında, sınıflarda fotoğraflar çekilememiş ve az sayıda öğretmenden farkındalık geliştirmeye yönelik etkinlik planları, günlük akışlar ve etkinlik fotoğrafları alınabilmektedir. Bu nedenle araştırma sürecinde temel nitel araştırma modeline uygun olarak çalışmalar yürütülmüştür. Temel nitel araştırma modeli, genellikle eğitimde kullanılan en yaygın nitel araştırma biçimidir. Ayrıca bütün disiplin alanlarında ve uygulamalarda görülebilmektedir. Bu modelde, kişilerin göreceli gerçekleri sosyal yaşantılarında nasıl kullandıklarına odaklanılmaktadır (Merriam, 2013).

3.2. Katılımcı

Araştırmada katılımcıların belirlemede maksimum çeşitlilik türündeki amaçlı örneklemeden faydalanılmıştır. Amaçlı örnekleme, özel durumlar için değerli bir örnekleme türü olup, bu örnekleme türüyle araştırmacı seçilen örneğin nüfusu temsil edip etmediği bilinmemektedir (Creswell, 2007; Neuman, 2008; Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Maksimum çeşitliliğin sağlanabilmesi adına görüşme yapılacak öğretmenlerin belirlenmesinde öğretmenlerin farklı türde okullarda (ilkokul bünyesinde anasınıfı /

bağımsız anaokulu) görev yapıyor olmalarına, özel ya da devlet okulunda çalışıyor olmalarına ve sınıflarındaki özel gereksinimli öğrencilerinin farklı özelliklere sahip olmalarına (down sendromu, otizm spektrum bozukluğu, dil ve konuşma güçlüğü, hiperaktivite vb.) dikkat edilmiştir. Katılımcılar, Eskişehir'in Tepebaşı ve Odunpazarı ilçelerindeki anaokulu ve ana sınıflarında 2018-2019 eğitim öğretim yılında görev yapan öğretmenlerden oluşmaktadır. Pilot çalışmaya da katılan 3 öğretmenle birlikte toplam 18 kaynaştırma eğitimi veren öğretmen çalışmanın katılımcılarıdır. Öğretmenlerin sınıflarındaki özel gereksinimli öğrenciler, dil ve konuşma bozukluğu, otizm, down sendromu ve fiziksel yetersizlik ve süregelen hastalık gruplarında tanılanmıştır. Katılımcı öğretmenlere bulundukları ilin Mili Eğitim Müdürlüğüne başvuru yapıp, sınıflarında özel gereksinimli öğrencilerinin olup olmadığı bilgisi alınarak ulaşılmıştır.

Çalışmaya katılan öğretmenlerin özellikleri Tablo 3.1.'de verilmiştir. Çalışmaya katılan 18 okul öncesi öğretmeninden 10'u anaokulunda, 8'i ilkokulda görev yapmaktadır.

Tablo 3.1. Katılımcıların kişisel özellikleri

Öğretmen Kod İsmi	Kurum Türü	Özel Gereksinimli Öğrenci Sayısı
Ö1	İlkokul	Bir
Ö2	Anaokulu	Bir
Ö3	Anaokulu	Bir
Ö4	İlkokul	Bir
Ö5	Anaokulu	Bir
Ö6	Anaokulu	Bir
Ö7	İlkokul	Bir
Ö8	İlkokul	Üç
Ö9	İlkokul	İki
Ö10	Anaokulu	İki
Ö11	Anaokulu	Bir
Ö12	Anaokulu	Bir
Ö13	İlkokul	Bir
Ö14	Anaokulu	İki
Ö15	İlkokul	İki
Ö16	İlkokul	İki
Ö17	Anaokulu	Bir
Ö18	Anaokulu	Bir

Öğretmenlerden bir tanesi lisansüstü, diğerleri ise lisans mezunudur. Sınıfında bir özel gereksinimli öğrencisi olan öğretmen sayısı 12 iken; birden fazla özel gereksinimli öğrencisi olan öğretmen sayısı altıdır. Öğretmenlerin tümü, 5-yaş grubu ile çalışmaktadır. Öğretmenlerin yaş gruplarına bakıldığında, 20-25 yaş arası bir; 26-30 yaş arası beş; 31-35 yaş arası yedi; 36 ve üstü yaşta olan beş öğretmen çalışmaya katılmıştır.

Tablo 3.2.'de çalışmaya katılan öğretmenlerin çalıştığı özel gereksinimli çocukların tanılarına ilişkin bilgiler verilmiştir. Katılımcı öğretmenlerin sınıflarında toplam 25 özel gereksinimli öğrenci bulunmaktadır.

Tablo 3.2. Öğretmenlerin çalıştığı özel gereksinimli öğrencilerin tanıları

Tanı	Öğrenci Sayısı
Dil konuşma bozukluğu	7
Otizm spektrum bozukluğu	5
Fiziksel yetersizlik ve süreğen hastalık	5
Çoklu yetersizlik	2
İşitme yetersizliği	1
Zihinsel yetersizlik	1

3.3. Veri Toplama

Öğretmenlerden veri toplamak için yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme sorularının birinci bölümünde okul öncesi öğretmenlerinin demografik bilgilerine ilişkin sorular yer almaktadır. Öğretmenlerin meslekte çalışma yılı, lisans dersinde kaynaştırma eğitimi dersi alıp almadığı, daha önce kaynaştırma eğitimi sürecinde olup olmadığı, kaynaştırmayla ilgili varsa katıldığı seminerlerin, eğitimlerin, çalışmaların neler olduğu bilgileri elde edilmiştir.

İkinci bölümde öğretmenlerin özel gereksinimli bireyler ile ilgili nasıl tanımlamalar yaptıkları, hangi konuları bilmeleri gerektiğini düşündükleri, bilgilerini nasıl arttırdıkları, tutumları, kaynaştırma eğitiminin bu konuda katkıları anlaşılmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde öğretmenlerin normal gelişim gösteren çocuklara, özel gereksinimli bireylerin ayırt edici özellikleriyle ilgili ne düzeyde ve nasıl bilgi verdiğine,

kaynaştırma eğitiminin farkındalık geliştirmede rolünün ne olduğuna, kaynaştırma sürecinde nelere ihtiyaç duyduğuna ve bu sürecin farkındalık geliştirmede neden önemli olduğu incelenmiştir.

Dördüncü bölümde öğretmenlerin normal gelişim gösteren çocuklarda özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirme konusunda farkındalıkları, düşünceleri ve hangi zamanlarda, nasıl yöntem ve tekniklere başvurdıkları, öğretmenin farkındalık geliştirme konusunda sınırlılıkları, sorumlulukları, sahip olması gereken değerler ve rolleri belirlenmiştir. Öğretmenlere bir senaryo sunulup kendileri bu olayı yaşamış olsa bu şartlarda neler yapacakları sorulmuştur.

Araştırma öncesinde görüşme soruları okul öncesi eğitimi ve özel eğitim alanlarından 4 uzmanın görüşüne sunulmuştur ve gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerden sonra sorular kaynaştırma sürecinde olan 3 okul öncesi öğretmenine sorularak pilot uygulama yapılmıştır. Görüşme sorularında pilot uygulamalar sonrasında da gerekli düzenlemeler ve iyileştirmeler yapıldıktan sonra uygulamaya hazır hale getirilmiştir.

Veri toplama sürecinin yürütülebilmesi için Anadolu Üniversitesi Etik Kurulu, Milli Eğitim Bakanlığı ve katılımcılardan gerekli izinler alınmıştır. Veri toplamak için kullanılan görüşme formu Ek-2’de sunulmuştur.

Uygulamaya başlanmadan önce RAM’den alınan listeye göre kaynaştırma sınıfı öğretmenlerinin okullarına gidilerek okul idaresiyle görüştükten sonra okul öncesi öğretmenlerine süreç anlatılmıştır. Araştırmacı katılımcıların uygun olduğu zamanlarda görüşmeleri bir ya da iki oturumda, toplamda 21-86 dakikalık sürelerde tamamlamıştır. Katılımcılar ile yapılan görüşmelerin tarihleri ve görüşme süreleri Tablo 3.3’te verilmiştir.

Tablo 3.3. Öğretmenlerle yapılan görüşmelerin tarihleri ve süreleri

Öğretmen Kod İsmi	Görüşme Tarihi	Görüşme Süresi
Ö1	17.05.2019	78 dakika
Ö2	31.06.2019	52 dakika
Ö3	02.05.2019	55 dakika
Ö4	21.05.2019	34 dakika
Ö5	25.04.2019	37 dakika
Ö6	08.05.2019	45 dakika
Ö7	10.05.2019	43 dakika
Ö8	23.05.2019	77 dakika
Ö9	10.05.2019	44 dakika
Ö10	07.05.2019	32 dakika
Ö11	09.05.2019	43 dakika
Ö12	15.05.2019	42 dakika
Ö13	02.05.2019	33 dakika
Ö14	10.06.2019	42 dakika
Ö15	05.05.2019	86 dakika
Ö16	20.03.2019	21 dakika
Ö17	03.04.2019	45 dakika
Ö18	06.04.2019	58 dakika

3.4. Veri Analizi

Yarı yapılandırılmış görüşme sorularından elde edilen verilerin analizinde nitel veri analiz yöntemlerinden betimsel analiz ve içerik analizine başvurulmuştur. Betimsel analizde toplanan veriler önceden oluşturulan temalara göre şekillenir. Daha sonra yorum yapılır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). İçerik analizi, tüm verilerin (görüşmelerin, alan notlarının, gözlemlerin vs.) içeriğini analiz ederek belirgin bir şekilde tekrar eden cümle kalıplarının, sözcüklerin ve bunların sıklığının üzerinde durarak verilerin kategorize edilmesidir (Merriam, 2013). Veri analizinde katılımcılara sorulan sorular ve cevaplara dayalı olarak önce el ile daha sonra NVIVO 12 programıyla temalar ve kodlar oluşturulmuştur. Bu temalar öğretmenlerin özel gereksinimli bireylere yönelik

farkındalık geliştirme konusundaki farkındalıkları, düşünceleri ve sınıf içi deneyimleri olarak kategorize edilmiştir. Öğretmenlerin özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalıkları, bu konudaki düşünceleri ve sınıftaki uygulamaları için ayrı kodlar oluşturulup karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Araştırmada güvenirliğin sağlanmasında görüşme sorularının uzman görüşüne sunulması ve pilot uygulaması, araştırmacı günlüğü tutulması ve kodların akran kontrolünden geçirilmesi yöntemlerine başvurulmuştur.

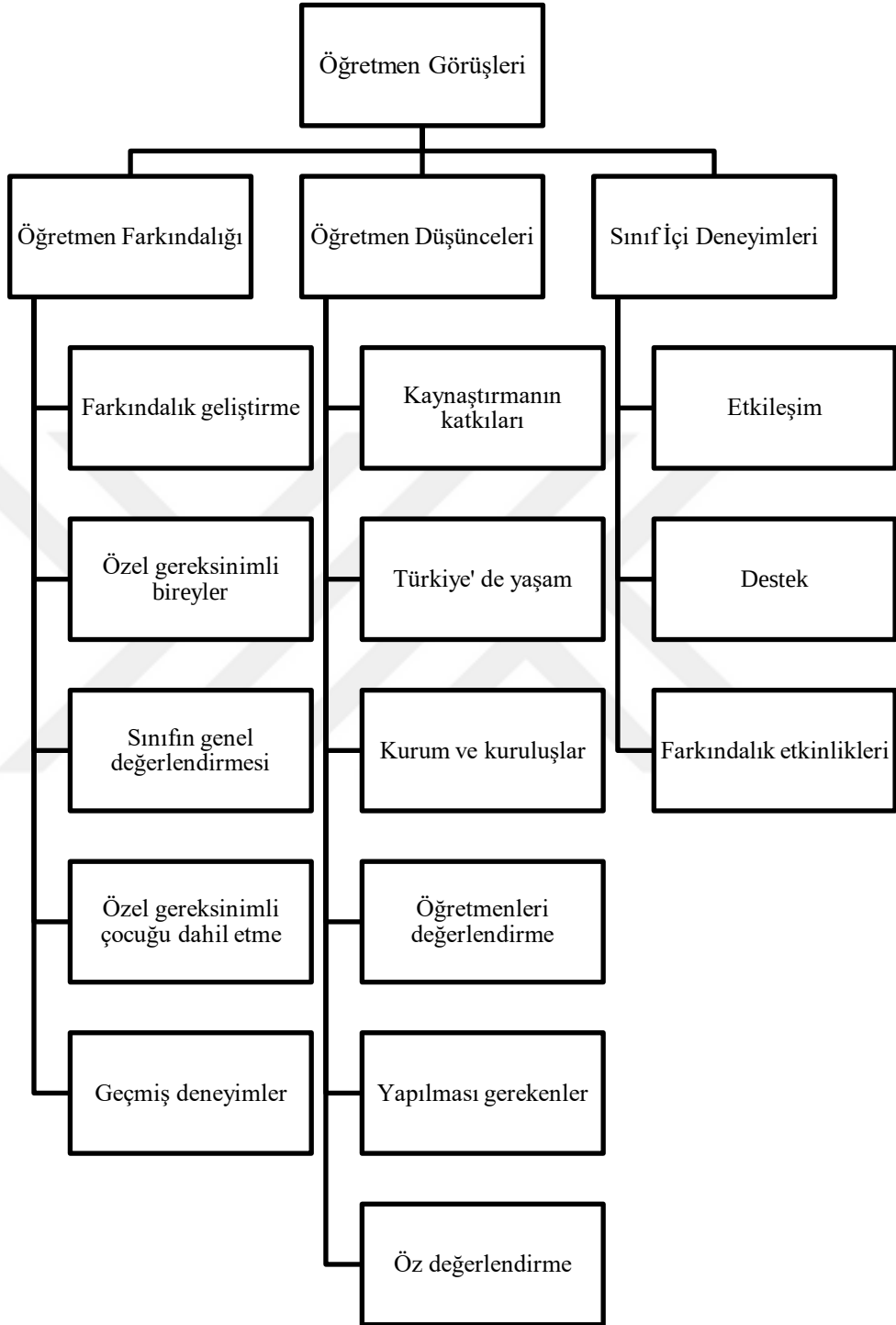
4. BULGULAR

Bulgular başlığı altında verilerin analiz edilmesi ile ortaya çıkan bulgulara yer verilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme sorularına verilen yanıtlarla üç ana tema oluşturulmuştur. Tema başlıklarına Şekil 4.1.'de yer verilmiştir.

Öğretmenlere yöneltilen sorular doğrultusunda elde edilen bulguların tema ve alt temaları aşağıda daha ayrıntılı gösterilmiştir:

- Okul öncesi çocuklarında özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirilmesi konusunda öğretmen görüşleri
 - Öğretmenlerin özel gereksinimli bireyler hakkındaki farkındalıkları
 - Okul öncesi dönemdeki çocuklarda farkındalık gelişiminin önemli olduğu konular (Farkındalık geliştirme)
 - Özel gereksinimli bireylerin özelliklerini tanımlama
 - Sınıfında normal gelişim gösteren çocukların özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık gelişimleriyle ilgili genel değerlendirme
 - Özel gereksinimli çocuğu sınıfa dahil etme
 - Geçmiş deneyimler
 - Öğretmenlerin sınıflarında özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirme konusundaki düşünceleri
 - Kaynaştırma eğitiminin katkıları
 - Özel gereksinimli bireylerin Türkiye'deki yaşamlarını değerlendirme
 - Öğretmenlerin Türkiye'deki kurum ve kuruluşların farkındalık geliştirmek için yaptıklarını değerlendirme
 - Öğretmenlerin farkındalık geliştirmek için okul öncesi öğretmenlerinin yaptıklarını değerlendirme

- Öğretmenlerin farkındalık geliştirme konusunda yapması gerekenler
- Öğretmenlerin farkındalık geliştirme konusunda kendi yaptıklarını değerlendirme
- Öğretmenlerin kaynaştırma eğitimi kapsamında özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirme konusunda sınıf içi deneyimleri
 - Öğretmenlerin özel gereksinimli çocuklarla etkileşimi
 - Öğretmenlerin farkındalık geliştirme uygulamalarında aldığı destekler
 - Öğretmenlerin farkındalık geliştirme konusunda uyguladıkları etkinlikler ve kullanılan materyaller

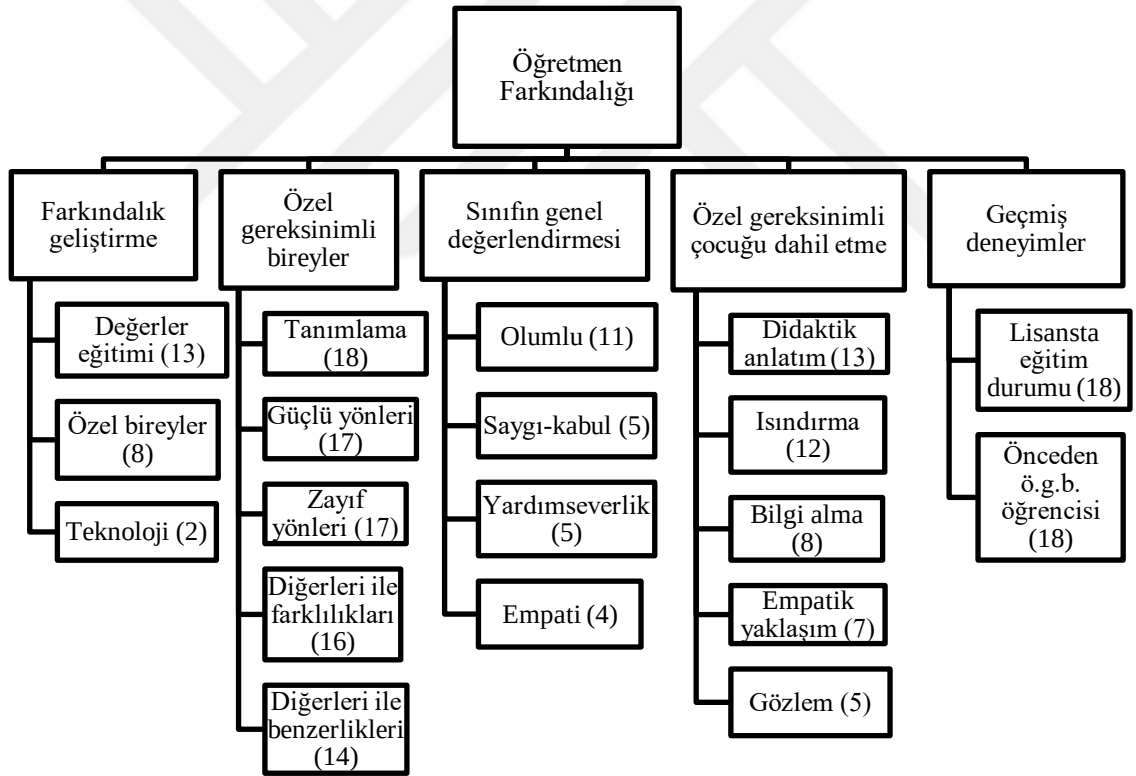

Şekil 4.1. *Okul öncesi çocuklarında özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirilmesi*

konusunda öğretmen görüşleri

4.1. Okul Öncesi Çocuklarında Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Farkındalık Geliştirilmesi Konusunda Öğretmen Farkındalığı

Öğretmenlerin sınıflarında özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirmesi konusunda farkındalıkları beş kod altında incelenmiştir. Bu kodlar farkındalık geliştirme, özel gereksinimli bireylerin özellikleri, sınıfın genel değerlendirmesi, özel gereksinimli çocuğu sınıfa dahil etme ve geçmiş deneyimler başlıklarından oluşmuştur. Kodların ve alt kodların oluşturduğu şema aşağıda Şekil 4.2.'de görülmektedir;

Şekil 4.2. Okul öncesi çocuklarında özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirilmesi konusunda öğretmen farkındalığı

4.1.1. Farkındalık gelişiminin önemli olduğu konular

“Her birey farklı, hepimiz aynı olmayabiliriz... Dünyada onların da yaşamaya hakkı var.”

Okul öncesi öğretmenlerinden öğrencileri için özellikle hangi konularda farkındalık gelişiminin önemli olduğu sorulmuştur. Bazı kavramların daha çok yinlendiği görülmüştür. Öğretmenlerin çoğu değerler eğitimi; yarısına yakını özel bireyler konusunda farkındalık gelişiminin önemini vurgulamıştır. Teknoloji konusunun önemli olduğunu söyleyen az sayıda öğretmen vardır. Öğretmenlerin farkındalık gelişimiyle ilgili önemli bulduğu konular genel olarak Şekil 4.3.'te sunulmuştur.

Şekil 4.3. *Okul öncesi çocuklarında özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirilmesi konusunda öğretmenin farkındalık gelişimi ile ilgili bulduğu konular*

Öğretmenler, değerler eğitiminde yer verilen (saygı, sevgi, hoşgörü, empati, merhamet vb.) her bir değeri ya da birkaç değeri vurgulamıştır. Öğretmenlerin yarısına yakını, 13 öğretmen, değerler eğitiminin okul öncesi düzeydeki eğitimlerin en başında bulunduğunu ve her şeyden önemli olduğunu, değerler eğitimi kapsamında özel bireylere yönelik farkındalık geliştirmenin önemli olduğunu belirtmişlerdir. Ö1, “...sayıları çok çok, uzun, sıralı öğretmek yerine ya da çocuklara sırf bilgiler vermek yerine değerler eğitimiyle karıştırıp böyle çocukları daha fazla hani toplum hayatına alıştırmaya, ondan sonra değerlere yönelik beslemeye çalışıyorum” ifadelerine yer vermiştir.

Özel bireylere yönelik farkındalık kazandırmayla ilgili Ö16,

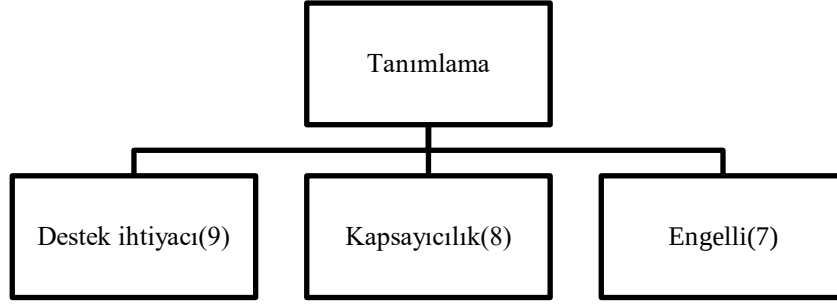
...bence akademik her şeyi her zaman öğrenebilirler birlikte oyun oynamayı farklılıklarımızı kabul edebilmeyi, manevi açıdan çok daha iyi boyutlarda eğitimler verilmesi bence en önemli şey. Akademik şeyler her zaman öğrenilebilir o yüzden çok fazla yönelmemeliyiz bu konuya...

biçiminde kendini ifade etmiştir. Teknoloji konusunda farkındalık kazandırmayla ilgili Ö1 “Öğrencilerim için özellikle ben, hani kendim de çağı takip etmeye çalışıyorum... 3d, 4d canlandırmalar filan. Bunlarla ilgili çocuklarla işte sınıfta etkinlikler yapıyoruz” diyerek teknoloji farkındalığının öneminden bahsetmiştir.

4.1.2. Özel gereksinimli bireyler

“Destekle hayatlarını idame eden, sevgiyle de çok yol kat edebilen özel bireyler.”

Öğretmenlere, özel gereksinimli birey denilince akıllarına ilk gelenler sorulduğunda onları desteğe ihtiyaç duyan, engelli ya da kapsayıcı olmamız gereken bireyler diyerek tanımlamışlardır. Öğretmenler tanımlamalarında kullandıkları kelimelerle, özel gereksinimli bireyleri eksik ya da kabul edilmesi gereken insanlar olarak nitelendirmişlerdir. Ö3, “Özel ihtiyaçları olan, öncelikle bizim kabul etmemiz gereken bireyler olduğunu düşünüyorum” cevabını vermiştir. Özel gereksinimli bireyleri tanımlama Şekil 4.4.’teki gibidir.

Şekil 4.4. Özel gereksinimli bireyleri tanımlama

Öğretmenlerin yarısı özel gereksinimli bireyleri destek ihtiyacı olan bireyler olarak tanımlamıştır. Destek ihtiyacı tanımlamasına örnek olarak Ö4 kodlu öğretmenin ifadeleri verilebilir:

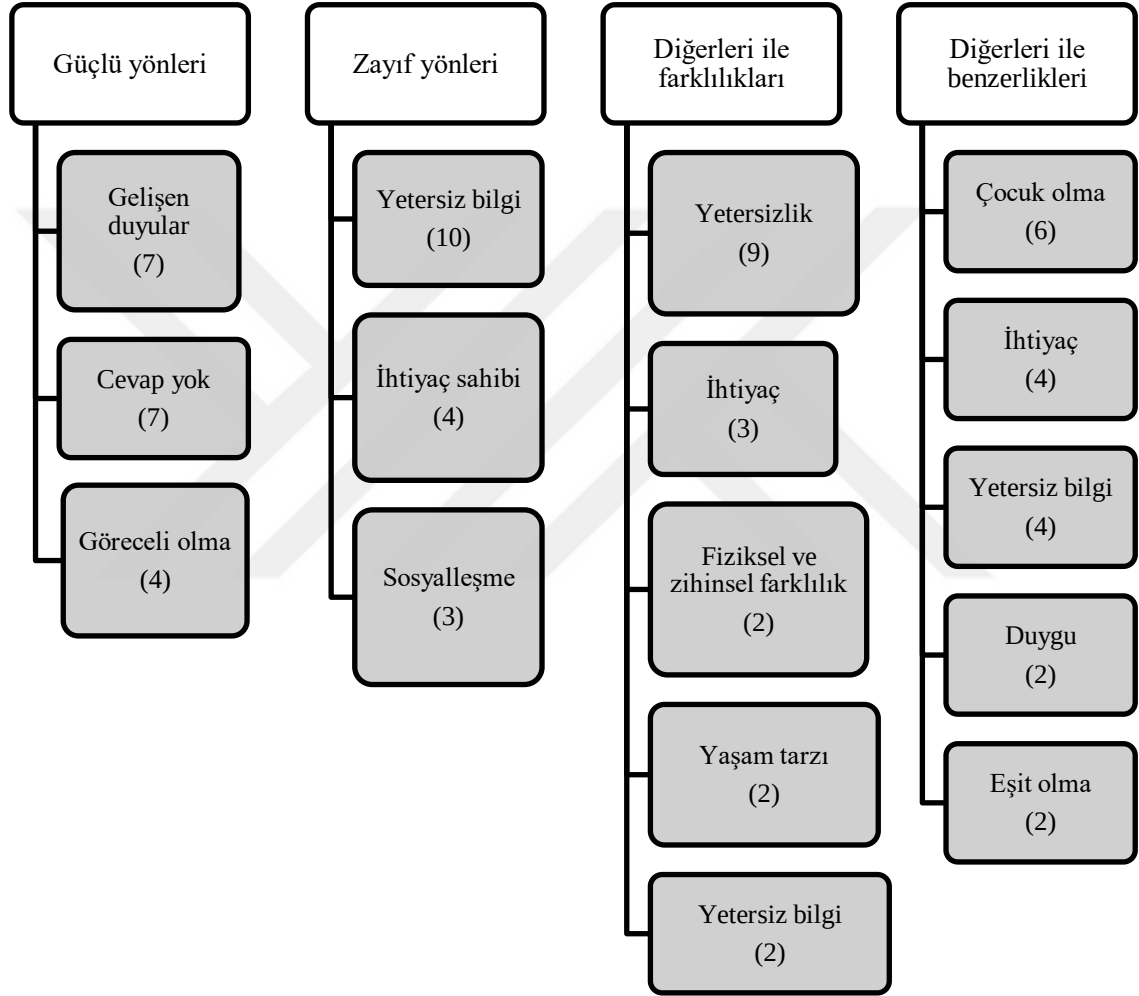
Özel gereksinim gerektiren birey dediğim zaman açıkçası şu geliyor benim aklıma direkt özel gereksinimli öğrencim de var, yani hayatını kendisi idame ettiremeyecekmiş gibi geliyor. Aslında öyle olmayanları da var tabi ama mesela ben gözlemliyorum öğrencimi, annesi mesela okula bir gün gelmese ne tuvalete gidebilir ne el yıkamaya gidebilir yani gereksinimlerini karşılayamaz, merdiven çıkamaz mesela, kendi ihtiyaçlarını kendisi gideremez.

Öğretmenlerin yarısı, özel gereksinimli bireyleri tanımlarken onların kapsayıcılık gerektiren insanlar olarak dile getirmişlerdir. Genelde öğretmenler, özel gereksinimli bireylerin sosyal açıdan soyutlandığını ve önce öğretmenlerin bu çocukları kabul etmelerinin gerektiğini vurgulamışlardır. Ö3 kodlu öğretmen, özel gereksinimli bireyleri, “Özel ihtiyaçları olan, öncelikle bizim kabul etmemiz gereken bireyler olduğunu düşünüyorum” şeklinde tanımlamıştır. Öğretmenlerin yarısına yakını tanımlama yaparken ‘engelli’ ifadesine başvurmuşlardır. Örneğin, Ö10 kodlu öğretmen özel gereksinimli birey denince aklına engelli geldiğini ifade etmiş ve “Hani farklı farklı işte bedensel oluyor, zihinsel oluyor” diyerek cümlesini tamamlamıştır.

4.1.2.1. Özel gereksinimli bireylerin özellikleri

“Zaten hepimiz başta birbirimize benziyoruz, hepimiz bir engelli adayız.”

Öğretmenlere özel gereksinimli bireylerin özellikleri sorulduğunda en çok zayıf-güçlü; farklı-benzer özelliklerine vurgu yapmışlardır. Bu 4 başlık Şekil 4.5.’teki gibi ifade edilmiştir;

Şekil 4.5. Özel gereksinimli bireylerin özellikleri

Özel gereksinimli bireylerin güçlü yönleri sorulduğunda öğretmenlerin bir kısmının cevaplarından gelişen duyular ve göreceli alt kodları oluşturulurken; bir kısmı ise cevap vermemiştir. Ö9 kodlu öğretmen,

Bir tane öğrencim var mesela bedensiz yetersizliği var... İlkokula geldiğinde kendine güveni falan yoktu böyle sadece sınıfın bir köşesinde kendi kendine vakit geçiriyordu. Sonra onunla biraz çalışmalar filan yaptık. O artık şeyin farkına vardı, ben özelim, istersem yapabilirim, kendime güveniyorum. Şu an mesela bir şey yapamıyorum deyince, sadece bakıyorum. Tamam öğretmenim, ben, kendime güveniyorum, yapabilirim, diyor. Hani böyle kendi özelliğini fark ettiğinde daha çok adapte oluyorlar... Mesela hani görmeyenlerin hissetme duyuları daha iyi ya onun gibi kendilerine bir yön buluyorlar gibi sanki.

diyerek özel gereksinimli bireylerin gelişen duyularının güçlü olduğunu anlatmak istemiştir. Ö11 kodlu öğretmen, “Bu şeye göre değişiyor, engel alanına göre değişiyor” cümlesiyle göreceli alt koduna ait bir cevap vermiştir.

Öğretmenlerin yarısından fazlası özel gereksinimli bireylerin zayıf yönlerini yetersiz olmaları yönünde belirtmişlerdir. Ö17 “...genelde sosyal iletişim eksikliği ya da bedensel eksikliği oldu. Bir tane de staj yaparken down sendromlu özel gereksinimli öğrencim oldu. Onun da aynı şekilde sosyal iletişim eksikliği vardı. Genelde karşılaştıklarım sosyal iletişim eksikliği olan özel gereksinimli bireyler oldu” cevabını vermiştir. Özel gereksinimli bireylerin zayıf yönlerinin ihtiyaç sahibi olmaları olarak belirten dört öğretmenden Ö10,

...bakıma ihtiyaç oluyor, hani birebir ilgilenmemiz gereken durumlar oluyor. Hani alanına göre değişiyor, kol engeli varsa, hani bir oyunda bir sanat etkinliğinde ihtiyaç duyuyor bizim rehber etmemiz gerekiyor, yanında olmamız gerekiyor. Bedensel engellilerde genelde bu şekilde. Otizm tarzı bir şey varsa, daha çok ses tonuna işte düzeninin normal bir şekilde ilerlemesine dikkat ediyoruz. Hani etrafındaki etkenleri çok fazla değiştirmemeye çalışıyoruz.

demmiştir. Sosyalleşme cevabını veren üç öğretmenden Ö12 ise “...bulunduğu ortama ayak uydurmak aslında bir nebze yani onun zayıf yönü diyebilirim” ifadesinde bulunmuştur.

Öğretmenlere özel gereksinimli bireylerle olan farklılıkları sorulduğunda yetersizlik, ihtiyaç, fiziksel ve zihinsel farklılıklar ile yaşam tarzı konularını dile

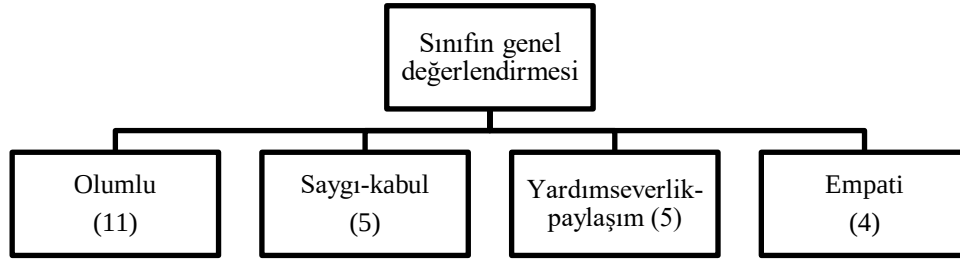
getirmişlerdir. İki öğretmeninden yeterli bilgi sağlanamamıştır. Öğretmenlerin yarısı, normal gelişim gösteren bireylerle olan farklılıkları yetersizlik olarak nitelendirmiştir. Ö4, “Fiziksel eksiklikler geliyor benim aklıma daha çok... zihin alanındaki eksiklikler yapısı çok okul alanında karşılaşmıyoruz” diyerek ifade etmiştir. Bunun yanı sıra “Farklılıklar anlamında daha çok desteğe ihtiyaçları var. Özellikle bence sevgiye, ilgiye ihtiyaçları var. Bizim gibi kalabalık sınıflarda zorlanıyorlar. Bireysel desteğe çok ihtiyaçları var” diye cevap veren Ö7, ihtiyaç yanıtını veren üç öğretmeninden biridir. Öğretmenlerden ikisi yaşam tarzı demiştir ve Ö18; “Bazı şeylerden mahrum olabiliyorlar, özgür olma konusunda. Özgürce hareket edebilme gibi” cümlesiyle ifade etmiştir. Zihinsel ve fiziksel farklılıklar cevabını veren üç öğretmen vardır.

Özel gereksinimli bireylerle diğerlerinin benzer yönlerinin neler olduğu sorulan öğretmenler, çocuk (insan) olma, ihtiyaç, duygu ve eşit olma yanıtlarını vermişlerdir. Dört öğretmeninden yeterli bilgi alınamamıştır. Ö3 kodlu öğretmen, “Yani ben hepsini bir olarak görüyorum. Zihinsel gelişimi aynıysa, bütün çocuklar çocuk gibi davranıyor. Hani çok bir farklılık hissetmiyorum, hissettirmemeye de çalışıyorum” diyerek diğer altı öğretmen gibi özel gereksinimli bireylerin de diğer normal gelişim gösteren çocuklar gibi olduğunu ifade etmiştir. Ö6 ve Ö12 kodlu öğretmenler duygularının benzer olduğunu dile getirmişlerdir. İhtiyaç cevabını veren öğretmenlerden Ö12 “Diğer bireylerle aslında aynı ihtiyaçlara sahipler ya da aynı duyguları taşıyorlar...” demiştir. Eşit olmanın benzer yönler olduğunu söyleyen Ö13 kodlu öğretmen, “Engelleri biz yaratıyoruz aslında. Engel yok, hepimiz bir adayız zaten” cevabını vermiştir.

4.1.3. Sınıfın genel değerlendirmesi

Sınıftaki öğrencilerinin özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalıkları konusunda genel değerlendirme yapması istenen öğretmenler; olumlu, saygı-kabul,

yardımseverlik-paylaşım ve empati alt kodlarını oluşturan cevaplar vermiştir. Bu kodlar Şekil 4.6.'da gösterilmiştir;

Şekil 4.6. Sınıfın genel değerlendirilmesi

Öğretmenlerin yarısından fazlası sınıfını olumlu olarak değerlendirmiştir. Buna ilişkin olarak Ö7 kodlu öğretmen,

Hiç çatışmadılar. Hatta Sıraç zaman zaman kendini ifade edemediği için böyle ara ara bağırır da biraz çekiştirdi çocukları. Çocuklar onu dışlamadılar, onu çok güzel içlerine aldılar, benimsediler. O da seviyor. Hatta annesine de sordum, ara ara da soruyorum çıkışta, nasıl alışabildi mi, herhangi bir sorun var mı diye veya size okulla ilgili bir şey anlatabiliyor mu, sohbet ediyor musunuz falan dediğimde arkadaşlarını mesela tanımış, isimlerini falan biliyor, Mustafa'dan bahsediyor, diğer arkadaşlarından bahsediyor, bu okulu sevdiğinden bahsediyor. Daha önceden gittiğinde uyum sağlayamamış, ağlamış ve sınıfa girmemiş. Bu yıl daha uyumluydu, belki yaşından da kaynaklı olabilir. Ailesine sorduğumda aslında benim gözlemlediğimle örtüşüyor.

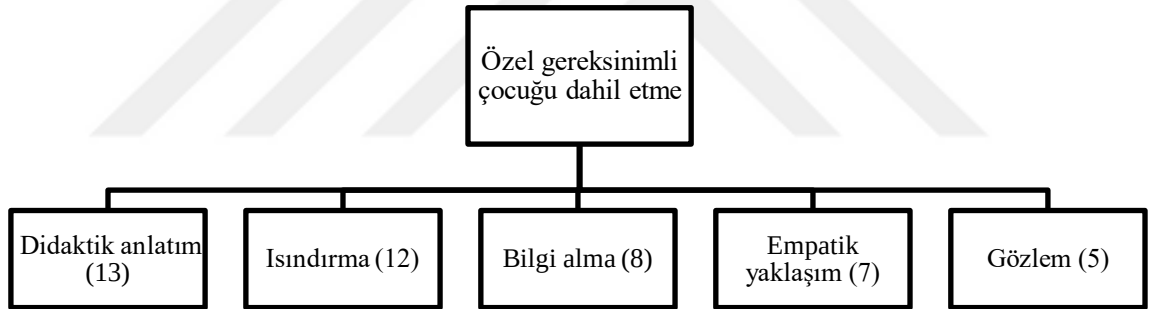
cevabını vermiştir. Saygı-kabul cevabını veren öğretmenlerden Ö9, “Biraz saygıya ihtiyaç duyuyorlar aslında. Oyun arasında falan onlardan biraz yavaş kaldığında hemen yine ‘seni mi bekleyeceğiz’ moduna giriyorlar. Hani biraz daha fazla saygı duymayı öğrenebilirler” demiştir. Öğretmenlerden Ö1, “Bir araya gelip işte arkadaşlık ilişkileri, paylaşma, bunlara ihtiyaçları olduğunu düşünüyorum...” diyerek yardımseverlik-paylaşım yanıtını vermiştir. Empati yanıtını veren öğretmenlerden Ö18, “...empati yapabilme konusunda ihtiyaçları var. Gözlerini bağlıyoruz kör gibi, körebe diyoruz hatta oyuna da, arkadaşlarını da göremiyor gibi o tür çalışmaları yaptığımızda olabilir. Tabi bu

alışmalar oyuna, eğlenceye dönüyor. Eğer gerçekten sınıfta (özel gereksinimli birey) olursa anlayabiliyorlar” demiştir.

4.1.4. Özel gereksinimli çocuğu dahil etme

“Benim öğrencim de böyle aynısı var bende. Gerçekten aynısı var.”

Öğretmenlere örnek olarak oluşturulan bir olay okunarak, bu kurgu hakkında sorular yöneltilmiştir. Örnek olay EK-3’te sunulmuştur. Örnek olayda adı geçen ve özel gereksinimli bir çocuk olan Efe’yi sınıfa dahil etmek için öğretmenlerin yanıtlarından didaktik anlatım, ısındırma, bilgi alma, empatik yaklaşım ve gözlem alt kodları oluşturulmuştur. Bu alt kodlar Şekil 4.7.’deki gibi belirtilmiştir;

Şekil 4.7. Özel gereksinimli çocuğu dahil etme

Öğretmenlerin üçte ikisinden fazlası didaktik anlatım yoluyla özel gereksinimli çocuğu sınıfa dahil edebileceklerini söylemiştir. Ö12 “...işte sınıfımıza yeni geldiğini, bize alışmak için belki biraz daha zamana ihtiyacı olduğunu, kendimizi ona tanıtabileceğimizi, işte oyun kurduğumuz zaman bizim yine de onu davet etmemiz gerektiğini, bunları söyledim” diyerek didaktik anlatımı kullanacağını belirtmiştir.

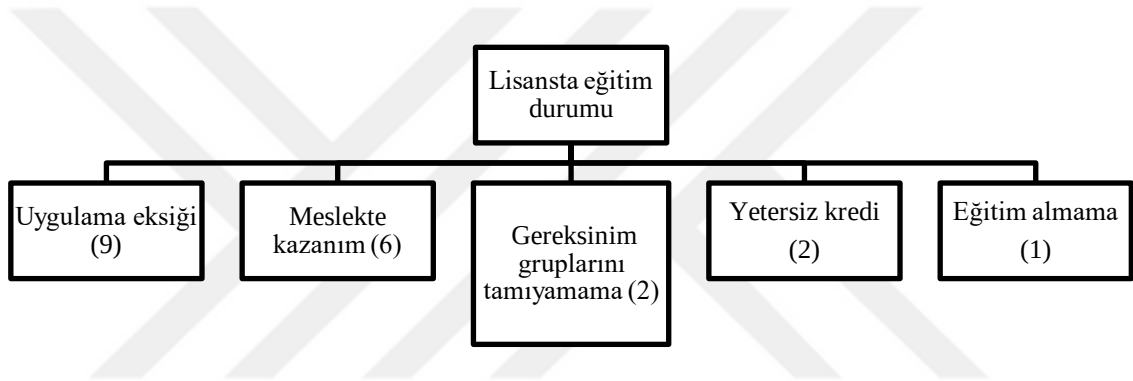
Isındırmaya çalışacağını söyleyen öğretmenlerin üçte ikisinden olan Ö4 “Efe’yle ne konuşurum? Efe’ye yakın, onun sevdiği etkinlikler varsa gözlemlerim önce, mesela onları yaparken yanına yaklaşıp, seninle beraber yapabilir miyim, sana katılabilir miyim şeklinde önce ona yaklaşmaya çalışırım, bireysel anlamda kazanmaya çalışırım çocuğu” yanıtını vermiştir. Öğretmenlerin yarısından azı bilgi alma cevabını vermiştir. Bu öğretmenlerden Ö13, “...aileyle görüşüp, hani sorunun kaynağını öğrenmeye çalışırım. Çocuktaki özel gereksinim varsa ne veya ailevi bir nedenden dolayı da o şekilde davranmış olabilir, yaşadığı büyük bir travma olabilir” demiştir. Yedi öğretmenden Ö2 “...mesela bizim yaptığımız hareketler, belki çok yüksek sesle konuşuyoruz, o yüzden yanımıza gelmiyor, birazcık daha sesimizi kısıalım, onunla etkinlikleri yaparken, oyun oynarken elinden tutalım, belki düşmekten korkuyor. O şekilde şeyler söylerim herhalde” cevabıyla empatik yaklaşım alt koduyla ilgili yanıt vermiştir. Gözlem yapacağını söyleyen beş öğretmenden Ö7, “Efe’yle nasıl iletişim kurarım? Efe’yi daha çok gözlemleyerek belki yardımcı olabilirim Efe’ye ve gözlemlerim sonucunda elde ettiğim, Efe’nin muhakkak ipuçları verebilir, hoşlandığı ufak da olsa dikkatini çeken neler vardır Efe’nin onlara yoğunlaşabilirim, onları kullanabilirim” demiştir.

4.1.5. Geçmiş deneyimler

İlk olarak öğretmenlere lisans dönemlerinde özel gereksinimli bireylerle ya da kaynaştırma eğitimiyle ilgili eğitim alıp almadıkları; eğer bu dersleri almışlarsa öğretmenlik yaşantılarına ne gibi etkilerinin olduğu yanıtları aranmıştır. Öğretmenlerin neredeyse hepsi bu derslerin birini ya da ikisini almış olmakla birlikte genel olarak öğretmenlik yaşamlarında verimli kullanacakları bir eğitim almadıklarından bahsetmişlerdir. İkinci olarak ise verilerin toplandığı eğitim öğretim döneminde özel gereksinimli öğrencisi olan öğretmenlerin daha önceden sınıflarında özel gereksinimli öğrencilerinin olup olmadığı sorulmuştur. Öğretmenlerin çoğunun sınıfında daha

önceden özel gereksinimli öğrencilerinin olduğu görülmüştür. Verilen cevaplara göre alt kodlar oluşturulmuştur.

Lisans döneminde özel gereksinimli bireylerle ya da kaynaştırma eğitimiyle ilgili eğitim almayan öğretmen yalnızca Ö2' kodlu öğretmendir. Öğretmenlik yaşamlarına bu derslerin etkileri hakkında ise öğretmenler; uygulama eksiği, meslekte kazanım, gereksinim gruplarını tanıyamama, yetersiz kredi yanıtlarını vermişlerdir. Bu alt kodlar Şekil 4.8'deki gibi ifade edilmiştir;

Şekil 4.8. Lisanssta eğitim durumu

Öğretmenlerin yarısı uygulama eksiği olduğunu söylemiştir. Ö17 kodlu öğretmen, “İçeriğinin yoğun ve kısa kısa bilgiler olmasından dolayı çok fazla bir etkisi olmadı. Tecrübeye dayalı ya da daha hayatta karşımıza çıkabilecek örnek olaylara göre bir ders düşünülebilir aslında bence. Daha faydalı olabilir” yanıtını vermiştir. Meslekte kazanım yanıtını veren öğretmenlerden Ö1,

Bilgilerimiz çok kuramsaldı. Her ne kadar biz, staja gitmiş olsak bile bize merkezi okullarda staj verdiler. Merkezi okulların durumu çok iyiydi. Hem materyal olarak yardımcı eleman olarak bilgi olarak sosyoekonomik düzey yüksek, üniversite mezunu, bilinçli, okumuş, hani ne yaptığını bilen, ağzından çıkanın farkında, bir öğretmene nasıl davranılacağını bilen velilerdi. Ve biz, stajda hep böyle olacağına kanaat getirdik. Ama geldiğimizde mesela

Erzurum’a gittiğimde, gerçeklerin acı olduğunu, aslında çok farklı olduğunu... Bir de ben, Erzurum’a ilk hani merkeze gitmedim. Horasan ilçesinin hani arabanın sadece sabah akşam uğradığı bir köye gitmiştim. Bu çok kötüydü, fenaydı, çok büyük ciddi manada çok büyük farklar var batı ile doğu arasında ne yazık ki, keşke olmasa ama çok ciddi bir fark var. Yani anlatamıyorsun ki hiçbir derdini, hiçbir istediğin gelmiyor mesela. Kendim alıp, kendim götürmek zorundayım. Her şeyini ben, karşılıyordum yani orada ihtiyaç olanı çünkü yok, vermiyorlar ya da durumları kötü mesela maddi olarak da kötü. Hani öyle olunca gerçeklerin acı olduğunu orada üniversitede öğrendiğimiz tatlı şeylerin aslında gerçekte olmadığını öğrendim. Bir nevi öğretmenlik hayatımda evet teorik olarak aldık, çok güzel harika ama gel gelelim o şemaya onu uyduramadım ben yani. Bir çerçeve çizildi ama benim öğretmenliğim o çerçeveye sığmadı. Ondan sonra ben, hani kendi kendime hani meslek içerisinde kendi kendime geliştirdim yani. Çocukları daha çok tanımaya başladım, hangi çocuğa nasıl davranılır vesaire. Veliler, veli profilleri, gerçekten hepsi birbirinden bambaşka oluyor. Bu satranç gibi bir şey bu aslında hani hamle takip ediyorsun yani, çok değişik veliler var. O çocuğu kazanabilmek için velilerin hamlelerini takip etmek zorunda kalıyorsun. Bunların hiçbirini lisansta öğrenmedik biz, hepsini tamamen mesleki hayatın içerisinde gördük.

demıştır. Gereksinim gruplarını bilmediğini söyleyen iki öğretmenden Ö14 kodlu öğretmen de,

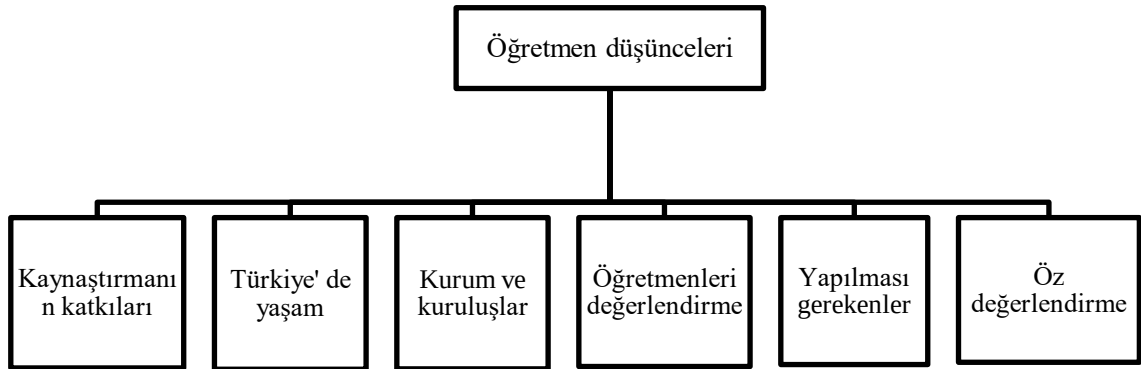
Bana kaynaştırma öğrencisi gelecekse benim onun için ayrıca eğitim almam gerekiyor. Sadece üniversitede tek bir dersle ben o çocukları tanıyamam ve genel anlamda biz bir ders aldık. Benim sınıfımda dil ve konuşma da geliyor, öğrenme güçlüğü de geliyor, otizm de geliyor, down sendromlu geliyor. Ben bu çocuklara nasıl davranacağım bilmiyorum mesela. Farkında olmadan yanlış da davranabilirim.

cevabını vermiştir. Ö15 kodlu öğretmen, “...okul öncesi eğitimde özel eğitim dersini alıyoruz. Ama ne kadar yeterli bu tartışılır tabii ki. Okul öncesi öğretmenler çok kredisi yüksek özel eğitim dersi almıyorlar” yanıtını vermiştir ve yetersiz kredi aldığını söyleyen iki öğretmenden biridir.

Verilerin toplandığı eğitim öğretim döneminden önce 14 öğretmen özel gereksinimli öğrencisinin olduğunu; üç öğretmen ise ilk kez karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Bir öğretmenin verdiği cevabın net olmamasından dolayı daha önce özel gereksinimli öğrencisinin olup olmadığı bilinmemektedir. Daha önceden özel gereksinimli öğrencisi olan öğretmenlerin çoğu her sene tanınmış ve tanılanmamış özel gereksinimli öğrencilerinin olduğunu belirtmişlerdir.

4.2. Okul Öncesi Çocuklarında Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Farkındalık Geliştirilmesi Konusunda Öğretmen Düşünceleri

Öğretmenlerin sınıflarında özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirme konusundaki düşünceleri altı kod altında incelenmiştir. Bunlar kaynaştırmanın katkıları, Türkiye’de yaşam, kurum ve kuruluşlar, öğretmenleri değerlendirme, yapılması gerekenler ve öz değerlendirme kodlarıdır. Kodların ve alt kodların oluşturduğu şema Şekil 4.9.’da görülmektedir.

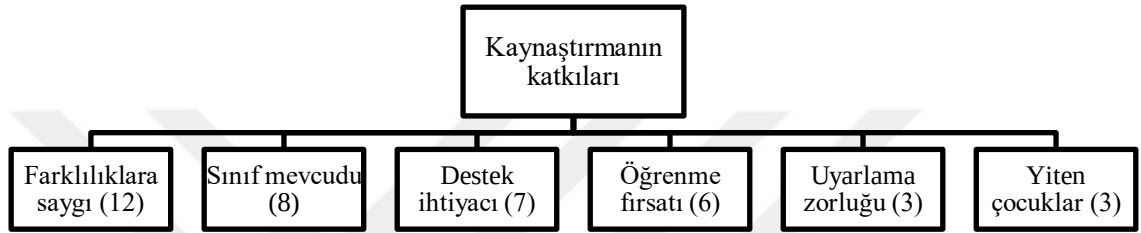

Şekil 4.9. Okul öncesi çocuklarında özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirilmesi konusunda öğretmen düşünceleri

4.2.1. Öğretmenlerin kaynaştırma eğitimi hakkındaki düşünceleri

“Geldikleri gibi gitmiyorlar.”

Öğretmenlerden kaynaştırma eğitimi hakkındaki düşüncelerini ifade etmeleri istendiğinde öğretmenler, farklılıklara saygı, sınıf mevcudu, destek ihtiyacı, öğrenme fırsatı, uyarılama zorluğu ve yiten çocuklar alt kodlarını oluşturan yanıtlar vermişlerdir. Alt kodların yer aldığı şema Şekil 4.10.’daki gibidir;

Şekil 4.10. Kaynaştırmanın katkıları

Öğretmenlerin yarısından fazlası kaynaştırma eğitiminin sınıftaki diğer öğrencilere farklılıklara saygı kazanımı sağladığını belirtmiştir. Ö17 kodlu öğretmen,

Çocuklara sosyal hayatta karşılaşılabilecekleri insan modelini oluşturuyor bence. Okuldan dışarı çıktığında sosyal hayata adım attıkları zaman bütün tanıştığı insanlar mükemmel düzeyde bedensel yeterliliğe sahip olmayacaklar ya da zeka yeterliliğine sahip olmayacaklar. Çevresinde her zaman olması gereken insanlar. Ne kadar küçük yaşta karşılaşırlarsa o kadar sağduyuları ve empati yetenekleri gelişecektir diye düşünüyorum.

diyerek kaynaştırma eğitiminin, farklılıklara saygı kazanımına katkı sağladığını vurgulamıştır. Sınıf mevcudu yanıtını veren öğretmenlerden Ö18,

Bence çok iyi bir uygulama ama Türkiye şartlarında değil. On çocukla bir çocuk olabilir ama yirmi çocukla bir çocuk çok zor oluyor. Tanı konmamış öğrenciler oluyor. Yirmi bir kişiyle başladım üç yaş grubuna şu an on yedi çocuğa düştü. Bu sayının düşme aşaması bile zordu zaten. Bir de şimdi tek başıma bir kaynaştırma öğrencisiyle etkinlikler yapmaya çalışması

zor oluyor. Evet kaynaştırma öğrencisi olması taraftarıyım. Hatta her yaş grubunda da olmalı ama mevcutların az olduğu koşullarda ya da iki öğretmenin olduğu koşullarda olmalı.

demiştir. Destek ihtiyacının olduğunu söyleyen öğretmenlerden Ö5,

Bazen karşılaştıkları problemi çözmede zorlanıyor öğretmenler. Burada da yardım alabilecekleri bir yer göremiyorlar. Mesela rehabilitasyon öğretmeniyle iletişim halinde olamıyor. Veli bu kadar işte donanımlı olamıyor, bazen veli de anlayamıyor öğretmenle iletişim kuramıyor. İletişim konusunda öğretmen desteklenirse, yani çok kaynaştırma öğrencisiyle şey yapamıyor, sorun yaşamıyor ama mesela öğrenci çok hareketli, tuvalet sorunu var, veli ısrarla tüm gün gelmesini istiyor, bu hani mümkün değil. Hani veli gelip belki bez değiştirirse mümkün ama sınıf düzeni için de mümkün değil, burada da idareden bence biraz yardım almak da gerekiyor, öğretmen hani idareden destek görmezse o zaman da yıpranabiliyor.

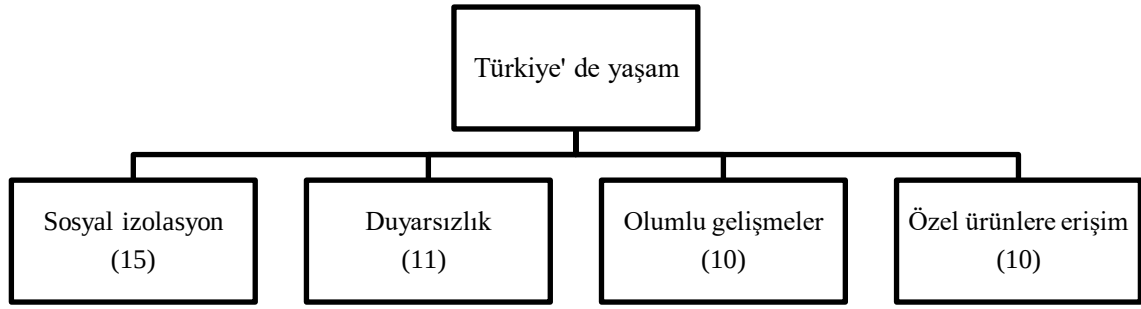
cevabını vermiştir. Ö16 kodlu öğretmen ise,

...kaynaştırmanın çok iyi sonuçlar verdiğini evet düşünüyorum ama kaynaştırılmaya uygun olmayan öğrenciler kaynaştırılmaya geldiklerinde çocuklarda itici bir güç oluyor. Yani oyuncaklarını paylaşmak istemiyor çünkü kırıyor diye bahsediyor. Yani kaynaştırmanın bazen iyi bazen zor yönlerinin olduğunu görüyorum çalışma hayatımda.

diyerek kaynaştırma eğitiminde uyarılama zorluğu yaşadığını anlatmıştır. Kaynaştırma eğitiminde yiten çocukların olduğunu söyleyen öğretmenlerden Ö9 “Çocuklar da kaynaştırma değil de kaynayıp gidiyor geliyor bana” diye bu düşüncesini belirtmiştir.

4.2.2. Özel gereksinimli bireylerin Türkiye’deki yaşamı

Öğretmenlerden özel gereksinimli bireylerin Türkiye’deki yaşamlarını değerlendirmeleri istendiğinde sosyal izolasyon, duyarsızlık, olumlu gelişmeler ve özel ürünlere erişim başlıkları altında yanıtları, Şekil 4.11.’de gösterilmiştir.

Şekil 4.11. Özel gereksinimli bireylerin Türkiye'deki yaşamı

Sosyal izolasyon kodu altında verdiği cevap değerlendirilen öğretmenlerden Ö9,

Toplum baskısı önce. Dışlanma. Her ne kadar kabul ediyoruz, farkındayız desek de kabul edememe, bir türlü içine sindiremem, bulaşıcı olduğunu düşünme, bunlar falan çok zorlandıklarım konular. Gerçekten hani Allah korusun ama tekerlekli sandalyedeki bir insanın bile bulaşıcı hastalık yayabileceğini düşünen insanlarla karşılaşıyoruz. Farkındalık da bu yüzden önemli galiba.

demmiştir. Duyarsızlıktan bahseden öğretmenlerden Ö4 ise,

...engellilerin yerine engelli araçların yerine park ediyorlar, oraya park etmiyor mesela geçen sosyal medyada koymuşlar, arkasına park etmişler. Yani yapıyorlar bir şeyler ama yüzeysel yani. Kaldırımlarda falan mesela, ben bakıyorum çoğu yerde yok yani veya kaldırımlara araba park ediyorlar.

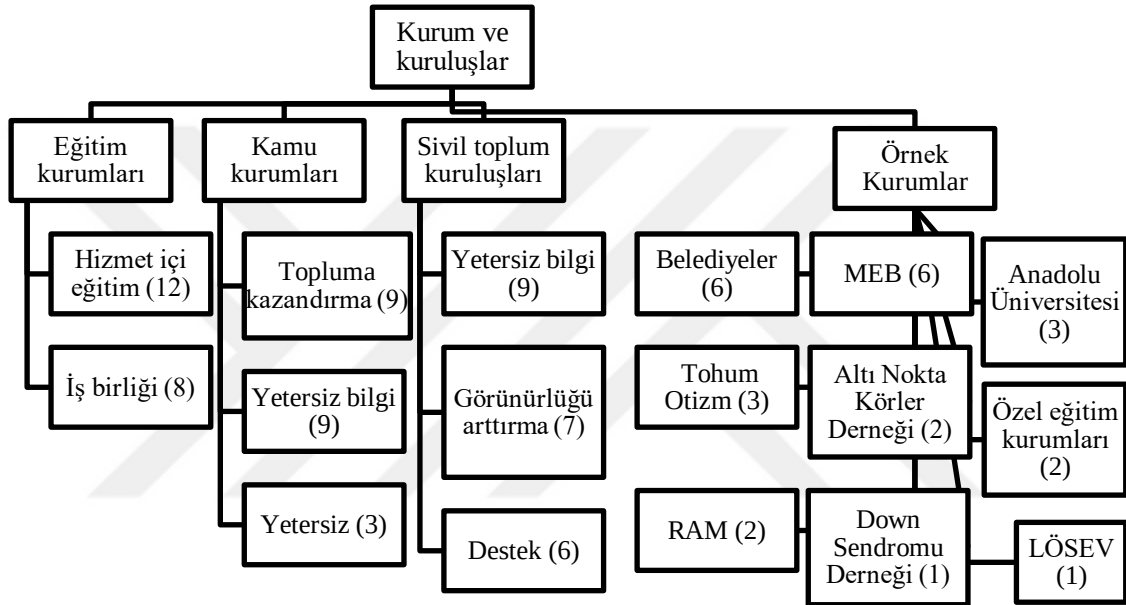
biçiminde düşüncelerini ifade etmiştir.

Özel gereksinimli bireylerin Türkiye'deki yaşamlarında olumlu gelişmeler olduğunu söyleyen öğretmenlerden Ö3, “Çok iyi çalışmalar var. Hani dediğim gibi bir evde eğitim veriliyor, iş imkânı sağlanıyor veya işte arabalara binmeleri, asansörler, bununla ilgili çok güzel çalışmalar var” diyerek olumlu çözümlere örnekler vermiştir. Özel gereksinimli bireylerin Türkiye'de özel ürünlere erişimlerinin kısıtlı olduğunu söyleyen öğretmenlerden Ö1, “Daha gidecek çok yol, yapılacak çok iş, çok mesafe olduğunu düşünüyorum” diyerek ihtiyaçların fazlalığına vurgu yapmıştır.

4.2.3. Kurum ve kuruluşlar

“Benim o konularda hiçbir bilgim yok biliyor musunuz?”

Öğretmenlere Türkiye’deki eğitim kurumlarının, kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirme konusunda neler yaptıkları sorulmuştur. Alt kodlar Şekil 4.12.’de sunulmuştur;

Şekil 4.12. Kurum ve kuruluşlar

Öğretmenlerin üçte ikisi eğitim kurumlarında çalışan kişilerin hizmet içi eğitim alması gerektiğini, hizmet içi eğitimlerinin de içeriğinin doldurulması gerektiğini; etkisiz olduğunu belirtmiştir. Ö18 kodlu öğretmen,

Ben MEB’in yaptığı bir hizmet içi özel eğitim seminerine gittim. Sanırım öğretmen olan bir kişi geldi bir film açtı. Film de sanırım 1990 yapımı Amerika’da çekilen bir içerikten oluşuyordu ve biz 2010’larda bunu sadece izliyorduk. Ben o filmi izledikten sonra ne yapabilirim ki? Onun yerine zorunlu bir hizmet içi eğitim olmasa, oturup beyin fırtınası yapabileceğimiz bir ortam olsaydı daha faydalı olurdu. Ben olumlu şeylerin yapıldığını umuyorum ama görmedim.

diyerek cevap vermiştir. İş birliği alt kodunu oluşturan öğretmenlerden Ö13, “...çok olumlu yönde çalışmalar var aslında. Ve hani artık eğitimleri desteklenmeye başladı ve bu çok güzel bir gelişme. İnşallah daha da artacak” cevabını vermiştir.

Kamu kurumlarının çalışmalarını değerlendirmeleri istenen öğretmenlerin yarısı, bu kurumların özel gereksinimli bireyleri topluma kazandırma çalışmaları yaptıkları ifade etmişlerdir. Ö15 kodlu öğretmen,

Engelliler %3 alanında zaten yönetmelik gereği kamu kurum ve kuruluşlarında görev alıyorlar. %3 onlara bir kadro ayrılıyor yani. Bunlara yönelik belirli bir sınav düzenleniyor. Devlet bu bağlamda biraz şey yapıyor artık, iş imkanı sağlıyor. Bu güzel bir şey en azından toplumdan soyutlanmadıklarını hissediyorlar, belli bir ekonomik özgürlükleri oluşuyor. O kapsamda kurum kuruluşlar da kendi bünyelerinde fiziksel olarak mevcut kadrosuna yönelik olarak onları daha sağlıklı çalışması için onlar da aynı şekilde okullar gibi fiziksel olarak ortamları iyileştirmeye çalışıyorlar.

yanıtını vermiştir. Öğretmenlerin yarısı ise bu konu hakkında bilgilerinin yetersiz olduğunu belirtmiştir. Ö8 kodlu öğretmen, “İşte etkinlikler var mı çok dikkatimi çekmedi, o manada söylüyorum. Ama muhakkak vardır yani çünkü aktif olduğunu düşünüyorum, belediyelerin eğitim konusunda aktif olarak bir şey var. Ama engeller konusunu bilmiyorum. Yani şu an aklıma gelmiyor” demiştir. Kamu kurumlarının çalışmalarını yetersiz bulan üç öğretmenden Ö5,

Yani bence bu engelli kadrosunun artması lazım istihdam için... Şu anda onu az görüyorum ben mesela hastaneye giden bir engellinin işte öncelik tanınması lazım ama hani diğer insanlar böyle sanki bir şey yapıyorlar ona öne geçince. Ona böyle hak olarak göstermesi lazım devletin, “bu engelli birey için” diye. Mesela otobüse biniyor yer vermelerini bekliyor. Aslında orada direkt birinin hani hakkı olan, şoför diyecek ki “şuradan kalkın orası engelli yeri” şoföre o hakkın verilmesi gerekiyor bence.

diyerek yetersizlikleri belirtmiştir.

Sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları hakkında öğretmenlerin yarısının bilgilerinin yetersiz olduğu görülmüş ve öğretmenlerden Ö14, “Vakıf, dernek bilgin yok ya da şu an aklıma gelmiyor” yanıtını vermiştir. Öğretmenlerin yarısından azı bu kuruluşların özel gereksinimli bireylerin görünürliğini arttırma çalışmaları yaptığını söylemiştir. Ö9 kodlu öğretmen,

Hani isimlerini tam olarak bilmiyorum ama genelde onlar, böyle hani yardım toplayarak, bir etkinlikler falan yaparak çalışıyorlar. Onlar, mesela şeyde falan böyle alışveriş merkezlerinde falan çıkıyorlar bazıları da orada etkinlik yapıyorum bunun için şunun yararına falan diye. Onlar en azından biraz daha göz önünde bulunduruyorlar kendilerini. Biz, buradayız diyorlar gibi geliyor.

cevabını vermiştir. Sivil toplum kuruluşlarının destek özel gereksinimli bireylere destek verdiğini söyleyen öğretmenlerden Ö6,

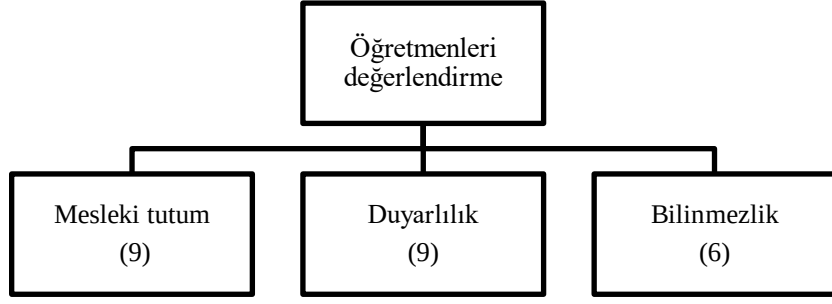
Tohum otizm vakfında bu özel eğitim öğretmenliğinden mezun olan çocukların öğretmen adaylarının diyelim, farklı yerlerde gidip, eğitim alarak gelip, burada o eğitimleri uygulamalarını, o eğitim merkezlerinde çalışmalarını sağlıyorlar.

diyerek görüşünü ifade etmiştir. Tüm kurum ve kuruluşlardan örnek vermeleri istendiğinde 15 öğretmen yanıt vermiş; üç öğretmen ise bilgilerinin olmadığını söylemiştir. Örnek verilen kurumlar ve kuruluşlar; Anadolu Üniversitesi, Tohum Otizm, Altı Nokta Körler Derneği, özel eğitim kurumları, RAM, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, LÖSEV, MEB ve belediyelerdir.

4.2.4. Öğretmenleri değerlendirme

“Onların da iyi niyetli adımlar attığını düşünüyorum.”

Sınıflarında farkındalık geliştirme konusunda meslektaşlarının uygulamalarını değerlendiren öğretmenlerin verdikleri yanıtlara bakıldığında mesleki tutum, duyarlılık ve bilinmezlik alt kodları oluşturulmuştur. Bu alt kodlar Şekil 4.13.’de görülebilir;

Şekil 4.13. Öğretmenlerin farkındalık geliştirme konusunda diğer meslektaşlarının uygulamalarını değerlendirme

Öğretmenlerin yarısı mesleki tutum altında değerlendirilen yanıtlar vermiştir. Bu öğretmenlerden Ö2,

Çok ciddi, çok güzel şeyler yapan öğretmenler var. Çocuklarıyla, aileyle iletişime geçen, rehberlikle sürekli onun bilgilerini dolduran, yazan. Bir sürü evrak var, şey var. Tamam onlar kağıt kürek işi ama o çocuğun hakkında birçok şeyi bildiği için kağıda dökabiliyorsun mesela. Gelişigüzel yapmadıklarını düşünüyorum

demiştir. Ayrıca Ö14 kodlu öğretmen, “Yani bu okulda yapıldığını düşünüyorum. Belirli gün ve haftalar, önümüzde mesela 10-16 Mayıs Engelliler Haftası sanırım, o haftada etkinlik yapılacak mesela 4 sınıf birlikte etkinlik yapacağız” diyerek meslektaşlarının bu sorumluluklarını yerine getirdiklerini belirtmiştir. Benzer biçimde öğretmenlerin yarısı, meslektaşlarını değerlendirirken duyarlı olduklarını söylemiştir. Ö6 kodlu öğretmen,

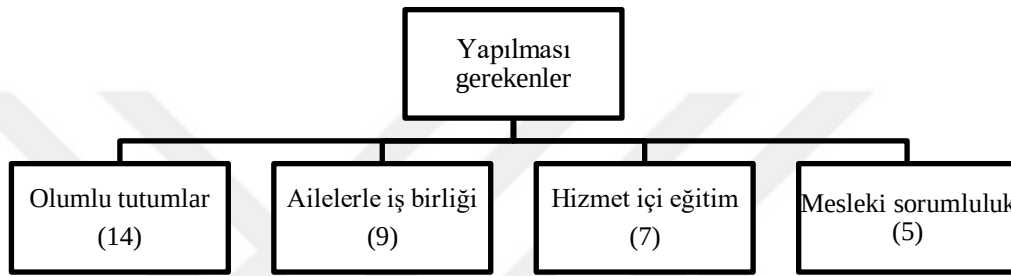
Bizim okulumuzdaki arkadaşlar gerçekten çok azimliler o konuda. Çocuklara da çok anlayışlı bir şekilde davranıyorlar, velilerle de iletişimleri çok kuvvetli. Mesela bize mesajlar geliyor işte otizmle ilgili bir eğitim olacak, seminer olacak, şurada olacak, burada olacak, hemen velilerle paylaşıyoruz gitmeleri gerektiğini söylüyoruz, destekliyoruz.

diyerek meslektaşlarının duyarlılıklarından bahsetmiştir. Öğretmenlerin üçte biri ise diğer okul öncesi öğretmenlerinin sınıflarında farkındalık geliştirmek için etkinlik yapıp yapmadıklarını bilmediklerini belirtmişlerdir.

4.2.5. Yapılması gerekenler

“Bana öğretsinler. Önümüzdeki yıl bana nasıl öğrenci gelecek bilmiyorum.”

Öğretmenlerin çoğunluğu sınıfta farkındalık geliştirmek için sınıfa olumlu tutumlar kazandırılması gerektiğini vurgulamaktadır. Ailelerle iş birliği ve hizmet içi eğitiminden sonra öğretmenlerin mesleki sorumluluklarını yerine getirmeleri gerektiği yanıtları verilmiştir. Şekil 4.14.’de alt kodlar görülmektedir;

Şekil 4.14. Öğretmenlerin farkındalık geliştirme konusunda yapması gerekenler

Öğretmenlerin farkındalık geliştirme konusunda olumlu tutumlar geliştirmeleri gerektiğini ifade eden Ö16 kodlu öğretmen, “Bazı okul öncesi öğretmenleri sahiplenmezken çocukların sahiplenmesini bekleyemeyiz. Öncelikle biz kabul etmeliyiz ki daha sonra çocuklar da kabul etsin. Öğretmen nasıl davranırsa diğer öğrencilere de bu yansıyor. Çok şey düşünüyor okul öncesi öğretmenine” diyerek durumun ne kadar önemli olduğunu vurgulamıştır. Öğretmenlerden bir kısmı aile iş birliğinde hem özel gereksinimli çocukların ailelerine; bir kısmı normal gelişim gösteren çocukların ailelerine bir kısmı da her iki gruba yer verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Öğretmenlerin hizmet içi eğitim alması gerektiğini düşünen Ö7 kodlu öğretmen,

Okul öncesi öğretmenleri bence sistemsiz olarak bir eksikliği var. Çünkü biz baktığımızda çocuk diyelim ki 1. sınıfa geçtiğimde özel alt sınıfa gidebiliyor, ayrıca destek alabiliyor özel eğitim konusunda, yani işin uzmanı tarafından destek alabiliyor. Ama bizdeyse bütün engel grupları aniden sınıfımıza geliyor ve biz de gerçekten, yani ben de kendimi yetersiz

buluyorum bu konuda. Özel eğitimde ne yapacağımızı, nasıl yapacağımızı bilmiyoruz. Belki bizim için de böyle özel alt sınıfı sayısı artırılabilir, okul sayısı artırabilirler. Biz de belki uygulamalarda bulunarak daha çok deneyim sahibi olabilir. Yani okul öncesi öğretmenlerin yeterli geldiğini düşünmüyorum.

diyerek düşüncesini belirtmiştir. Öğretmenler sınıfta farkındalık geliştirmek için mesleki sorumluluk sahibi olmalı diyen öğretmenlerden Ö12,

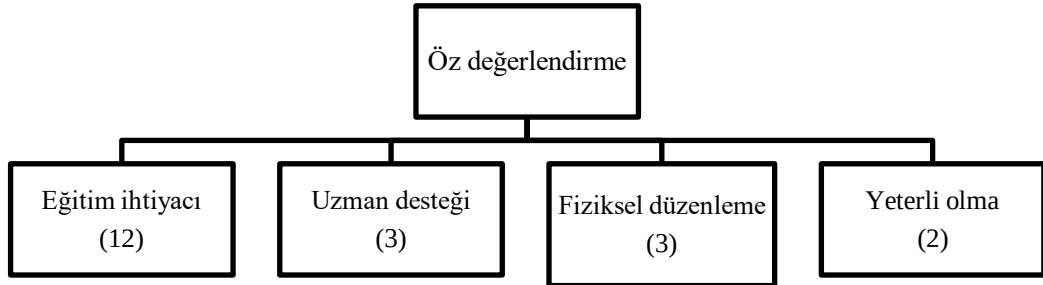
...okula geldikleri zaman aslında bir toplum içine girmiş oluyor artık o toplumun bir parçası bir bireyi oluyorlar. Dışarıdaki yaşamlarında değil belki ama okul onlar adına daha önemli olduğu için kendilerini ifade etme anlamında da yani kabullenme, nasıl diyeyim, diğer bireylerin kabullenmesi, saygı duymaları, işte empati duygularını, değerlerini geliştirmemiz, kendimizin de aynı şekilde yine.

yanıtını vermiştir.

4.2.6. Öz değerlendirme

“Eğitim anlamında pratik eğitimimiz, uygulamalı eğitimimiz olması gerekiyor.”

Özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirme konusunda öğretmenlere nelere ihtiyaç duydukları sorulduğunda, eğitim ihtiyacı, uzman desteği, fiziksel düzenleme kodları altında değerlendirilen cevaplar verenler ve kendini yeterli hissedenler bulunmaktadır. Şekil 4.15.’te alt kodlar görülmektedir;

Şekil 4.15. Öğretmenlerin farkındalık geliştirme konusundaki öz değerlendirmeleri

Öğretmenlerin üçte ikisi eğitim ihtiyacı cevabını vermiştir. Ö13 kodlu öğretmen düşüncelerini,

Eğitim anlamında pratik eğitimimiz, uygulamalı eğitimimiz olması gerekiyor. Hani biz, stajlara hep genelde kaynaştırma eğitimi olmayan ya da bir öğrencinin kaynaştırma eğitimi ihtiyacı olan öğrencilere yönelik aldık ama mesela ben, hiç otistik öğrenci görmedim. Sadece bir tane görmüştüm stajımda dört sene boyunca, o da bir tane zihinsel engelli öğrenciydi. Hani çok fazla gözlem, uygulama şansımız olmadı. Okulda çok sıkıntı yaşadık. Yapararak, yaşayarak öğrenmeye çalıştım aslında kendi kendime deneyim kazandım.

diye belirtmiştir. Uzman desteği yanıtını veren öğretmenlerden Ö3, “Destek personele ihtiyaç duyuyorum” demiştir. Ö17 kodlu öğretmen ise

Fiziksel düzenlemeyi düşünüyordum. Daha fazla güvenlik önlemine ihtiyaç duyabiliyoruz. Normal gelişim gösteren öğrencilerde kasıtlı bir risk bırakabiliyoruz bazen yaşayıp öğrenebilmeleri için ama bunu kaynaştırma öğrencimde düşünemiyorum. Diğer öğrencilerim bir kez düştüğünde dikkatli olması gerektiği uyarısından sonra dikkat ediyorlar ancak kaynaştırma öğrencimin oraya yaklaşmasında dahi arkadaşları tarafından dikkatli olması gerektiği uyarısında bulunduğunu görüyorum. Dolayısıyla ek bir düzenlemeye ihtiyaç duyuyorum

cevabıyla fiziksel düzenleme gereksinimini vurgulamıştır. Yeterli kodu altında cevapları değerlendiren iki öğretmenden Ö10, “Farkındalık kazandırma esnasında bir sıkıntı yaşamıyoruz” yanıtını vermiştir.

4.3. Sınıf İçi Deneyim

Öğretmenlere, özel gereksinimli bireylerle ilgili farkındalık geliştirmek adına sınıfta yaptıkları etkinlikler, özel gereksinimli bireylerle iletişimleriyle ilgili sınıf içindeki deneyimleri hakkında sorular yöneltilmiştir. Bu sorularla etkileşim, destek ve farkındalık etkinlikleri şeklinde üç kod oluşturulmuştur. Bu üç kod ve alt kodları Şekil 4.16.’da gösterilmiştir;

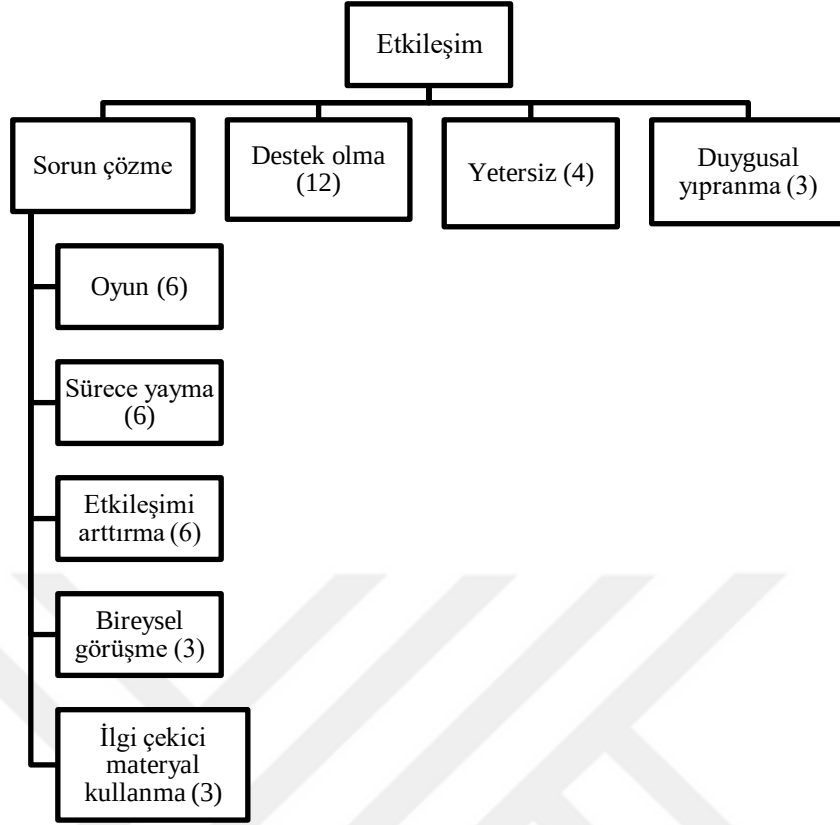

Şekil 4.16. Öğretmenlerin özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirmek için sınıf içindeki deneyimleri

4.3.1. Etkileşim

“Baş edemedim, öyle paldır küldür bir yıl geçirdim.”

Öğretmenlere sınıflarındaki özel gereksinimli çocuklarla yaşadıkları deneyimleri, etkileşimleri ve sınıfta özel gereksinimli çocuk ve diğer çocuklar arasında yaşanan sorunları çözme yöntemleri sorulduğunda; sorun çözme, destek olma, yetersiz ve duygusal yıpranma alt kodlarında değerlendirilen cevaplar vermişlerdir. Bu kodlar, Şekil 4.17.’de şema şeklinde gösterilmiştir;

Şekil 4.17. Öğretmenlerin özel gereksinimli çocuklarla etkileşimi

Sınıfta özel gereksinimli çocuk ve diğer çocuklar arasında sorun çıktığında öğretmenler oyun, sürece yayma, etkileşimi artırma, bireysel görüşme ve ilgi çekici materyal kullanma yöntemlerine başvuracaklarını belirtmişlerdir. Ö1 kodlu öğretmen,

Oyun etkinliklerini vs. çok seviyorlar. Oyun etkinliklerinde zaten çok güzel iletişim kuruyorlar birbirleriyle. Hem serbest oyun zamanında bıraktığım zaman merkezlerde birlikte oyun oynadıkları zaman güzel iletişim kuruyorlar. Ayrıca kendimizin yaptığı planlı oyunlar var. Bu planlı oyunlarda da güzel iletişim kuruyorlar. Oyun etrafında birleştirmeye çalıştım diye düşünüyorum

diyerek oyuna başvuracağını belirtmiştir. Sürece yayacağını söyleyen öğretmenlerden Ö8, “Bu sürecin sabır gerektiren ve zamanla alışılabilecek bir durum olduğunu düşünürüm” cevabını vermiştir. Ö4 “Önce grup etkinliklerinde falan mesela hani sevdiği veya böyle yakınlık duyduğu illa ki birileri olur yani onlarla falan katmaya çalışıyorum öncelikle. Birebir sınıf ortamına hani çekingen davrandığı için” yanıtıyla etkileşimi arttıracığını

ifade etmiştir. Ö18 kodlu öğretmen, “Normal çocuklara onun zamana ihtiyacı olduğunu anlatarak söyleyebilirim. Zaten çocuklarla konuştuğundan sonra bunu anlayabiliyorlar” cevabını vererek bireysel görüşme yapacağını belirtmiştir. İlgi çekici materyal kullanacağını söyleyen öğretmenlerden Ö5,

Çekebilecek bir şey mesela kitaplardan çok hoşlanıyorsa, onunla beraber kitap merkezine gidip böyle işte minderlerden bir şey kurarım, aklıma gelen ilik oldu hani kitapları şey yapıyorsa. Diğer çocuklar da zaten ister istemez gelirler yanımıza. O mesela sakinliği seviyorsa, kitap merkezinde sakin bir ortam oluşur, o da yavaş yavaş arkadaşlarının farkına varır. Eğlencenin tadını alır.

yanıtını vermiştir.

Özel gereksinimli çocukla etkileşimini ona destek olarak sağladığını belirten öğretmenlerden Ö13,

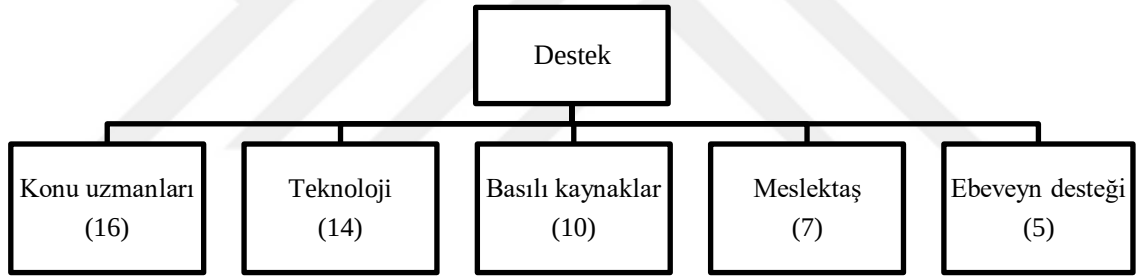
Onların hani özgüven kazanmalarını sağladığımı düşünüyorum. Bu sene ikinci sene geliyor bir öğrencim. Daha önce kafası eğik, parmak kaldıramayan, buradayım dahi diyemeyen öğrencim, şimdi söz hakkı alarak istediği her şeyi anlatıyor, günlük deneyimlerini anlatıyor. Çok mutlu oluyorum onu gördüğümde. Serebralpalsili öğrencimde de yine özgüvende sıkıntı vardı. Çünkü hani hareket etmede özellikle sıkıntısı vardı. Onda da önce ailelerle onun olmadığı ve ailesinin olmadığı bir ortamda önce ailelerle görüştim. Sonra kendi sınıf arkadaşlarıyla görüştim yine onun olmadığı bir zaman. Yani önce arkadaşlarının onu kabullenmesini ve onun yardımcı olmalarını sağladım. Yani aslında akran eğitimi sağladık onunla. İki sene geldi o da serebralpalsili öğrencim de. Ve hani özgüven kazandığını ve ailesinin de çok mutlu olduğunu düşünüyorum. Diğer velilerle birlikte çünkü diğer veliler de ona yardımcı oldular

diye ifade etmiştir. Özel gereksinimli çocukla yetersiz etkileşiminin olduğunu düşünen öğretmenlerden Ö18, “Özel gereksinimli bir çocukla çalışmadığım için ne yapmam gerektiğini bilmiyordum açıkçası. Özel bir kuruma gittiğini, RAM’a gittiğini, o süreçlerde neler yaşadıklarını ve öğrendiklerini anlattı. Bu sayede desteklemeye çalıştım

öğrenciyi. Çok fazla etkim olduğunu düşünmüyorum” yanıtını vermiştir. Ö2 kodlu öğretmen, “Konuşma yok, yürüme yok, hiçbir şey yok, çok ağırdı. O beni çok etkiliyordu. Ben eve gittiğim zaman çok kötü oluyordum. Çünkü canı bile acısa sesi bile çıkmıyordu” ifadesiyle duygusal yıpranma içerisinde olduğunu gösteren bir yanıt vermiştir.

4.3.2. Destek

Öğretmenlere sınıflarında özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirme uygulamalarında nasıl ve ne türden destek aldıkları sorulmuştur. Öğretmenlerin büyük çoğunluğu konu uzmanlarından ve teknolojiden; yarısından fazlası basılı kaynaklardan; yarısı meslektaşlarından ve bir kısmı da ebeveynlerden destek aldıklarını belirtmişlerdir. Şekil 4.18.’de destekle ilgili alt kodlar görülmektedir.

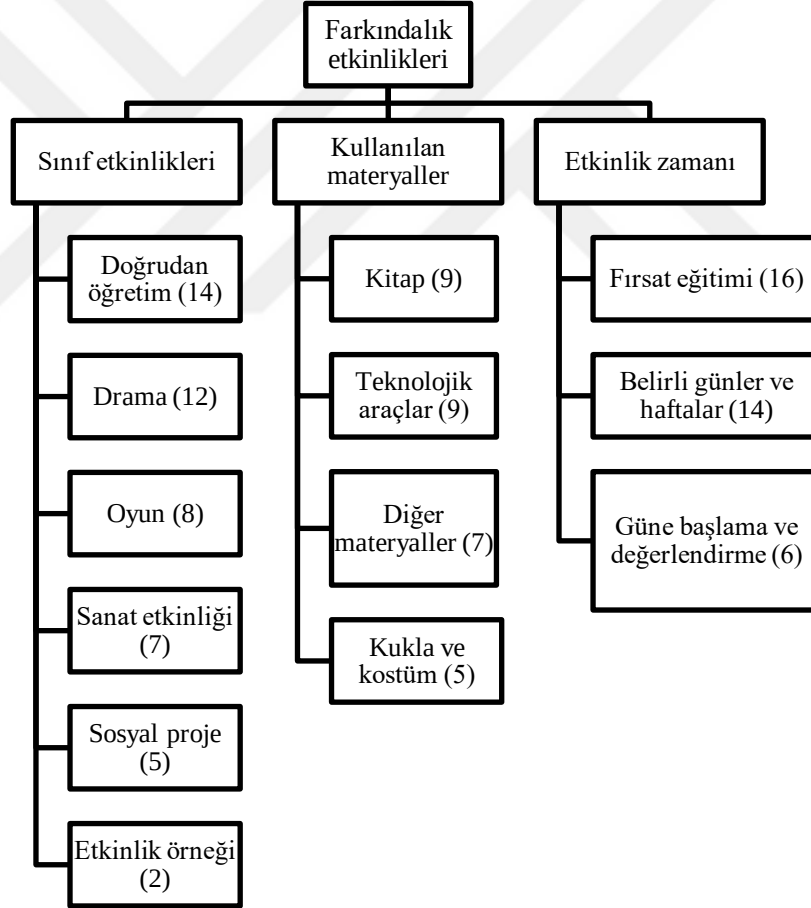
Şekil 4.18. Öğretmenlerin farkındalık geliştirme uygulamalarında aldığı destekler

Öğretmenler konu uzmanı olarak; üniversitelerden, özel eğitim öğretmenlerinden, RAM’den, rehber öğretmenlerinden, rehabilitasyon merkezlerinden destek aldıklarını söylemişlerdir. Teknolojiden yararlandığını söyleyen öğretmenlerden Ö11, “Bilgi ve desteğe ihtiyaç duyduğum durumda genellikle internetten araştırma yapıyorum o çocuğa daha çok nasıl katkı sağlayabilirim diye” yanıtını vermiştir. Basılı kaynaklardan yararlanan öğretmenlerden Ö11, “Başka onunla ilgili kitap varsa, araştırma varsa, onlara bakmaya çalışıyorum” demiştir. Ö13 kodlu öğretmen, “Daha önce o konuda özel gereksinimli öğrencisi olan arkadaşlarımdan, öğretmen arkadaşlarımdan bilgi almaya

“çalıştım ne yapabilirim diye” cevabıyla meslektaşlarına danıştığını ifade etmiştir. Ö17 kodlu öğretmen de “Aile ile iletişimde olmamız destek sağladı” diyerek ebeveynlerden destek aldığını belirtmiştir.

4.3.3. Farkındalık etkinlikleri

Öğretmenlere, özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirmek için uyguladıkları sınıf etkinlikleri, kullandıkları materyaller ve bu etkinlikleri uyguladıkları zamanlar hakkında sorular yöneltilmiştir. Farkındalık geliştirme etkinliklerine yönelik kodlar ve alt kodlar Şekil 4.19’da yer almaktadır.

Şekil 4.19. Öğretmenlerin farkındalık geliştirme konusunda uyguladıkları etkinlikler

Öğretmenlerin yaptıkları etkinliklerde doğrudan öğretimi oluşturan ögeler; video, soru-cevap, düz anlatım, örnek olay, hikaye ve teknoloji bulunmaktadır. Drama ve oyun kategorisinde bir yanıt veren öğretmenlerden Ö7, “Görme engellilerin durumunu anlatmak için gözlerinizi bağlayıp bir labirentten geçiyoruz veya gözlerinizi bağlayıp makas tutarak bir şeyleri kesmeye çalışıyoruz, onları yapmaya çalışıyoruz. Daha çok oyunla vermeye çalışıyorum. Çünkü oyunu zevk aldıkları ve kalıcı hale geldiği için tercih ediyorum” demiştir. Ö17 kodlu öğretmen, “Genelde okul ve bahçesi dâhilinde biz akran eğitimi kullanmaya çalışıyoruz” diyerek akranla birlikte oyuna vurgu yapmıştır. Sanat etkinliği cevabını veren iki öğretmen, sanatı etkinlik sonrası değerlendirme aracı olarak kullandıklarını söylemişlerdir. Görsel 4.1.’de Ö5 kodlu öğretmen özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirme etkinliklerinden onlarla empati kurmalarını sağlayacağını ifade ettiği etkinlik fotoğrafını araştırmacıyla paylaşmıştır.

Görsel 4.1. Öğretmenlerden alınan farkındalık geliştirme etkinliklerinden fotoğraf

Engelliler Haftasındaki etkinliklerle ilgili günlük plan paylaşımını Ö7 kodlu öğretmen sunmuştur. Görsel 4.2., Görsel 4.3. ve Görsel 4.4.'de farklı özel gereksinim gruplarına yönelik uygulanan günlük plan örnekleri görülmektedir.

GÜNLÜK EĞİTİM AKIŞI

Okul Adı: _____

Tarih : 13/05/2019 Yaş Gurubu (AY) : 48-66 Ay

Öğretmen Adı: _____

GÜNE BAŞLAMA ZAMANI

Öğretmen çocukları hoş geldiniz diyerek karşılar. Panoya görme engelli insanlar ile ilgili resimler asar. Çocukların resimleri incelemelerine fırsat verir. Resimlerde neler görüyoruz? Görme engelli bir insan gördünüz mü? Sizce görememek nasıl bir duygu? Hepimiz gözlerimizi kapayalım, etraf nasıl? Simdi gözlerimizi açalım, şimdi nasıl? Gözleriniz kapalıyken ne hissettiniz? Görme engelli insanlara nasıl yardımcı olabiliriz? gibi sorular sorulur, çocukların düşünceleri dinlenir.

OYUN ZAMANI

Öğrenme merkezlerinde oyun.

KAHVALTI ZAMANI

Öğrenciler kahvaltı için yönlendirilir.

ETKİNLİK ZAMANI

"Kör terzi" adlı bütünleştirilmiş sanat, oyun ve hareket etkinliği.

GÜNÜ DEĞERLENDİRME ZAMANI

Büyük gruba günün değerlendirilmesi amaçlı sohbet edilir. Gün içerisinde çocukların, planladıklarını

Görsel 4.2. Engelliler Haftasında görme engeli ile ilgili günlük plan

Ayrıca zaman kalırsa, engelleri aşıyoruz adlı etkinlik yapılır.

Öğretmen çocuklara "Engelden atlamak zor oldu mu?" diye sorar. Bazı insanların yaşamlarında bazı engeller olabildiğini söyler, mesela gözünün iyi görmemesi ya da hiç görmemesi, yürüyemiyor olması, duymıyor ve konuşmıyor olması gibi... Engelli işareti görselini çocuklara gösterir. Çocukların resimleri incelemelerini ister, bunun için biraz süre tanır. Bazen otobüste, araba park yerinde bu işarete rastlayabileceklerini söyler. Bunun ne anlama geldiği hakkında fikirlerini alır. Daha sonra bu işaretin bulunduğu yerin engelli birinin yararlanabilmesi için ayrılmış olduğu anlamına geldiğini anlatır. Mesela otobüste bu işaretin olduğu koltuk engellilerin oturması içindir diye açıklar. Çocuklardan bu konuya dikkat etmelerini etraflarında dikkat etmeyen olduğunu görürlerse uyarmalarını ister. Engelli kişilerin hayatlarını kolaylaştırmak için engeli olmayan insanlara görev düştüğünü, bu sorumluluğu herkesin taşıması gerektiğini anlamalarını sağlar. Ancak bu şekilde engellerin biraz da olsa azalabileceğini söyler. Ardından engelli çocuğun verdiği mesajlar isimli eğitici video izlenir. Ardından çocuklar önceki etkinlikte kutularla yapılan kulelerin ötünde sıra olur. Öğretmen bir top verir ve çocukların topu kutulara doğru atarak kutuları devirmeye çalışmalarını ister. Çocuklar atış yapmadan önce öğretmen çeşitli yön komutları vererek çocukları yönlendirir. "En üstteki kutuya at, ortadaki kutuya at, sağdaki/soldaki kutuya at... gibi" Atışlar sonrasında yıkılan kutular sıradaki diğer çocuğun atış yapabilmesi için tekrar dizilir. Dizme işlemi sırasında da yön komutları verilerek çocuklar yönlendirilir. (üstüne, yanına, arkasına koy...) Daha sonra diğer oyun oynanır. Öğretmen çocukları oyun etkinliği için spor salonuna götürür. Yere bir kutu koyar ve çocuklardan sırayla bu kutuya top atmalarını ister. Her çocuk atış yaptıktan sonra, öğretmen onları yanına çağırarak topu farklı şekillerde nasıl kutuya atabileceklerini sorar. Fikrini söyleyen kişinin topu bu şekilde atmasını söyler. Bu sırada öğretmen de çocuklara önerilerde bulunarak (bir ayağını kaldırıp atmak, bir eli arkasındayken atmak, sandalyeye oturarak atmak, gözlerini kapatarak atmak, yere oturup ayaklarıyla atmak vb.) tüm çocukların farklı şekilde atmasını sağlar. Çocuklar denemelerini tamamladıktan sonra, öğretmen onları yanlarına çağırarak en çok hangi harekette zorlandıklarını sorar. Fikirler alınır. Tekerlekli sandalye kullanan, gözleri bizim kadar iyi görmeyen kişileri düşünmelerini ve onların topla nasıl oynayabilecekleri hakkında fikir üretmelerini ister. Öğretmen çocukları dinledikten sonra insanların ne tür farklılıkları olursa olsun, bir işte başarılı olabilmek için kararlı olmanın en önemli nokta olduğunu; bir işi yapmaya karar veren insanların yetenekleri el verdiği ölçüde o işi başarabileceklerini açıklayarak etkinliği tamamlar. Tüm çocuklar atışını tamamlayınca sınıf hep birlikte toplanır.

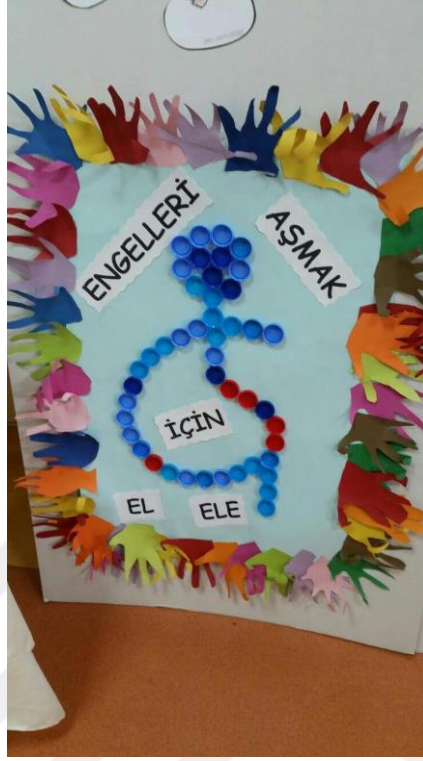
Görsel 4.3. Engelliler Haftasında ortopedik yetersizlik ile ilgili günlük plan

Görsel 4.4. *Engelliler Haftası ile ilgili etkinlik örneği*

Öğretmenlerin farkındalık geliştirme etkinliklerini uygularken kullandıkları materyaller kitap, teknolojik araçlar, kukla ve kostüm ile özel araçlardır. Öğretmenlerin yaklaşık yarısı sınıfta özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık uygulamalarında kitaplardan faydalandıklarını söylemişlerdir. Ö14 kodlu öğretmen, “Bir kitabımız vardı. Ayağı olmayan bir keçi vardı ya, farklı ama aynı onu artık ezbere biliyorlar çocuklar neredeyse. Onu okumuştum” diyerek farkındalık geliştirmek için kitap seçtiğini ifade etmiştir. Yine öğretmenlerin yaklaşık yarısı da teknolojiyi farkındalık geliştirme uygulamalarında kullanmaktadır. Bazı öğretmenler video izletmek, bazıları ise akıllı tahtada görseller için teknolojiyi kullandıklarını söylemişlerdir. Öğretmenlerden ikisi uygulamalarında çalışma kâğıtları kullandıklarını belirtmiştir. Bir öğretmen, okullarının doğal materyalleri (taş, kum, tahta vb.) her alanda kullandığı gibi bu uygulamalarda da doğal materyalleri tercih ettiklerini söylemiştir. Bir veli özel gereksinimli bireylerin yaşamlarında kullandıkları tekerlekli sandalye, Braille Alfabesi ile yazılmış kitaplar gibi

gerçek materyalleri kullandığını belirtmiştir. Görsel 4.7.'de Ö15 etkinlik sırasında kullandığı materyallerin fotoğraflarını paylaşmıştır;

Görsel 4.5. Öğretmenlerden alınan Engelliler Haftasında yapılan etkinlik fotoğrafı

Öğretmenler farkındalık geliştirme etkinliklerini büyük çoğunlukla fırsat eğitimi altında yapmaktadır. Herhangi bir soru, müdahale gerektiren bir olayda farkındalık geliştirme etkinliklerine yer verdiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca belirli günler ve haftalarda özellikle Engelliler Haftası'nda farkındalık geliştirme etkinliklerinde aktif olduklarını söylemişlerdir. Güne başlama ve değerlendirme zamanlarında da farkındalık geliştirme etkinlikleri yaptıklarını ifade etmişlerdir. Fırsat eğitimi altında değerlendirilen bir cevap veren Ö11 kodlu öğretmen,

Okul öncesinde ansızın da olabiliyor o hiç fark etmiyor. Ansızın da olabiliyor. Bazen serbest zamanda bile olabiliyor mesela. Hani özel gereksinim gerektiren öğrencinin sınıftaysa ve serbest zamanda bir sıkıntı yaşandıysa o anda bile o hani dediğim etkinlikler yapılabilir

Görsel 4.7. Engelliler Haftası etkinliklerinden fotoğraf

5. SONUÇLAR, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırmanın bu bölümünde verilerin analizi sonucunda oluşturulan bulgulardan elde edilen sonuç, farkındalığa ilişkin tartışma ve yeni çalışmalara ışık tutması açısından öneriler yer almaktadır.

5.1. Sonuçlar

Verilerin analizi sonucunda elde edilen sonuçlar ayrı başlıklar halinde izleyen kesimde sunulmuştur.

5.1.1. Öğretmenlerin özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalıkları

Öğretmenlere, okul öncesi dönemde hangi alanlarda farkındalık geliştirmenin önemli olduğu; öğretmenlerin özel gereksinimli bireyleri nasıl tanımladıkları ve özellikleri hakkında nasıl bir farkındalık sahibi olduğu ayrıca sınıfındaki diğer öğrencileri bu farkındalıkla ilgili nasıl değerlendirdiği; sınıfına özel gereksinimli çocuğu nasıl dahil ettiği; son olarak geçmişte özel gereksinimli bireylerle ilgili aldığı dersler ve yaşadığı tecrübeler hakkında sorular yöneltilip ulaşılan sonuçlar aşağıda değerlendirilmiştir.

Öğretmenler, okul öncesi dönemde farkındalık geliştirilmesinin önemli olduğu konular hakkında en çok değerler eğitimi, daha sonra özel bireyler ve teknoloji kavramlarını kullanmışlardır. Öğretmenlerin neredeyse yarısı, özel bireylere yönelik farkındalık geliştirmenin önemli olduğunu ifade etmiştir. Diğer taraftan bazı öğretmenlerin özel gereksinimli bireyleri tanımlarken onların farklılıklarını konusunda kimi zaman ayırıcı bir üslup kullandıkları görülmektedir. Öğretmenler, toplumda özel gereksinimli bireyleri kapsayıcılığa ihtiyaç duyulduğunu ve onların sosyal izolasyona uğradığını söylerken aynı zamanda zayıf yönlerinden bahsetmişler ve ihtiyaç sahibi ve sosyalleşme ifadelerini kullanmışlardır. Öğretmenlerin tanımlamalarında kullandıkları tanımlamalar düşüncelerini yansıtmakta olup sınıflarındaki normal gelişim gösteren

çocuklara bu yönde rol model olacakları ifade edilebilir. Özel gereksinimli bireylerin özelliklerinin neler olduğu sorulan öğretmenler, güçlü yönlerinin gereksinim duymadıkları alanlar olduğunu söylemişlerdir. Öğretmenler bunları söylerken özel gereksinimli bireylerin güçlü yönlerini fark ettiklerinde o alanda başarılı olmak için olumlu yönde daha fazla çabaladıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenler özel gereksinimli bireylerin diğerleriyle benzer yönlerinin, daha çok her insanın sahip olduğu (çocuk olma, ihtiyaçlar, eşit olma gibi) haklar olarak dile getirmişlerdir. Diğerleri ile farklılıklar sorulduğunda özel gereksinimleri bireylerin yetersizlikleri ve ihtiyaçları daha çok vurgulanmıştır.

Öğretmenlerin yarısından fazlası sınıftaki çocukların, özel gereksinimli akranlarına karşı olumlu davranışlar sergilediğini olduğunu söylemiştir. Sınıfın, özel gereksinimli arkadaşlarının gereksinim duyduğu yönlerini desteklediklerini belirten öğretmenler normal gelişim gösteren çocukların bu konuda farkındalık sahibi olduklarını belirtmişlerdir. Bazı öğretmenler özel gereksinimli öğrencilerinin gereksinim düzeyi ağır olmadığında sınıfın, o çocuğu daha çabuk kabullendiğini; daha rahat etkileşime geçebildiğini ifade etmişlerdir.

Özel gereksinimli çocuğu sınıfa dahil ederken öğretmenler en çok didaktik anlatım kullandıklarını söylemişlerdir. Sınıftaki normal gelişim gösteren çocuklara, özel gereksinimli akranının gereksinim sahibi olduğunu anlattığını söyleyen öğretmenlerin yanı sıra; özel gereksinimli çocuğu ikna etmek için onunla konuşup ilgi alanlarını keşfetmeye çalıştığını ifade eden öğretmenler de vardır. Öğretmenlerin büyük çoğunluğu özel gereksinimli çocuğu sınıfa dahil etmek için ona adım adım yaklaşp, ilgi alanlarını keşfedip onu sınıfa ısındırmaya çalışacağını söylemiştir. Öğretmenlerin bir kısmı ise özel gereksinimli çocuğun ebeveynleriyle iletişime geçip çocuk hakkında aldıkları bilgilerle onu sınıfa adapte ettiklerini belirtmişlerdir. Sınıftaki çocukların özel gereksinimli akranıyla empati kurabilmesi için onlarla konuşmalar yapacağını söyleyen öğretmenlerden bazıları da bu empatiyi akranının onlardan küçük olduğunu; ona yardımcı

olmaları gerektiğini söyleyerek oluşturdıklarını belirtmişlerdir. Aslında bu durum empati kurmaktan ziyade onu daha küçük kabul edip yardım edilecek birey olarak görmelerine neden olabilir. Gözlem yaparak sınıfa adapte ettiğini söyleyen öğretmenler, ısındırmaya çalışan öğretmenler gibi ilgi alanlarını keşfetmeye çalıştıklarını ama ona yaklaşımadan, onu sıkıştırmadan bunu yaptıklarını belirtmişlerdir.

Öğretmenlerden yalnızca biri lisans döneminde özel eğitim ya da kaynaştırma eğitimi almamıştır. Fakat ders alan hiçbir öğretmen bu derslerden faydalandığını söylememiştir. Derslerin çok teorik olduğunu; pratikte hiçbir şey öğrenemediklerini belirten öğretmenler meslek yaşamları süresince deneyim kazandıklarını, gereksinim gruplarının özelliklerini bilmediklerini ve aldıkları eğitimin yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Öğretmenlerin büyük bir kısmı daha önceden özel gereksinimli çocuklarla çalışmış ve bu çocukların gereksinim gruplarının hafif ya da ağır olmasına; ailesiyle iletişim halinde olup olmamalarına; idarecilerinin ve rehber öğretmenlerinin destek olmasına göre farklı deneyimler yaşamışlardır. Özel gereksinimli çocuk ve diğer çocukların ailelerinden destek alan ve iletişim halinde olan öğretmenler, kaynaştırma eğitimi sürecini daha verimli geçirirken; bu konuda ön yargılı veliler nedeniyle sınıfta farkındalık gelişiminin olumsuz etkilendiğini ve bu velilerin süreci zorlaştırdıklarını belirtmişlerdir.

5.1.2. Öğretmenlerin özel gereksinimli bireyler hakkındaki düşünceleri

Özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirme konusundaki düşünceleri öğrenilmek üzere öğretmenlere sorulan sorular doğrultusunda altı kod oluşturulmuştur. Bunlar kaynaştırma eğitiminin katkıları, Türkiye’de özel gereksinimli bireylerin yaşamı, kurum ve kuruluşlar, öğretmenleri değerlendirme ve öz değerlendirmedir. Kodların ve alt kodların oluşturduğu sonuçlar şu şekildedir;

Öğretmenlere kaynaştırma eğitiminin katkıları ve bu süreç hakkındaki düşünceleri sorulduğunda öğretmenlerin büyük çoğunluğu farklılıklara saygı kazanımını sağladığını ifade etmiştir. Bu öğretmenler çocukların hayatın normal gelişim gösteren insanlardan ibaret olmadığını; eğer sınıflarında özel gereksinimli öğrenci varsa farklı insanların farkında olup onlara saygı duymayı, birlikte yaşamayı öğrenebileceklerini belirtmişlerdir. Bununla birlikte öğretmenlerin yarısına yakını kaynaştırma eğitiminde sınıf mevcudunun özel gereksinimli öğrencilerle orantılı olmaması nedeniyle sıkıntı yaşadıklarını söylemişlerdir. Öğretmenler kalabalık sınıf nedeniyle ne istedikleri gibi özel gereksinimli öğrencileriyle BEP uygulayabildiklerini; ne de diğer öğrencilerle ilgilenebildiklerini üzümlere ifade etmişlerdir. Bu süreçte destek ihtiyacının olduğunu belirten öğretmenler sınıfta gölge öğretmen, özel eğitim öğretmeni, yardımcı personel; üniversitelerden yardım ve idarecilerinden destek talep etmektedir. Kaynaştırma eğitiminin özel gereksinimli öğrenciler, diğer öğrenciler ve her iki grup için öğrenme fırsatı olduğunu söyleyenler öğretmenlerin üçte birini oluşturmaktadır. Kaynaştırma eğitimi mantığının güzel olduğunu fakat hazırladıkları planları ve etkinlikleri özel gereksinimli bireylere uyarlamakta zorluk yaşadığını ifade eden üç öğretmen bulunmaktadır. Bu süreç sırasında üç öğretmen, ne yapacağını bilmediği için ilgilenemediği ya da gereksinim ihtiyacı fazla olduğu için çocuklar tarafından kabul edilmeyen ve bu yüzden yiten özel gereksinimli öğrencilerinin olduğunu ifade etmişlerdir. Uygulamada yetersizlikler, çelişkiler olduğunu, eğitim yönünden yetersiz bulduklarını söyleyen öğretmenler kendilerini çaresiz hissetmektedir.

Öğretmenlere özel gereksinimli bireylerin Türkiye’deki yaşamını nasıl algıladıkları sorulduğunda; onların sosyal olarak soyutlandığını, duyarsızlığa maruz bırakıldıklarını, özel ürünlere erişim sıkıntısı yaşadıklarını söyleyen öğretmenler çoğunluktadır. Öte yandan özel gereksinimli bireylerin Türkiye’deki yaşamıyla ilgili olumlu gelişmelerin başladığını söyleyen öğretmenler de vardır. Bu gelişmeler aslında geçmişte özel gereksinimli bireylere yönelik toplumun tutumu ve özel gereksinimli bireylere bakış

açıları fazla olumsuz olduğu için şu an bir gelişme olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tüm bunlara rağmen bu konuda daha fazla çalışma yapılmasına ihtiyaç vardır.

Öğretmenlerin neredeyse yarısı eğitim kurumlarının özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirme konusundaki uygulamalarının yetersiz olduğunu; hizmet içi eğitiminin alınması gerektiğini söylemiştir. Diğer öğretmenler ise bu kurumların eskiye nazaran iyiye giden uygulamalarının olduğunu ifade etmiştir. Tıpkı Türkiye’deki genel yaşamda olduğu gibi eğitimde de özel gereksinimli bireyler açısından bir ilerleme kaydedildiği; fakat bunun kurumların geçmişteki tutumlarının çok olumsuz olmasından kaynaklandığı sonucu çıkarılmıştır. Öğretmenlerin yarısı kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının farkındalık uygulamalarıyla ilgili herhangi bir fikre sahip olmadıklarını söylemişlerdir. Kamu kurumlarının farkındalık uygulamalarının olumluya doğru gittiğini belirten öğretmenler azınlıktadır. Öğretmenler özellikle Eskişehir’de belediyenin ve Anadolu Üniversitesi’nin farkındalık geliştirme çalışmalarının diğer şehirlere nazaran daha fazla olduğunu vurgulamışlardır. Sivil toplum kuruluşlarının ise farkındalık geliştirmek için yardım toplama ve sosyalleştirme çalışmaları yaptıklarını ifade etmişlerdir. Örnek kurum ve kuruluş isimleri veremeyen üç öğretmen dışında genelde öğretmenler bir ya da birkaç kurum ve kuruluş ismi söylemişlerdir.

Öğretmenlerin yarısı diğer meslektaşlarını değerlendirirken, mesleki tutum yönünden iyi olma cevabını veren öğretmenler bu değerlendirmeyi farkındalık geliştirme etkinlikleri değil de kaynaştırma eğitimi sürecinde sahip oldukları bilgileri doğru kullanma olarak algılamışlardır. Yine öğretmenlerin yarısı meslektaşlarının bu konuda duyarlı olduğunu ifade etmişlerdir. Bu duyarlılığın özel gereksinimli bireylere yönelik yapılacak organizasyonlar ve belirli günler ve haftalarla sınırlı olduğu verilen cevaplardan çıkarılabilir. Diğer öğretmenlerin farkındalık geliştirme çalışmalarıyla ilgili herhangi bir bilgisinin olmadığını söyleyen altı öğretmen, sınıftan ayrılmadıkları için diğer öğretmenler hakkında fikir sahibi olmadıklarını söylemişlerdir.

Öğretmenlerin çoğu, normal gelişim gösteren öğrencilerine yönelik farkındalık geliştirmek için onlara olumlu tutum kazandırılması gerektiğini belirtmişlerdir. Öğretmenlerin, özel gereksinimli bireylere yönelik bilgileriyle ilgili sorulara verdikleri yanıtlarda kullandıkları terimlerle aslında onlara yönelik tutumlarının daha olumlu olabileceği görülmektedir. Öğretmenlerin yarısı, farkındalık geliştirmek için ailelerle iş birliği yapılması gerektiğini söylemişlerdir. Özel gereksinimli bireyler, Türkiye'deki yaşamlarıyla ilgili sorulan sorularda benzer şekilde hem kendi ailesi hem de normal gelişim gösteren çocukların ebeveynlerinin sosyal dışlamasına maruz kalmaktadırlar. Bu nedenle kaynaştırma eğitimi sürecinde ailelerle iş birliği çok önemlidir. Öğretmenlerin yarısına yakını, farkındalık geliştirme konusunda kendini yetersiz hissedip hizmet içi eğitim almaları gerektiğini söylemiştir. Kaynaştırma eğitiminin okul öncesi basamağında profesyonellerden yeterince destek alınmadığını; öğretmenlerin ne yapacaklarını bilemediklerini belirtmişlerdir. Öğretmenler özel gereksinimli bir çocuk sınıfa geldiğinde değil farkındalık geliştirme etkinlikleri; onlara yönelik bir eğitim sunamadıklarından yakınmışlardır. Farkındalık geliştirmenin mesleki sorumluluk olduğunu belirten beş öğretmen; içinde bulundukları koşulları kabul edip uygun çözümler aramaya girmiş öğretmenlerdir.

Öğretmenlerden öz değerlendirme yapmaları istendiğinde üçte ikisi farkındalık ve kaynaştırma eğitimi konusunda eğitim ihtiyaçlarının olduğunu belirtmişlerdir. Uzman desteği alan ya da almak isteyen öğretmenler, rehber öğretmenlerden ve idarecilerden talep etmektedir. Fiziksel düzenleme konusunda eksiklerinin olduğunu ifade eden öğretmenler, farkındalık geliştirme etkinlikleriyle alakalı materyal hazırlama ve özel gereksinimli öğrenci için daha güvenilir alan oluşturma konusunda sıkıntılar yaşadıklarını söylemişlerdir.

5.1.3. Öğretmenlerin farkındalık geliştirme konusunda sınıf içi deneyimleri

Öğretmenlerin özel gereksinimli öğrencileriyle etkileşimlerinin nasıl olduğu belirlenmeye çalışılmış ve bu etkileşimi anlayabilmek için onlara örnek bir olay sunulmuştur. Bu olayda öğretmenin ve diğer öğrencilerin Efe adındaki özel gereksinimli öğrenciyle iletişim sorununu çözme adına neler yapacağı sorulmuştur. Öğretmenlerin üçte biri bu sorunu çocuklar arasında oyun kurarak; üçte biri sürece yayarak, üçte biri de sınıftaki öğrencilerin etkileşimlerini arttırmaya çalışarak çözebileceklerini söylemişlerdir. Öğretmenlerin bir kısmı Efe gibi öğrencilerinin olduğunu ve onları gözlemleyip bireysel özelliklerini, ilgi alanlarını çözmeye çalıştıklarını söylemişlerdir. İlgi çekici materyaller kullanacağını söyleyen öğretmenler de vardır. Öğretmenlerin örnek olaydaki Efe'yle iletişiminde, sınıftaki diğer çocukların iletişimlerini sağlamada ve çözmeye çalıştıkları problemlerde teorik olarak olumlu oldukları görülmektedir. Bununla birlikte öğretmenler, kaynaştırma eğitiminin uygulama boyutunda sıkıntı yaşadıklarını, zorlandıklarını ve destek istediklerini belirtmişlerdir.

Öğretmenlerin büyük çoğunluğu özel gereksinimli öğrencileriyle etkileşimlerinin yapıcı bir yönde olduğunu ve onlara destek olduklarını dile getirmiştir. Öğretmenlerden bir kısmı ailelerle irtibat kurarak özel gereksinimli öğrencisiyle iyi bir etkileşim kurabildiğini; bir kısmı bu öğrencilerine öz güven kazandırmaya çalışarak ona ulaşabildiğini; bir kısmı da öğrencisinin gereksinim grubuyla ilgili araştırma yaptıklarını ve ona yararlı olmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. İletişim kuramadığını ve etkileşiminin yetersiz olduğunu söyleyen 2 öğretmenden birisi özel gereksinimli öğrencisinin ve ebeveynlerin Türkçe bilmediğini ve çocuğun ağır derecede zihinsel yetersizliğe sahip olduğunu; diğer öğretmen de aynı şekilde öğrencisinin ağır zihinsel yetersizliğe sahip olduğunu söylemişlerdir. Özel gereksinimli öğrencileriyle iletişim kuramama nedeniyle öğretmenler bu durumdan olumsuz yönde etkilendiklerini ifade etmişlerdir. Duygusal yıpranma hissedilen öğretmenler özel gereksinimli bireyler hakkında okul öncesi

öğretmenlerine bir alt yapı oluşturulmadığını belirterek böyle hissetmek istemediklerini, buna çözüm bulunması gerektiğini belirtmişlerdir.

Özel gereksinimli bireyler konusunda bilgi veya desteğe ihtiyaç duyduğunda neredeyse öğretmenlerin hepsi, konu uzmanlarından ve teknolojiden faydalandıklarını ifade etmişlerdir. Konu uzmanı olarak öğretmenlerin en çok rehber öğretmenlerinden destek aldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Teknolojiden destek alan öğretmenlerin geneli internetten araştırma yaptığı; çok az bir kısmının akademik yayınları okudukları ve bir öğretmenin bu konularla ilgili çevrimiçi eğitimler aldığı görülmektedir. Öğretmenlerin neredeyse üçte ikisi birkaç kitaptan destek aldığını söylemiş ancak kitap ismi belirtmemişlerdir.

Sınıf etkinliklerine bakıldığında öğretmenlerin çoğu doğrudan öğretim yoluyla farkındalık geliştirme etkinlikleri hazırladıklarını belirtmişlerdir. Örnek bir olay anlatarak, hikâyelerle ya da eğitici bir videoyla farkındalık geliştirecek çalışmalar yaptıklarını ifade etmişlerdir. Yine öğretmenlerin yarısından fazlası drama veya oyunla farkındalık geliştirme etkinliklerini sınıflarında uyguladıklarını belirtmişlerdir. Genellikle normal gelişim gösteren çocuklar, özel gereksinimli bireylerin gereksinimlerini taklit ederek; kendini yerine koyarak bu çalışmaları yapmaları teşvik edilmiştir. Yedi öğretmen sanat etkinlikleriyle farkındalık geliştirme etkinlikleri uyguladıklarını söylemişlerdir. Özel gereksinimli bireylerin gereksinimlerini ifade edecek çalışmalar yaptıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenler farkındalık geliştirmek adına genel olarak özel gereksinimli bireylerin gereksinimlerini ve farklılıklarını vurgulama; onlarla empati kurma etkinliklerini yaptıkları görülmüştür. Sosyal projelerle farkındalık geliştirdiklerini söyleyen beş öğretmen bulunmaktadır. İki öğretmen ise etkinlik örneği verememiştir.

Öğretmenlerin yarısı farkındalık geliştirme etkinlikleri sırasında kitap kullandıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerden yalnızca bir tanesi yararlandığı kitabın ismini söylemiştir. Teknolojik araçları kullanan dokuz öğretmen, sınıfta eğitici videolara

yer verdiklerini söylemişlerdir. Beş öğretmen kukla ya da kostümleri farkındalık geliştirme çalışmalarında (drama ya da oyun) kullandıklarını ifade etmişlerdir. Bir öğretmen özel gereksinimli bireylerin gereksinim grubuna göre kullandığı gerçek materyallerle sınıftaki normal gelişim gösteren öğrencilerine, onlarla empati kurmalarını sağladığını vurgulamıştır. Sadece doğal materyallerin kullanıldığı bir okulda çalışan öğretmen ise her şeyde olduğu gibi bu etkinliklerde de doğal olan her şeyi kullandıklarını ifade etmiştir.

Etkinlik zamanlarını belirlerken, öğretmenlerin hemen hemen hepsi fırsat eğitimi yanıtını vermişlerdir. Öğretmenlerin çoğu etkinlik zamanı olarak belirli günler ve haftalar; üçte ikisi ise güne başlama-değerlendirme zamanlarını kullandıklarını söylemişlerdir. Öğretmenler farkındalık geliştirme etkinliklerine, sadece belirli günler ve haftalarda yer verip, yılın diğer günleri için planlarında yer vermemektedir.

5.2. Tartışma

İzleyen bölümde araştırma sonuçlarından elde edilen konular araştırmada elde edilen alt başlıklar halinde gruplandırılarak açıklanmaktadır.

5.2.1. Öğretmenlerin özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalıkları

Öğretmenler farkındalık geliştirilmesinin önemli olduğu konularda neredeyse fikir birliği göstermektedirler. Genel olarak öğretmenler, özel bireyler ve bireysel farklılıklara saygı kavramlarından söz etmişlerdir. Bu kavram da sevgi, saygı ve hoşgörü ile doğru orantılı şekilde gelişir. Değerler eğitimi denilince öğretmenler ilk olarak sevgi, saygı, hoşgörü ve nezaket gibi kavramları kullanmaktadır (Gülay Ogelman ve Sarıkaya, 2015). Farkındalık gelişimi için kazandırılması gereken değerler, öğretmenlerin inisiyatifine bırakılarak verildiği belirlenen bir çalışmada, öğretmen çalışmalarının yetersiz olduğu görülmüştür (Yazar ve Erkuş, 2013). Yapılan araştırmalarda özel gereksinimli bireyler

tanımlanırken engelli, özürlü ve sakat gibi kelimeler kullanıldığı görülmüştür. Birine bağımlı birey, savunmasız olarak görülen birey, eksik olarak görülen birey gibi kavramlarla nitelendirilen özel gereksinimli bireylerin olumsuz olarak nitelendirildiği görülmüştür (Sevim, 2019). Bunun da özel gereksinimli bireylerin toplumla yaşamlarını ve bütünleşmelerini engellediği belirtilmektedir (Öztürk, 2011). Sosyalleşme sorunu, ihtiyaç sahibi gibi zayıf yönlerinin olduğunu ve bu yönleriyle normal gelişim gösteren bireylerden farklı olduklarını söyleyen öğretmenler; insan olarak eşit olma, ihtiyaçlar yönünden benzerlik gösterdiklerini söylemişlerdir. Özel gereksinimi anlatırken yaygın olarak kullanılan modellerden çalışmanın alan yazın kısmında bahsedilmiştir. Bunlardan biri olan bireysel model, özel gereksinimi hasta-sağlıklı, özürlü-özürsüz ya da normal-anormal diyerek farklılıklara vurgu yapmaktadır (Sart vd., 2016). Bu çalışmada da öğretmenlerin özel gereksinimli bireylere kavramsal olarak yaklaşımı farklılıklara vurgu yapan bireysel modele yakındır. Okul öncesi dönemdeki çocukların teknoloji farkındalığının geliştirilmesi cevabını veren öğretmenler; çağımız için bunun gerekli olduğunu söylemiştir. Benzer ifadeler kullanan bir çalışma, yaşamın en hızlı dönemi olarak kabul edilen okul öncesi dönemde teknoloji becerilerinin gelişiminin önemli olduğunu belirtmiştir (Siper Kabadayı, 2019).

Öğretmenler özel gereksinimli çocukları sınıfa dahil ederken bir çok yöntem kullandıklarını ifade etmişlerdir. Öte yandan geçmiş deneyimlerinde ise lisans sürecinde aldıkları özel eğitim ve kaynaştırma eğitimlerinin yeterli olmadığını; uygulamada sıkıntılar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Okul öncesi çağındaki özel gereksinimli çocukların sınıfa ve diğer çocukların ona adapte olabilmeleri için hazırlık becerilerine sahip olmayan öğretmenler; bu çocukların kaynaştırma ortamına uyum sağlamalarını güçleştirmektedir. Bu nedenle, bu becerilerin kaynaştırma ortamına geçmeden verilmesi; sürece yayılması ve desteklenmesi gerekmektedir (Odluyurt, 2018). Öğretmenlerin çoğu ise sınıfın genel değerlendirmesinin olumlu olduğunu söylerken deneyimlerinin ve eğitimlerinin bu uyumu yakalamalarında güçlük olabileceğini göstermektedir.

5.2.2. Öğretmenlerin özel gereksinimli bireyler hakkındaki düşünceleri

Öğretmenlere özel gereksinimli bireyler hakkındaki düşüncelerini anlamak için sorular yöneltilmiştir. Öğretmenlerin çoğu, kaynaştırma eğitiminin farklılıklara saygı konusunda normal gelişim gösteren bireyler açısından faydalı olduğunu ifade etmişlerdir. Ancak öğretmenler kaynaştırma eğitimi ve farkındalık geliştirme sürecinde kendilerini yeterli hissetmemekte; bu sürecin uygulamalarında eksiklikler olduğunu belirtmektedir. Öğretmenlerin BEP ya da etkinlik hazırlamakla ilgili yetersizlikleri olduğu; bazılarının bu yetersizliğini kendi çabalarıyla aşmaya çalıştıkları, kimilerinin de hiçbir hazırlık yapmadıkları görülmektedir (Bakkaloğlu, 2013). Bu çalışmada öğretmenlerin destek ihtiyaçlarının olduğu, uyarılama zorluğu yaşadıklarını ve yiten özel gereksinimli çocukların bulunduğunu belirtmişlerdir.

Özel gereksinimli bireylerin Türkiye'deki yaşamlarının nasıl olduğu sorulan öğretmenler genellikle onların sosyal izolasyona ve duyarsızlığa uğradıklarını; özel ürünlere erişimlerde zorlandıklarını söylemişlerdir. Türkiye'de, özel gereksinimli bireylerin toplumsal hayata katılımını sağlamak için çok sayıda yasal düzenleme yapılmasına rağmen eğitim, istihdam ve sosyalleşme adına istenen ve gereken başarının yetersiz olduğu görülmüştür (Çaha, 2016). Özel gereksinimli bireylerin diğer insanlarla aynı duyguları, ihtiyaçları olduğu göz ardı edilmektedir. Normal gelişim gösteren bireyler gibi onların da istekleri, hayalleri, beklentileri olduğu her zaman bilinmelidir (Öztabak, 2017). Diğer taraftan özel gereksinimli bireylerin Türkiye'deki yaşamıyla ilgili çözüm yönelimlerinin oluşmaya başladığını söyleyen öğretmenler de vardır. Bu olumlu çözümler aslında geçmişte özel gereksinimli bireylere yönelik toplumun tutumları, onlara bakış açıları fazla olumsuz olduğu için şu an bir gelişme olduğu sonucuna varılmıştır. Bu olumlu durumların varlığına rağmen hala bu konuyla ilgili kat edilmesi gereken çok yol olduğu görülmektedir. Türkiye'de özel gereksinimli bireyler için giderek önemli gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. Hukuki, erişilebilirlik, eğitim hayatı, çalışma hayatı, sağlık hizmetleri alanları ile ilgili izleme çalışmalar yapılan bir çalışmada olumlu

gelişmelerin hızı az da olsa devam ettiği bazen de yavaşladığı belirtilmiştir. Fakat sağlık alanında ihtiyaçların temin edilmesi konusunda yetersizlik ve eyleme geçişte sıkıntı olduğu görülmektedir (Akbulut, 2014).

Öğretmenlere özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirme konusunda Türkiye'deki kurum ve kuruluşların neler yaptığıyla ilgili sorular yöneltilmiştir. Fikri olmayan ve çalışmaları yetersiz bulan öğretmen bulunmaktadır. Eskiye göre olumlu yönde giden çalışmalar yapıldığını söyleyen öğretmenler de vardır. İçinde bulunduğumuz toplum, özel gereksinimli bireyleri kapsayıcı nitelikte kurumların oluşturulması, eğitim imkânlarından diğer insanlarla aynı oranda yararlanması ve fiziksel açıdan bağımsız olarak hizmet veren çevresel iyileştirilmeye gidilmesi ile bir bütün olacaktır (İldız ve Tezel, 2018). 2014-2018 yıllarını içine alan 10. Kalkınma Planının içeriğinde bulunan özel gereksinimli çocukları vurgulayarak onların okula erişim hakkı sağlanıp; eğitim verilmesi için önlem alınacağı belirtilmiştir. Güncel ve doğru veriler toplanamadığı için bu konu hakkında verimli sonuçlar elde edilememektedir (Sart vd., 2016).

Normal gelişim gösteren öğrencilerine yönelik farkındalık geliştirmek için öğretmenlerin hemen hemen hepsi, mesleki tutum ve duyarlılık sahibi olmak gerektiğini belirtmişlerdir. Öte yandan, öğretmenlerin özel gereksinimli bireylere yönelik bilgileriyle ilgili sorulara verdikleri yanıtlarda kullandıkları terimlerin daha yapıcı olabileceği düşünülmektedir. Özel gereksinimli bireylere yönelik olumlu ve yapıcı duruşa sahip olmayan öğretmenlerin, normal gelişim gösteren öğrencilerine bu kavramı kazandırması gerek rol-model olma, gerek uygulama açısından zor olabilir. Diğer taraftan yapılan araştırmalarda okul öncesi öğretmenlerinin sınıflarındaki özel gereksinimli çocuklara karşı olumlu tutumlara sahip oldukları görülmektedir. Öğretmenlerin özel gereksinimli çocuklarla ve kaynaştırma eğitimi konusunda yeterli bilgi sahibi olmadıkları, uzman desteğine ihtiyaç duydukları bilinmektedir (Doğaroğlu ve Bapoğlu Dümenci, 2015; Gök ve Erbaş, 2011; Metin, 2018; Sucuoğlu vd., 2014; Yıkılmış vd., 2018). Çalışmadaki öğretmenlerin birçoğu kendi deneyimleri ışığında, özel gereksinimli çocuklarla ilgili

problemlerde ya da onlara yönelik farkındalık geliştirme çalışmaları yaparken kendini yetersiz hissetmekte; desteğe ihtiyacı olduklarını söylemektedir. Öte yandan okul öncesi öğretmenlerinin sınıflarındaki özel gereksinimli çocuklarla ilgili çıkan problemlerde deneyimleriyle ilişkili olarak yeterli görmektedir (Başgöl vd., 2018). Öğretmenlerin özel gereksinimlilere bakış açılarının, tutumlarının olumlu olması, topluma önemli bir etki bıraktığı düşünülürse; yeterli uzman desteği, ihtiyaçlarının karşılanması ve uygun sınıf koşulları sağlandığında daha etkili olabilecekleri anlaşılmaktadır. Öğretmenler aynı okulda çalışan meslektaşlarının farkındalık geliştirme etkinliklerini yaptıklarını genelleyerek belirtip; meslektaşlarının etkinliklerini teneffüsleri olmadığı için görmediklerinden böyle cevap verdiklerini söylemişlerdir. Bu konuyla ilgili alan yazında çalışma bulunamamıştır.

5.2.3. Öğretmenlerin farkındalık geliştirme konusunda sınıf içi deneyimleri

Çalışmada öğretmenler sınıf içi etkileşimleri sırasında birçok sorun çözme yöntemi kullandıklarını, özel gereksinimli çocuklara destek olduklarını; öte yandan yetersiz hissettiklerini ve duygusal yıpranma yaşadıklarını söylemişlerdir. Özel gereksinimli çocuklarla ilgili problemlerde ya da onlara yönelik farkındalık geliştirme çalışmaları yaparken kendini yetersiz hissetmekte; desteğe ihtiyacı olduklarını söylemektedir. başka bir çalışmada ise okul öncesi öğretmenlerinin sınıflarındaki özel gereksinimli çocuklarla ilgili karşılaştıkları problemlerde desteğe ihtiyaç duymadıklarını ve deneyimleriyle ilişkili olarak kendilerini yeterli görmekteledir (Başgöl vd., 2018).

Öğretmenler özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirme etkinliklerini genel olarak (belirli günler ve haftalar dışında) planlamadıkları görülmüştür. Öğretmenlerden görüşme sonrası, telefonla ve mail yoluyla birçok defa planlarını ve etkinlik fotoğraflarını göndermeleri için ricada bulunulmuştur. Sadece iki öğretmenden plan; üç öğretmende etkinlik fotoğrafı dönütü alınabilmiştir. Öğretmenler tarafından

gönderilen planların ve fotoğrafların yine belirli günler ve haftalarla ilgili hazırlanan etkinlikleri içerdiği görülmüştür. Yapılan etkinliklerin çoğu fırsat eğitimiyle uygulandığı için planlı kullanılan materyallerin varlığı sorgulanmaktadır. Öğretmenlerin özel gereksinimli bireylerin farkında olup onlara yönelik sınıfta farkındalık geliştirmek adına etkinlikler planlaması ve çocuklara bunları uygun çocuk kitapları ve eğitsel materyallerle sunabilmesi; çocukların onlara karşı olumlu duygular beslemesi için sağlıklı bir ortam oluşturacaktır (Tomris vd., 2019). Çocuk edebiyatı ürünleri kullanılarak okul öncesi dönemdeki çocuklara yaratıcı drama yoluyla özel gereksinimli bireylere farkındalık kazandırılmaya çalışılmış; olumlu ve anlamlı bir gelişim sağlanmıştır (Erdoğan ve Baş, 2018). Spor yoluyla özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık gelişimi etkinliklerine katılan üniversite öğrencilerinin tutum puanlarının katılmayanlara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Nalbant, 2018). Öğretmenlerin yılın farklı zamanlarında da kullanabilecekleri materyaller ve kitaplara ve uygulamada başvurabilecekleri farklı etkinlik örneklerine ihtiyaç duyduğu görülmektedir. Bu konuda yapılacak çalışmaların öğretmenlere rehberlik edeceği ifade edilebilir.

5.3. Öneriler

Araştırmanın bulgu, sonuç ve tartışmaları doğrultusunda eğitim politikacılarına, uygulama ve araştırma yapanlara yönelik önerilere yer verilmiştir.

5.3.1. Eğitim politikacılarına yönelik öneriler

- Öğretmenlere özel gereksinimli çocuklarla nasıl çalışılacağına dair derinlemesine hizmet içi eğitim çalışmaları, konferanslar, televizyon programı ve kamu spotu geliştirilmesine eğitim politikalarında öncelik verilebilir.
- Farkındalık geliştirme uygulamalarının müfredata uygun şekilde planlanması için çalışmalar başlatılabilir.

- Öğretmenlerin gerçekleştirdiği ya da gerçekleştireceği farkındalık geliştirme uygulamaların etkililiğinin artırılması için fiziksel donanım eksikliklerinin giderilmesi, destek kişilerin atanması ve sınıf mevcudunun kalabalık olmaması yönünde önlemler alınabilir.

5.3.2. Uygulama ve araştırmaya yönelik öneriler

- Özel gereksinimli bireylerin özellikleri, ihtiyaçları, onlara yönelik farkındalık geliştirmek için yapılması gerekenlerle ilgili okul öncesi öğretmenliği lisans programlarında hem teorik ve hem de uygulamaya yönelik derslerin sayısı artırılabilir.
- Farklı özel gereksinim gruplarına odaklanan ve özel gereksinimli öğrencisi olmayan öğretmenlerle farkındalık geliştirme konusunda araştırmalar yapılması önerilir.
- Sınıf içinde gözleme ve eğitim materyallerinin detaylı incelenmesine dayalı araştırmalar yapılması önerilir.

KAYNAKÇA

- Akalın, S. (2014). Okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan rehber öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarına ilişkin gereksinimleri. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 6 (1), 115–142.
- Akbulut, S. (2015). *Mevzuattan uygulamaya engelli hakları izleme raporu 2014 rapor özeti: “Erişilebilirlik, eğitim, çalışma hayatı ve sağlık verileri-analizler”*. Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği (TOHAD).
- Akman, B., Aydos, E. H., Akar, A. ve Şansal, S. (2014). Özel eğitim öğretmenlerinin ve okul öncesi öğretmenlerinin kullandıkları davranış değiştirme stratejilerinin incelenmesi. *İlköğretim Online*, 13 (1), 274-291.
- Aksoy, V. ve Diken İ. H. (2009). Rehber öğretmen özel eğitim öz yeterlik ölçeği: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 10 (1), 29-37.
- Aktan, E. ve Divrenge, M. (2010). *Farkındayım farklılıklara saygılıyım*. (1. Baskı). Ankara: Eğiten Kitap Yayınları.
- Altun, T., ve Gülben, A. (2009). Okul öncesinde özel gereksinim duyan çocukların eğitimindeki uygulamalar ve karşılaşılan sorunların öğretmen görüşleri açısından değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28, 253-272.
- Ayral, M., Özcan, Ş., Can, R., Ünlü, A., Bedel, H., Şengün, G., Demirhen, Ş., Çağlar, K. (2015). Normal gelişim gösteren öğrencilerin özel gereksinimli öğrencilere bakışını etkileyen etkenler. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(Özel Sayı), 218-230.
- Bakkaloğlu, H. (2013). Ebeveynlerin gözüyle özel gereksinimli çocukların erken müdahaleden okul öncesi programlara geçiş süreci. *Eğitim ve Bilim*, 38 (169), 311-327.

- Bakkaloğlu, H., Altındağ Kumaş, Ö. ve Aykaç, P. N., (2017). Okul öncesi kaynaştırma sınıflarının niteliğini öğretmenler ve bağımsız gözlemciler nasıl değerlendiriyorlar? *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18 (3), 229-249.
- Başgöl, Ş. S., Rışvanlı, B., Başar, G. ve Topçu, F. (2018). Okul öncesi kaynaştırma öğrencileri ile ilgili akran, veli ve öğretmen algılarının incelenmesi. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 3 (1), 17-31.
- Batu, E. S., Odluyurt, S., Çattık Alagozoğlu, E. ve Melih Şahin, Ş. (2013). Okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırmaya ilişkin görüşlerinin belirlenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 18 (3), 401-420.
- Batu, S. ve Kırcaali İftar, G. (2010). *Kaynaştırma*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Burcu, E. (2002). Üniversitede okuyan özürlü öğrencilerin sorunları: Hacettepe-Beytepe Kampüsü öğrencileri örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 19 (1), 83-103.
- Bütün, M. (2014). Nitel araştırma. S. B. Demir (Ed.), *Eğitim araştırmaları nicel, nitel ve karma yaklaşımlar içinde*. (s. 375-408), Ankara: Eğiten Kitap.
- Can, E. ve Kara, Z. (2017). Sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimi öğrencilerine yönelik tutumlarını etkileyen faktörlerin incelenmesi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (2), 71-96.
- Cavkaytar, A. (2012). Özel eğitime gereksinim duyan çocuklar ve özel eğitim. İ. H. Diken (Ed.), *Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim içinde* (s. 1-28), Ankara: Pegem Akademi.
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry & research design: Choosing among five approaches*. (2. baskı). USA: SAGE Publications.
- Çaha, H. (2016). Engellilerin toplumsal hayata katılmasına yönelik politikalar: Türkiye, ABD ve Japonya örnekleri. *İnsan ve Toplum*, 5 (10), 123-150.
- Çiftçi, İ ve Sucuoğlu, B. (2012) *Bilişsel süreç yaklaşımıyla sosyal beceri eğitimi*. (8. Baskı). Ankara: Kök Yayıncılık.

- Çolak, A., Vuran, S. ve Uzuner, Y. (2013). Kaynaştırma uygulanan bir ilköğretim sınıftaki sosyal yeterlik özelliklerinin betimlenmesi ve iyileştirilmesi çalışmaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 14 (2), 33-49.
- Çulhaoğlu İmrak, H. (2009). *Okul öncesi dönemde kaynaştırma eğitimine ilişkin öğretmen ve ebeveyn tutumları ile kaynaştırma eğitimi uygulanan sınıflarda akran ilişkilerinin incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı, Adana.
- Çulhaoğlu İmrak, H. ve Sığırtmaç, A. (2010). Kaynaştırma uygulanan okulöncesi sınıflarında akran ilişkilerinin incelenmesi. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 3(1), 38-65.
- Demir, Ş. (2016). Okul öncesi kaynaştırma sınıflarındaki öğretmenlerin, özel gereksinimli ve risk grubu çocukların sınıf içi davranışlarının incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 17 (2), 141-159.
- Demirbilek, M. (2013). Zihinsel engelli bireylerin ve ailelerinin gereksinimleri. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*. 7 (3), 58-64.
- DHA, (2019). Antalya engelli park alanı ihlaline ceza yağdı (8 Ağustos 2019). <https://www.haberler.com/antalya-engelli-park-alani-ihlaline-ceza-yagdi-12316941-haberi/> adresinden 29.01.2020 tarihinde elde edilmiştir.
- Dikici Sığırtmaç, A., Hoş, G. ve Abbak, B. S. (2011). Okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırma eğitiminde yaşanan sorunlara yönelik kullandıkları çözüm yolları ve önerileri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 12 (4), 205-223.
- Doğaroğlu, T. ve Bapoğlu Dümenci, S. (2015). Sınıflarında kaynaştırma öğrencisi bulunan okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimi ve erken müdahale hakkındaki görüşlerinin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1, 460-473.

- Ekinci Vural, D. (2006). Okul öncesi eğitim programındaki duyuşsal ve sosyal becerilere yönelik hedeflere uygun olarak hazırlanan aile katılımlı sosyal beceri eğitimi. *Kuramsal Eğitimbilim*, 4 (2), 65-76.
- Emini, F.T. ve Ayaz, Ç.E. (2019). Engelli Bireylere Yönelik Kurumsal Farkındalık: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Örneği, *Journal of Awareness*, 4 (2).
- Erdoğan K. (2017). Tübitak yayınları erken çocukluk kitaplığında yer alan özel gereksinimli birey içeren kitapların incelenmesi, Uluslararası Katılımlı 27. Ulusal Özel Eğitim Kongresi. Samsun.
- Erdoğan F. K. ve Baş S. (2018). Özel gereksinimli birey farkındalığının 4-6 yaş çocuklarına kazandırılması, *Yaratıcı Drama Dergisi*, 13 (1), 101-113.
- Eren, S. (2015). *Öyküleştirme Yöntemine Dayalı Eğitimin Beş Yaş Çocuklarında Farklılıklara Saygı Kazanımına Etkisinin İncelenmesi*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ergin, E. ve Bakkaloğlu, H. (2015). Kaynaştırma uygulamaları yürütülen okul öncesi sınıflarda sınıf içi geçişlerin kolaylaştırılması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 16(2), 173-191.
- Eripek, S. (2007). Özel eğitim ve kaynaştırma uygulamaları. S. Eripek (Ed.), *İlköğretimde kaynaştırma* içinde (s. 1-28), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Gezer, M. S. (2013). Sınıfında kaynaştırma öğrencisi bulunan okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimine yönelik rol algılarının belirlenmesi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (1), 351-369.
- Gök, G., & Erbaş, D. (2011). Okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimine ilişkin görüşleri ve önerileri. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 3(1), 66-87.
- Gül, S. O. ve Diken, İ. H. (2009). Erken çocuklukta özel eğitime ilişkin Türkiye’de gerçekleştirilmiş lisansüstü tez çalışmalarının gözden geçirilmesi. *Uluslararası Erken Çocuklukta Özel Eğitim Dergisi*, 1 (1), 46-78.

- Gülay Ogelman, H. ve Erten Sarıkaya, H. (2015). Okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin değerler eğitimi konusundaki görüşleri: Denizli ili örneği. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29, 81-100.
- Gülay Ogelman, H. (2018). *Okul öncesi dönemde akran ilişkileri*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Gümüş, T. ve Tan, Ç. (2015). İlkokul ve ortaokul çağında kaynaştırma eğitimi gören öğrencilere karşı normal gelişim gösteren öğrencilerin tutumlarının incelenmesi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4, 90-110.
- Gün, Z. (2013). *Ülkemizdeki kaynaştırma eğitiminin matematik eğitiminde yeri ve önemi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Güner, N. (2010). *Kaynaştırma uygulamaları yapılan sınıflarda çalışan öğretmenlerin sınıf yönetimi bilgi düzeyleri ile önleyici sınıf yönetimi eğitim programının öğretmenlerin sınıf yönetimlerine etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Gürkan, M. (Ed.). (2010). *Okullarımızda neden niçin nasıl kaynaştırma. Yönetici, öğretmen ve aile kılavuzu*. Ankara: MEB.
- İldız, G. İ. ve Tezel, D. (2018). Türkiye’de engelli bireylere yönelik tutumlara ilişkin çalışmaların incelenmesi. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)*, 3(2), 599-609.
- İlgar, Ş. (2017). Öğretmen Adaylarının Özel Gereksinimli Öğrencilerle İlgili Farkındalığın İncelenmesi (İ.Ü. Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Örneği). *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14 (1)
- İlhan, E. L. ve Esentürk O. K. (2014). Zihinsel engelli bireylerde sporun etkilerine yönelik farkındalık ölçeği (ZEBSEYFÖ) geliştirme çalışması. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 9 (1), 19-36
- Kale, M., Dikici Sığırtmaç, A., İmray, N. ve Abbak, N. S. (2018). Okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimi uygulamalarına ilişkin

- görüşlerinin incelenmesi. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 1(2), 35-45.
- Kamaraj, I. ve Kerem, E.A. (2006). Erken çocukluk dönemi ‘barış’ değerine evrensel bir bakış I. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 87-96.
- Karaca, H. N., Gündüz, A. ve Aral, N. (2011). Okul öncesi dönem çocuklarının sosyal davranışlarının incelenmesi. *Kuramsal Eğitimbilim*, 4 (2), 65-76.
- Karadağ, F., Yıldız Demirtaş, V. ve Girli, A. (2014). Okul öncesi dönemde akranların sınıflarındaki özel gereksinimli öğrenciyi tercih etme durumları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31, 191-215.
- Kılıç, A. F. (2011). *Okul öncesi öğretmenlerinin engelli öğrencilerin kaynaştırılmasına yönelik bilgilendirilmesinin kaynaştırmaya ilişkin görüşlerinin değişmesindeki etkililiği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Burdur: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koçbeker Eid, B. N. (2016). What do Turkish prospective primary teachers promise for inclusion? *Journal of Education and Training Studies*, 4 (7), 245-258.
- Koçbeker Eid, B. N., Saban, A. ve Uygun, N. (2017). İlkokullarda kaynaştırma öğrencilerine yönelik akran farkındalığı ve kabulü. Ö. Demirel ve S. Dinçer (Ed.) *Küreselleşen Dünyada Eğitim içinde*, (s. 503-514), Ankara: Pegem Akademi.
- Koçyiğit, S. (2015). Anasınıflarında kaynaştırma eğitimi uygulamalarına ilişkin öğretmen, rehber öğretmen ve ebeveyn görüşleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 4 (1), 391-415.
- MEB, (2013). Okul öncesi eğitimi programı. Ankara.
- MEB ve TÜİK, (2018). *Milli eğitim istatistikleri, örgün eğitim*, 1-282. ISSN / ISBN: 978 - 975 - 11 - 4797 – 4.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber* (Çev. S. Turan). Ankara: Nobel.

- Metin, N., Şenol, B. ve Yumuş, M. (2015). Okul öncesi eğitim sınıflarına kaynaştırılan otistik çocukların sosyometrik statülerinin incelenmesi. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*, 1, 483-490.
- Metin, N. (2018). Okul öncesi kaynaştırma sınıfında öğretmen. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*. 2(2), 428-439.
- Nalbant, S. (2018). Spor yoluyla farkındalık gelişimi etkinliğinin özel gereksinimli bireylere yönelik tutuma etkisi. *İÜ Spor Bilimleri Dergisi*, 8 (1), 1303-1414.
- Neuman, W. L. (2008). *Toplumsal araştırma yöntemleri nitel ve nicel yaklaşımlar* (Çev. S. Özge). İstanbul: Yayın Odası.
- NTV, (2019). Son dakika: Aksaray'da otizmli çocuklara tepki sonrası okulun müdürü ve yardımcısı görevden alındı (18 Kasım 2019). <https://www.ntv.com.tr/turkiye/son-dakika-aksarayda-otizmli-cocuklara-tepki-sonrasi-okulun-muduru-ve-yardimcisi-gorevden-alindi,bFRuSXRdjE2nLSBymDn81Q> adresinden 29.01.2020 tarihinde elde edilmiştir.
- Odluyurt, S. ve Batu, E. S. (2009). Okul öncesi dönemdeki kaynaştırmaya hazırlık becerilerinin öğretmen görüşlerine ve alanyazın taramasına dayalı olarak belirlenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9 (4), 1819-1851.
- Odluyurt, S. (2018). Özel gereksinimli çocuklarda okulöncesi kaynaştırmaya hazırlık etkinlikleri. *İlköğretim Online*, 17(2), 1-18.
- Okyay, Ö., Mutluer, C. ve Peker, G. (2016). Okul öncesi adaylarının kaynaştırma eğitimine yönelik tutumlarının incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 45 (212), 27-44.
- Oktay, A. (2000). *Yaşamın sihirli yılları: okul öncesi dönem*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, (2018, 7 Temmuz). *Resmi Gazete* (Sayı: 30471). Erişim adresi: <http://orgm.meb.gov.tr/www/ozel-egitim-hizmetleri-yonetmeligi-yayimlandi/icerik/1089>

- Öztabak, M. Ü. (2017). Engelli bireylerin yaşamdan beklentilerinin incelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 9, 355-375.
- Öztürk, M. (2011). *Türkiye’de Engelli Gerçeği*. Müsiad Cep Kitapları, İstanbul.
- Öztürk, T. ve Yıkılmış, A. (2013). Ana sınıflarına devam eden normal çocukları bilgilendirmenin zihin engelli yaşlılarına yönelik tutumlarına etkisi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13 (1), 1-20.
- Özyürek, A. (2012). The effect of parental acceptance in the success of inclusion in preschool education. *The International Journal of Social Sciences*, 3(1), 1-10.
- Pekdoğan, S. (2018). Okul öncesi öğretmenlerinin farklılıklara saygı eğitimi konusundaki görüşlerinin incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 17 (65), 90-102.
- Piştav Akmeşe, P. ve Kayhan, N. (2016). Okul öncesi düzeyde eğitim alan işitme engelli öğrencilerin eğitim süreçlerinde kullanılan iletişim modlarına/yaklaşımlarına ilişkin öğretmen görüşleri. *Ege Eğitim Dergisi*, 17 (2), 296-332.
- Piştav Akmeşe, P. ve Kayhan, N. (2017). Okul öncesi öğretmenlerinin oyunlar ve kaynaştırma ortamlarında kaynaştırma ortamlarında kullanımına ilişkin görüş ve önerileri. *SDU International Journal of Educational Studies*, 3 (1), 45-58.
- Rakap, S. (2017). Okulöncesi kaynaştırma eğitimi uygulamalarının desteklenmesinde doğal öğretim yaklaşımları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 18 (3), 471-492.
- Sadioğlu, Ö. ve Kaya, B. (2018). 2009 ve 2017 Hayat Bilgisi Öğretim Programlarının Engellilere Yönelik Farkındalık Oluşturması Açısından İncelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31 (1), 153-176.
- Sağlam, M. ve Altındağ, Ö. (2017). Üniversite Öğrencilerinin Engelli Bireyler Hakkında Farkındalıkları, *Ufuk Ötesi Bilim Dergisi*, 17 (1).
- Saraç, T. ve Çolak, A. (2012). Kaynaştırma uygulamaları sürecinde ilköğretim sınıf öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunlara ilişkin görüş ve önerileri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8 (1), 13-28.

- Sart, Z. H., Ala, H., Yazlık, Ö. ve Kantaş Yılmaz, F. (2004). Türkiye kaynaştırma eğitiminde nerede, eğitimciye öneriler, XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, 6-9 Temmuz 2004 İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Malatya.
- Sart, Z. H., Barış, S., Sarıışık, Y. ve Düşkün, Y. (2016). Engeli olan çocukların Türkiye’de eğitime erişimi: Durum analizi ve öneriler. İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi.
- Seçer, Z., Sarı, H. ve Çetin, Ş. (2010). Okul öncesi dönemdeki çocukların bedensel engelli akranları ile birlikte eğitim almalarına ilişkin görüşleri. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26, 12-24.
- Sevim, Z. (2019). Engelli kavramına ilişkin metaforik bir analiz. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12 (64), 518-524.
- Shapiro, L. (2004). *Yüksek EQ’lu bir çocuk yetiştirmek*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Sığırtmaç Dikici, A., Hoş, G. ve Abbak, B. S. (2011). Okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırma eğitiminde yaşanan sorunlara yönelik kullandıkları çözüm yolları ve önerileri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 12 (4), 205-223.
- Siper Kabadayı, G. (2019). Robotik uygulamalarının okul öncesi çocukların yaratıcı düşünme becerileri üzerine etkisi (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Ana Bilim Dalı, İlköğretim Fen Bilgisi Eğitimi Programı, Ankara.
- Sucuoğlu, B., Ünsal, P. ve Özokçu, O. (2004). Kaynaştırma sınıfı öğretmenlerinin önleyici sınıf becerilerinin incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 5(2), 51-64.
- Sucuoğlu, B., Bakkaloğlu, H., İşcen Karasu, F., Demir, Ş. ve Akalın, S. (2014). Okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırmaya ilişkin bilgi düzeyleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 54, 39-60.
- Tekin Ersan, D. ve Ata, S. (2016). Okul öncesi öğretmenlerinin bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlanmasına ilişkin görüşleri. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi*

- Dergisi XV. Uluslararası Katılımlı Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu* (11-14 Mayıs 2016) USOS 2016 Özel Sayısı, 162-177.
- Temel, Z. F. (2000). Okul öncesi eğitimcilerinin engellilerin kaynaştırılmasına ilişkin görüşleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18,148-155.
- Tomris, G., Yılmaz Bursa, G., Tuna, D. M. ve Arıkan, A. (2019, Ekim). *Özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirmede okul öncesi çocuk kitaplarının değerlendirilmesi*. 6. Uluslararası Okul Öncesi Eğitimi Kongresinde sunulan bildiri, Kars Kafkas Üniversitesi, Kars.
- Tufan, M. (2013). Okulöncesi dönemde kaynaştırma ve eğitimin bireyselleştirilmesi. A. Arıkan (Ed.), *Özel öğretim yöntemleri-2* içinde (s. 181-212), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Tufan, M. ve Yıldırım, Y. (2013). Okul öncesi öğretmenlerinin erken müdahale ve kaynaştırma kavramları hakkındaki bilgi düzeylerinin ve özel gereksinimli çocuklar için yaptıkları öğretimsel uyarlamaların incelenmesi. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 2 (4), 2013, 1-13.
- Tuş, Ö. ve Çifci Tekinarslan, İ. (2013). Okul öncesi kaynaştırma eğitimine devam eden özel gereksinimli çocukların karşılaştıkları güçlüklerin annelerin görüşlerine göre belirlenmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 35, 151-165.
- TÜİK, (2018). *Engelli istatistikleri*. Erişim tarihi: 10 Mayıs 2018, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1017
- Ummanel, A. ve Gürkan, T. (2017). Okul öncesi öğretmen adaylarının özel eğitimle ilgili bazı kavramlara yönelik görüşlerinin incelenmesi. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12 (17), 477-500.
- Uysal H. ve Dinçer Ç. (2012). Okul öncesi dönemde akran zorbalığı, Kuramsal Eğitimbilim Dergisi, 5(4), 468-483.

- Yazar, T. ve Erkuş, S. (2013). Okul öncesi öğretmenlerinin okul öncesi eğitim programındaki değerler eğitime ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 196-211.
- Yazıcı, D. N. ve Akman, B. (2018). Okul öncesi öğretmenlerinin otizmlili çocukların kaynaştırılması hakkındaki düşüncelerinin incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 19 (1), 105-128.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (6. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, E. ve Batu, E. S. (2014). Farklı branştan ilköğretim öğretmenlerinin bireyselleştirilmiş eğitim programı, yasal düzenlemeler ve kaynaştırma uygulamaları hakkındaki görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 17 (3), 247-268.
- Yıkımlı, A., Aktaş, B., Karabulut, A. ve Terzioğlu, N. (2018). Okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırma sürecinde yaptıkları çalışmalar. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18 (3) , 1841-1860.

EK-1: Öğretmenlere Hediye Olarak Verilen Kitaplar

Farklı Bireylere Yönelik Farkındalık Geliştirecek Nitelikte Okul Öncesi Hikâye Kitapları

- Farklı Ama Aynı - Feridun ORAL
- Sevgi Canavarı - Rachel BRIGHT
- Pezzettino - Leo LIONNİ
- Gergedanlar Krep Yemez - Anna KEMP
- Zürafalar Ne Sever? Bir Kıtırtı, Şırıltı & Mırıltı Hikayesi - Kristyna LITTEN

EK-2: Öğretmen Görüşme Soruları

BÖLÜM I – Hazırsanız sizi bir öğretmen olarak tanımaya yönelik sorularla görüşmemize istiyorum.

1. Bana biraz kendinizden bahseder misiniz?
 - Kaç yaşındasınız?
 - Hangi okuldan mezun oldunuz?
 - Kaç yılında mezun oldunuz?
 - Kaç yıldır öğretmenlik yapmaktasınız?
2. Şu ana kadar nerelerde görev yaptınız? (**İpucu:** Anaokulu- İlkokul; Farklı yaş grubu, farklı sosyoekonomik grup, özel-resmi)
3. Öğrencileriniz için özellikle hangi konularda farkındalık yaratmanın önemli olduğunu söyleyebilirsiniz? (**İpucu:** Yıl boyunca aylık ve günlük planlarınızda farklılıklara saygı kazanımı ile ilgili hangi konularda çalışmalara nelere yer veriyorsunuz? Örnekler?)
4. Kendi deneyimleriniz ışığında özel gereksinimli bireyleri nasıl tanımlarsınız? Özel gereksinimli birey denince aklınıza ilk neler geliyor? (**İpucu:** hangi yaşlar? Hangi gereksinim grupları, güçlü ve zayıf yönleri; özel gereksinimli bireylerle diğerleri arasındaki benzerlikler ve farklılıklar?)
5. Sizce özel gereksinimli bireylere yönelik “farkındalık” geliştirmek ne anlama geliyor? Tanımlayabilir misiniz? Okul öncesi öğretmenleri bu konuda neler yapabilirler?
6. Öğretmen olmak için eğitim aldığınız dönemde kaynaştırma veya özel eğitim hakkında dersler aldınız mı?

- Evetse, hangi dersler?
 - Öğretmenlik hayatınızda bu derslerin etkileri hakkında ne düşünüyorsunuz?
7. Öğretmen olduktan sonra kaynaştırma, özel eğitim veya özel gereksinimli bireyler hakkında katıldığınız seminer, eğitim, proje gibi çalışmalar oldu mu?
- Evetse, hangi çalışmalar ve kaç defa?
 - Öğretmenlik hayatınızda bu çalışmaların etkileri hakkında ne düşünüyorsunuz?
8. Özel gereksinimli bireyler konusunda bilgi veya desteğe ihtiyaç duyduğunuz durumlarda ne yapıyorsunuz?
- Kimlerle iletişim kuruyorsunuz?
 - Nerelelere başvuruyorsunuz?
 - Ne tür kaynaklardan faydalaniyorsunuz?

BÖLÜM II – Şimdi de Türkiye’de bu konu ile ilgili yapılan çalışmalar hakkında sorular yöneltmek istiyorum.

1. Özel gereksinimli bireylerin Türkiye’deki yaşantılarını nasıl değerlendiriyorsunuz?
- Bu konuda (özel gereksinimli) yetişkinler ve çocuklar nelere ihtiyaç duyuyor?
 - Günlük hayatta karşılaştıkları fırsatlar ve zorluklar neler olabilir?
 - Hangi özel gereksinim grupları daha çok biliniyor, hangileri daha az biliniyor?
2. Sizce toplumumuzun özel gereksinimli bireylerle ilgili hangi bilgi, tutum ve davranışlar konusunda gelişmeye ihtiyacı var?
3. Bu bireylerle ilgili olarak eğitim kurumlarının çalışmalarını nasıl değerlendiriyorsunuz?
- Eğitim kurumlarının çalışmalarına örnekler verebilir misiniz?

- Sizce eğitim kurumları başka ne türden çalışmalar yapabilir?
4. Bu bireylerle ilgili diğer kamu kurumlarının çalışmalarını nasıl değerlendiriyorsunuz?
(Sağlık kurumları, belediyeler, çeşitli bakanlıklar, belediyeler, üniversiteler)
- Bu konuda çalışan kamu kurumlarına örnekler verebilir misiniz?
 - Sizce bu resmi kurumlar başka ne türden çalışmalar yapabilir?
5. Özel gereksinimli bireyler konusunda sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarını nasıl değerlendiriyorsunuz?
- Bu konuda çalışan dernek ve vakıflara örnekler verebilir misiniz?
 - Sizce bu sivil toplum kuruluşları başka ne türden çalışmalar yapabilir?

BÖLÜM III- Biraz da sınıfınızdan bahsedelim. Bu bölümde sınıfınızda yaptığınız çalışmalar hakkında sorular sormak istiyorum.

1. Daha önce hiç özel gereksinimli bir çocuk ile çalıştınız mı? Bu konudaki deneyimlerinizden kısaca bahseder misiniz? (**İpucu:** Sınıfınızda veya okulunuzda özel gereksinimli çocuklar var mıydı?)
2. Şu andaki kaynaştırma öğrencinizi sınıftaki diğer çocuklarla nasıl tanıştırdığınızı anlatır mısınız? (**İpucu:** Sınıfınızdaki kaynaştırma öğrencisine konulan tanı nedir? Çocukların tepkileri neler oldu? Çocukların kaynaştırma öğrencinizle şu andaki etkileşimlerini nasıl görüyorsunuz?)
3. Sizce sınıfınızdaki çocukların özel gereksinimli bireyler hakkında hangi bilgi, tutum ve davranışları geliştirmeye ihtiyacı var?

4. Sınıfınızdaki çocuklara hangi durumlarda özel gereksinimli bireylerle ilgili eğitim verme ihtiyacı duyuyorsunuz? (**İpucu:** Bu konuda nasıl bir yol izlediniz? -Ayırt edici/ortak özellik vurgulama, müdahale etme, özel planlama yapma)
5. Sizce özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirmede kaynaştırma eğitiminin nasıl bir yeri var? (**İpucu:** Mevcut durumu nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu konuda kendiniz, okul, aileler ve öğrenciler açısından nasıl bir tablo görüyorsunuz?)
- Peki kaynaştırma öğrenciniz olmasaydı özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirme ihtiyacı duyar mıydınız? (İpucu: Neden?)
6. Normal gelişim gösteren çocuklarda özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirmek için yaptığınız çalışmalara örnekler verebilir misiniz?
- Farkındalık geliştirmek için ne tür teknik ve yöntemlere başvuruyorsunuz? (**İpucu:** Hangi etkinlik türleri, akran öğretimi, grup çalışmaları, fırsat eğitimi, aile katılımı, gezi, uzman katılımı, belirli gün ve haftalardan faydalanma)
 - Farkındalık geliştirmek için hangi zamanları tercih ediyorsunuz? (**İpucu:** güne başlangıç, serbest zaman, beslenme gibi rutinler sırasında, etkinlik zamanı, günü değerlendirme; sizce bu konuda en etkili zaman dilimi hangisidir?)
 - Hangi materyalleri kullanıyorsunuz? Örnekler verebilir misiniz? (**İpucu:** oyuncak, kostüm, eğitsel materyal, çalışma kağıdı, kitap, teknolojik araçlar vb. Bu materyallerin hangilerinin daha etkili olduğunu düşünüyorsunuz?)
 - Bu yaptığınız çalışmaların normal gelişim gösteren çocuklar üzerindeki etkileri hakkında neler söyleyebilirsiniz? (**İpucu:** Çocukların kaynaştırma öğrencinize yönelik tutum ve davranışlarını nasıl? Nelere merak duyuyorlar? Nelere duyarlılar?)

7. Şimdi size örnek bir olay okumak ve ardından bu örnek olayla ilgili düşüncelerinizi almak istiyorum.

ÖRNEK OLAY

Sınıfınıza yeni bir öğrenci geleceği söylendi. Siz de heyecanla yeni gelen öğrenciyi bekliyorsunuz. Nihayetinde öğrenciniz sınıfa geldi ve geldiği ilk günden beri sınıfa uyum sağlamakta zorlanıyor. Diğer öğrencileriniz ile oyun oynamakta, iletişim kurmakta ve etkinliklere katılmakta zorlanıyor. Siz ya da bir öğrenciniz onun yanına gittiğinizde kendisi sizlerden uzaklaşmayı tercih ediyor. Öğrencilerinizin bazıları onunla oyun oynayabilmek için özellikle serbest zaman etkinliklerinde yanına gidiyor. Ancak Efe tepki vermediği için artık onunla iletişime geçmekten vazgeçiyorlar. Nitekim bu öğrencileriniz zaman zaman size “Öğretmenim Efe neden bizimle oyun oynamıyor? Neden bizden uzaklaşıyor?” şeklinde sitem etmektedir. Bu durumda;

- Normal gelişim gösteren öğrencilerinizle neler konuşursunuz?
- Efe ile nasıl iletişim kurarsınız?
- Sınıfta uzlaşmayı nasıl sağlarsınız?

BÖLÜM IV – Son bölüme geldik ve burada da konuyla ilgili genel değerlendirmelerinizi merak ediyorum.

1. Okullarda özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirme konusunda okul öncesi öğretmenlerinin rolünü nasıl değerlendiriyorsunuz? (**İpucu:** Bu konuda öğretmenlerin sorumlulukları ve rolleri sizce nedir? Sınıfta kaynaştırma öğrencisinin olması veya olmaması bu sorumlulukları ne derece etkiler?)
2. Bu konuda farkındalık geliştirmeyle ilgili çevrenizdeki öğretmenlerin çalışmaları hakkında ne düşünüyorsunuz?

- Ne tür çalışmalar yapıldığını veya yapılmadığını görüyorsunuz?
 - Bu çalışmaları yapan öğretmenleri diğerlerinden ayıran özellikleri nelerdir?
 - Sizce bu konuda öğretmenlerin yaşadığı zorluklar neler?
3. Sınıfınızda özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirmek için siz nelere ihtiyaç duyuyorsunuz? (**İpucu:** Farkındalık geliştirme adına kendinizde gördüğünüz sınırlılıklarınız neler oldu? Sınıfta kaynaştırma öğrencisi olmasına, bilgiye, rehber öğretmeni yardımı, aile katılımı, fiziksel düzenleme, materyal, araç-gereç)
4. Okul öncesi dönemde farkındalık geliştirilmesi konusunda normal gelişim gösteren çocuklara hangi bilgi, beceri, tutum ve davranışların kazandırılabilceğini düşünüyorsunuz? (İpucu: Okul öncesi dönemde çocukların bu konuda neleri öğrenmelerinin önemli olduğunu düşünüyorsunuz?)
5. Görüşmeye katıldığınız ve değerli görüşlerinizi paylaştığınız için teşekkür ederim. Ekleme istediğiniz başka bir konu var mı?

EK-3: Öğretmenlere Sunulan Örnek Olay

Sınıfınıza yeni bir öğrenci geleceği söylendi. Siz de heyecanla yeni gelen öğrenciyi bekliyorsunuz. Nihayetinde öğrenciniz sınıfa geldi ve geldiği ilk günden beri sınıfa uyum sağlamakta zorlanıyor. Diğer öğrencileriniz ile oyun oynamakta, iletişim kurmakta ve etkinliklere katılmakta zorlanıyor. Siz ya da bir öğrenciniz onun yanına gittiğinizde kendisi sizlerden uzaklaşmayı tercih ediyor. Öğrencilerinizin bazıları onunla oyun oynayabilmek için özellikle serbest zaman etkinliklerinde yanına gidiyor. Ancak Efe tepki vermediği için artık onunla iletişime geçmekten vazgeçiyorlar. Nitekim bu öğrencileriniz zaman zaman size “Öğretmenim Efe neden bizimle oyun oynamıyor? Neden bizden uzaklaşıyor?” şeklinde sitem etmektedir. Bu durumda;

- Normal gelişim gösteren öğrencilerinizle neler konuşursunuz?
- Efe ile nasıl iletişim kurarsınız?
- Sınıfta uzlaşmayı nasıl sağlarsınız?

EK-4: Etik Kurul Kararı

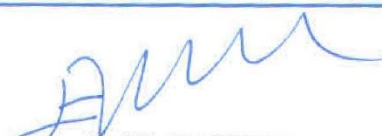
Evrak Kayıt Tarihi: 13.03.2019

Protokol No: 21809

Tarih: 28.03.2019

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERÎ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU
KARAR BELGESİ

ÇALIŞMANIN TÜRÜ:	Yüksek Lisans Tez Çalışması
KONU:	Eğitim Bilimleri
BAŞLIK:	Okul Öncesi Öğretmenlerinin Normal Gelişim Gösteren Çocuklarda Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Farkındalık Geliştirme Konusundaki Düşünceleri ve Uygulamaları
PROJE/TEZ YÜRÜTÜCÜSÜ:	Dr. Öğr. Üyesi Arzu ARIKAN
TEZ YAZARI:	Meltem ÇITAK YILDIZ
ALT KOMİSYON GÖRÜŞÜ:	-
KARAR:	Olumlu
 Prof.Dr. Coşkun BAYRAK (Başkan-Eğitim Fak.)	
 Prof.Dr. T. Volkan YÜZER (Başkan Yardımcısı-Açıköğretim Fak.)	 Prof.Dr. Esra CEYHAN (Eğitim Fak.)
 Prof.Dr. Münevver ÇAKI (Güzel Sanatlar Fak.)	 Prof.Dr. M. Erkan ÜYÜMEZ (İkt. ve İdari Bil. Fak.)
 Prof.Dr. Handan DEVECİ (Eğitim Fak.)	 Prof.Dr. Emel ŞIKLAR (İkt. ve İdari Bil. Fak.)

EK-5: MEB İzin Onayı

Ana. Üni. Evrak Tarih ve Sayısı: 18/04/2019-E.23211

T.C.
ESKİŞEHİR VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 12377788-604.01.02-E.7727019
Konu : Araştırma İzni

16.04.2019

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Yazı İşleri Müdürlüğü)

İlgi: 08/04/2019 tarih ve 34111 sayılı yazınız.

Üniversiteniz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Temel Eğitim Anabilim Dalı Okul Öncesi Öğretmenliği Yüksek Lisans Programı öğrencisi Meltem ÇITAK YILDIZ'a ait Araştırma Projesi Müdürlüğümüz Araştırma ve Sosyal Etkinlik İzinleri İnceleme Komisyonu tarafından değerlendirilmiş ve Valiliğimizce uygun görülmüş olup, Araştırma Değerlendirme Formu ile Valilik Oluru ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

Hakan CIRIT
İl Millî Eğitim Müdürü

EKLER :
1-Araştırma Değerlendirme Formu
2-Valilik Oluru

BELGENİN ASLI
ELEKTRONİK İMZALIDIR
Tarih: 7 Nisan 2019
Önder ÜLKE
Memur

Büyükdere Mah. Atatürk Blv. No:247 ESKİŞEHİR
Elektronik Ağ: www.eskisehir.meb.gov.tr
e-posta: bilgiedinme26@meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için: S.A.YILDIZ Bil.İşl.
Tel: (0 222) 239 72 00/355
Faks: (0 222) 239 39 22

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 9e40-0037-32a7-b179-646a kodu ile teyit edilebilir.

T.C.
ESKİŞEHİR VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 12377788-604.01.02-E.7631119
Konu : Araştırma İzni

15/04/2019

VALİLİK MAKAMINA

İlgi : Anadolu Üniversitesi Rektörlüğü Yazı İşleri Müdürlüğü'nün 08/04/2019 tarih ve 34111 sayılı yazısı.

Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Temel Eğitim Anabilim Dalı Okul Öncesi Öğretmenliği Yüksek Lisans Programı öğrencisi Meltem ÇITAK YILDIZ'ın "Okul Öncesi Öğretmenlerinin Normal Gelişim Gösteren Çocuklarda Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Farkındalık Geliştirme Konusundaki Düşünceleri ve Uygulamaları" başlıklı yüksek lisans tezi kapsamındaki uygulama çalışması Müdürlüğümüz Araştırma ve Sosyal Etkinlik İzni İnceleme Komisyonu tarafından değerlendirilmiş ve uygulanmasında sakınca görülmediği bildirilmiştir.

Müdürlüğümüzce de uygun görülmüş olan,Okul Öncesi Öğretmenlerinin Normal Gelişim Gösteren Çocuklarda Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Farkındalık Geliştirme Konusundaki Düşünceleri ve Uygulamaları konulu araştırma çalışmasının, 2018-2019 eğitim öğretim yılı içerisinde ve eğitim öğretimi aksatmamak kaydıyla, ilimiz Odunpazarı ve Tepebaşı ilçelerinde bulunan anaokul ve ilkokullarda uygulanmasını takdirlerinize arz ederim.

Hakan CIRIT
İl Millî Eğitim Müdürü

O L U R
..../04/2019

Dr.Erdinç YILMAZ
Vali a.
Vali Yardımcısı

Büyükdere Mah.Atatürk Biv. No:247 ESKİŞEHİR
Elektronik Ağ: www.eskisehir.meb.gov.tr
e-posta: bilgiedinme26@meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için:S.A.YILDIZ Bil.İşl.
Tel: (0 222) 239 72 00/355
Faks: (0 222) 239 39 22

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 216e-2abf-3164-acab-6a7c kodu ile teyit edilebilir.

ESKİŞEHİR
İL MİLLÎ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ
ARAŞTIRMA DEĞERLENDİRME FORMU

ARAŞTIRMA SAHİBİNİN

Adı Soyadı	Meltem ÇITAK YILDIZ
Kurumu / Üniversitesi	Anadolu Üniversitesi
Araştırma Yapılacak Eğitim Kurumu ve Kademesi	Eskişehir İl Millî Eğitim Müdürlüğü Odunpazarı ve Tepebaşı ilçesine bağlı anaokulu ve ilkokullar
Araştırmanın Konusu	Okul öncesi öğretmenlerinin normal gelişim gösteren çocuklarda özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirme konusundaki düşünceleri ve uygulamaları
Üniversite / Kurum Onayı	Var
Araştırma / Proje / Ödev / Tez Önerisi	Tez
Veri Toplama Araçları	1. Öğretmen görüşme soruları (6 Sayfa) 2. Okul müdürü bilgilendirme formu (1 Sayfa) 3. Öğretmen bilgilendirme formu (1 sayfa)
Görüş İstenecek Birimler	

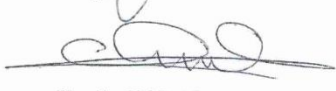
KOMİSYON GÖRÜŞÜ

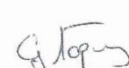
İlgi: Millî Eğitim Bakanlığı'nın 22.08.2017 tarih ve 12607291 sayılı 2017/25 Nolu Genelge Kapsamında Araştırma, Yarışma ve Sosyal Etkinlik İzinleri Genelgesi. Genelgenin ilgili maddeleri gereğince yapılan incelemede 2018-2019 öğretim yılını aksatmayacak şekilde uygulanmasında sakınca yoktur.		
Komisyon Kararı	KABUL (oybirliği ile)	
(Varsa) Muhalif Üyenin Adı ve Soyadı	Gerekçesi :	

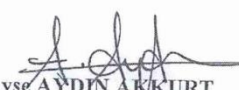
KOMİSYON

15/04/2019

Okun ERER
Öğretmen

Cemile KARALAR
Öğretmen

Gülseren TOPUZ
Öğretmen

Ayşe AYDIN AKKURT
Öğretmen

3üyükdere Mah. Atatürk Blv. No:247 ESKİŞEHİR
Elektronik Ağ: www.eskisehir.meb.gov.tr
e-posta: bilgi@dinme26@meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için: Özel Büro
Tel : (0 222) 239 72 00/355
Faks: (0 222) 239 39 22

ANKET VE ARAŞTIRMA İZİN KOMİSYONU ARAŞTIRMA ÖN İNCELEME FORMU

Adı Soyadı : Meltem ÇITAK YILDIZ

Kurumu : Anadolu Üniversitesi

Konu : Okul öncesi öğretmenlerinin normal gelişim gösteren çocuklarda özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık geliştirme konusundaki düşünceleri ve uygulamaları

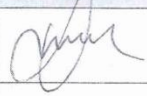
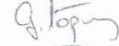
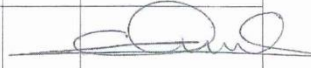
Tarih : 15.04.2019

MEB 22.08.2017 tarih ve 12607291 sayılı 2017/25 Nolu Genelge

Kapsamında Araştırma, Yarışma ve Sosyal Etkinlik İzinlerinde Dikkat Edilecek Hususlar

	Uygun	Uygun Değil	Açıklama
Anayasa, Millî Eğitim Temel Kanunu ve Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçlarına uygunluğu,	X		
Millî ve manevî değerlere uygunluğu,	X		
Kişilik haklarına uygunluğu (kişisel bilgiler istenilmemeli, ad-soyad vb.),	X		
Cinsiyet, din, dil ve ırk gibi farklılıkları istismar etmeme durumu,	X		
İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve uluslararası bağlayıcılığı olan diğer belgelerce suç kabul edilen hususları içermemesi,	X		
Kişisel ve ailevi mahremiyetini ifşa eden sorular, ifadeler, resimler ve simgeler yer almaması,	X		
Veri toplama araçlarında kişi, kurum ve kuruluşlara yönelik reklâm veya tanıtım gibi ifade ve öğeler yer almaması,	X		
Araştırma önerisi ile veri toplama araçlarının tamamının idareye sunulması,	X		
Araştırma, veri toplama araçlarının okul ve kurumlarda uygulanması, eğitim-öğretim faaliyetini aksatmaması için ilk ve ikinci yarıyılın bitimine en az üç hafta kalıncaya kadar yapılması,	X		
Uygulamanın sadece Eskişehir ilinde yapılmasıdır.	X		

Komisyon Üyeleri

	Uygun	Uygun Değil	İmza
Okan ERER	X		
Gülseren TOPUZ	X		
Cemile KARALAR	X		
Ayşe AYDIN AKKURT	X		

Büyükdere Mah. Atatürk Biv. No:247 ESKİŞEHİR
Elektronik Ağ: www.eskisehir.meb.gov.tr
e-posta: bilgiedinme26@meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için: Özel Büro
Tel : (0 222) 239 72 00/355
Faks: (0 222) 239 39 22

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Meltem ÇITAK YILDIZ
Yabancı Dil : İngilizce
Doğum Yeri ve Yılı : Ankara/1988
E-Posta : mcyildiz@anadolu.edu.tr

Eğitim ve Mesleki Geçmişi:

- 2011, İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Okul Öncesi Öğretmenliği Bölümü
- 2011, Okul Öncesi Öğretmeni, M.E.B.